

Den norske militære godteposen

En analyse av Aftenpostens dekning av Norges
deltakelse i krigen i Afghanistan

Irene Elisabeth Rosslund

Hovedfagsoppgave i journalistikk for cand.polit.-graden

Institutt for medier og kommunikasjon / Avdeling for journalistikk, bibliotek- og
informasjonsfag

Universitetet i Oslo / Høgskolen i Oslo

Vår 2006

Sammendrag

7. oktober 2001 startet USA og Storbritannia bombeangrepene mot Afghanistan. Norske myndigheter erklærte at USA hadde rett til selvforsvar etter terrorangrepene 11. september samme år og imøtekom den amerikanske forespørselen om militær hjelp til deres såkalte "krig mot terror". Jeg drøfter i oppgaven om Aftenposten fremstiller de norske soldatene som krigsaktører eller gode hjelpere i Afghanistan. Et av hovedfunnene i oppgaven er at hemmeligholdet rundt spesialstyrkene i stor grad førte til at journalistene kompenserte for mangel på informasjon ved å ty til allerede etablert kunnskap, som at spesialstyrkene var eksperter på vinterkrig. Analysen viser at myndighetenes argumentasjon for norsk deltakelse i krigen fikk stort gjennomslag i Aftenposten og at kritikken mot deler av krigføringen ble behandlet separat fra deknningen av den norske militære deltakelsen i krigen.

Summary

On October 7 2001 USA and Great Britain started bombing Afghanistan. The Norwegian Government acknowledged the United States' a right to self defence after the terror attacks of September 11 the same year, and agreed to the American request for military support in the so called "War against terror". In this paper I discuss if Aftenposten portray the Norwegian troops as regular war participants or merely as good helpers in Afghanistan. One of my main findings is that the secrecy surrounding the Norwegian special forces led to journalists compensating for the lack of information by using already known facts, like that Norwegian soldiers are experts on winter warfare. My analysis show that the Government's arguments for Norwegian participation in the war for the most part were accepted by Aftenposten, and critique against the war was treated separately from the coverage of the Norwegian participation.

Forord

Det er mange som fortjener en takk for å ha hjulpet meg i arbeidet med hovedoppgaven. Jeg vil først takke min veileder Rune Ottosen for inspirasjon og gode kommentarer underveis. Takk til stiftelsen Fritt Ord for finansiell støtte og til mine informanter i Aftenposten for deres velvilje og åpenhet.

Jeg vil takke min fantastiske kollokviegruppe - Tine, Anne Karin, Anne og Gunhild - for å alle hyggelige lunsjer og ikke minst for nyttige innspill og tilbakemeldinger. Jeg vil også takke Kathrine som har lest korrektur for meg på hele oppgaven. Til slutt en stor takk til mannen min, Torstein, for all hjelp og oppmuntring underveis.

Jeg står selvfølgelig selv ansvarlig for innholdet i oppgaven.

Irene Elisabeth Rossland,

Bislet, 30. april 2006

Innholdsfortegnelse

<u>INNLEDNING</u>	1
<u>1. BAKGRUNN: NORGE I KRIG</u>	5
1.1 NORGES ROLLE I AFGHANISTAN.....	5
1.2 NORGES SIKKERHETSPOLITIKK.....	6
1.3 NORSKE JOURNALISTER OG FORSVARET	7
1.4 HEMMELIGHOLD RUNDT DE NORSKE SOLDATENE	8
1.5 DEBATT OM KRIGENS LEGITIMITET	9
1.6 NORGE UNDER AMERIKANSK KOMMANDO.....	11
1.7 MYNDIGHETENE, MEDIA OG KRIGEN I AFGHANISTAN	12
1.7.1 JOURNALISTIKKEN ETTER 11. SEPTEMBER: SELVSENSUR OG PATRIOTISME	13
1.8 PRESENTASJON AV HYPOTESER	16
<u>2 TEORI: MEDIENE OG MYNDIGHETENE I KRIG</u>	18
2.1 MEDIENE: AKTØR ELLER REDSKAP?	18
2.1.1 TEORIER OM MEDIEMAKT	19
2.1.2 INDEKSTEORIEN: MEDIENE SPEILER MYNDIGHETENES INTERESSER	20
2.2 MYNDIGHETENE I KRIG.....	22
2.2.1 MILITÆRE OG MEDIA I INTERNASJONALE KONFLIKTER	23
2.3 PROPAGANDA	24
2.3.1 PROPAGANDABEGREPET	25
2.3.2 HVIT, GRÅ OG SVART PROPAGANDA.....	25
2.4 JOURNALISTENES ROLLE I KRIG	27
2.4.1 JOURNALISTIKKENS SAMFUNNSROLLE	28
2.4.2 JOURNALISTENES KILDEVALG I KRIG	28
2.4.3 OBJEKTIVITETSDEBATTEN	29
2.4.4 MEDFØLELSESJOURNALISTIKK OG FREDSJOURNALISTIKK.....	30
2.4.5 METADEKNING	31
<u>3 UTVALG OG METODE</u>	32
3.1 UTVALG	32

3.1.1	DEBATT OM ATEKST	34
3.2	OPERASJONALISERING AV PROPAGANDA.....	35
3.3	VALIDITET OG RELIABILITET	36
3.4	TRIANGULERING: KOMBINASJON AV METODER	36
3.5	KVANTITATIV METODE	37
3.5.1	SJANGER	38
3.5.2	KILDER: HVEM FÅR UTTALE SEG?	42
3.5.3	VINKLING: STØTTENDE, KRITISK ELLER NØYTRAL	42
3.5.4	VINKLING: KRIGSAKTØR ELLER VELGJØRER	43
3.6	KVALITATIV METODE.....	44
3.6.1	RETORISKE VIRKEMIDLER	44
3.6.2	KVALITATIVE INTERVJU	45
4	<u>HVA SKREV AFTENPOSTEN OM AFGHANISTAN OG NORGE?</u>	48
4.1	NORSK DELTAKELSE: FÅ KRITISKE STEMME	49
4.1.1	KRITISKE RØSTER.....	51
4.1.2	HUMANITÆR INNSATS	52
4.2	KULTUR: MANGE BØKER, MEN LITE METADEKNING	54
4.3	TERROR: FRYKT FOR NYE TERRORANGREP.....	55
4.4	NORSK FORSVARSPOLITIKK: KRITISK TIL ET ANGREP PÅ IRAK.....	56
4.5	USAS STORMAKTSPOLITIKK: RETTSIKKERHETEN SVEKKET	59
4.6	OPPSUMMERING: KRITISK TIL USA.....	61
5	<u>KILDEVALG: DET NORSKE MILITÆRE TILBUDET TIL USA</u>	63
5.1	MILITÆRE OG ANONYME KILDER: SPEKULASJONER	63
5.1.1	POLITISKE KILDER: DEBATT OM GRUNNLOVEN	66
5.1.2	ALTERNATIVE KILDER: KRITISKE KJENDISER	70
5.2	SIVILE KILDER: MANNEN I GATA OVERSETT	70
5.3	OPPSUMMERING: FÅ NAVNGITTE KILDER.....	71
6	<u>LEDERARTIKLER: SOLIDARITET OG FRYKT</u>	73
6.1	"NATO MÅ VISE USA SOLIDARITET"	74
6.2	"KLAR TALE, NORSK FORVIRRING"	76
6.3	"KAMPEN MOT TERROR MED ALLE MIDLER"	78

6.4	"RIKTIG Å TILBY NORSKE STYRKER"	79
6.5	"STØTTE I FOLKET"	80
6.6	"USA OG NORGE I RUSSISK BAKGÅRD"	81
6.7	"NORSKE JAGERFLY MOT AL-QAIDA"	82
6.8	OPPSUMMERING: STØTTE TIL REGJERINGENS POLITIKK	84
7	<u>OLA SOLDAT: DEN GODE HJELPER ELLER KRIGSAKTØR?</u>	86
7.1	DYKTIGE KRIGSAKTØRER	87
7.2	SPESIALSTYRKENE: VERDENS BESTE SOLDATER	89
7.2.1	"MARINEJEGERE KLARE FOR AKSJON I AFGHANISTAN"	89
7.2.2	"NORSK SPESIALSTYRKE KLAR FRA NYTTÅR"	91
7.2.3	"NORSKE SOLDATER JAKTER BIN LADEN"	92
7.2.4	"STOLTHET OVER NORSK INNSATS"	94
7.2.5	"AL-QAIDA VIL KJEMPE TIL SISTE MANN"	96
7.2.6	"LIKEVEL IKKE SÅ SEIERRIK KAMP MOT AL-QAIDA?"	98
7.2.7	"NYE OPPDRAG FOR NORSKE STYRKER I AFGHANISTAN"	99
7.3	AMERIKANERNES BLODBAD.....	100
7.4	UVERDIGE AFGHANSKE OFRE	101
7.5	SENSUR: HEMMELIGHOLDET RUNDT SPESIALSTYRKENE.....	102
7.6	OPPSUMMERING: UFARLIGE KRIGSAKTØRER.....	105
8	<u>KONKLUSJON: DEN MILITÆRE GODTEPOSEN</u>	107
8.1	HYPOTESE 1: MYNDIGHETENES ARGUMENTER FOR NORSK MILITÆR DELTAKELSE I AFGHANISTAN FIKK STORT GJENNOMSLAG I AFTENPOSTEN	107
8.2	HYPOTESE 2: AFTENPOSTEN FRAMSTILLER DE NORSKE SOLDATENE SOM GODE HJELPERE I AFGHANISTAN.....	107
8.3	HYPOTESE 3: AFTENPOSTEN LØFTET I LITEN GRAD FREM DEN FOLKERETTLIGE DEBATTEN	110
8.4	HYPOTESE 4: AFTENPOSTEN PROBLEMATISERTE I LITEN GRAD AT NORSKE STYRKER VAR UNDER AMERIKANSK KOMMANDO	110
8.5	HYPOTESE 5: AFTENPOSTEN FOKUSERTE I LITEN GRAD PÅ SIVILE OFRE.....	111
8.6	IKKE ROM FOR KRITISKE STEMME.....	111
8.7	EPILOG.....	112
	<u>VEDLEGG 1: NORSK MILITÆRT ENGASJEMENT I AFGHANISTAN</u>	I

<u>VEDLEGG 2: DIVERSE PRESSEMELDINGER.....</u>	<u>II</u>
STATSMINISTER JENS STOLTENBERG OM TERRORANGREPENE I USA	II
FORSVARSMINISTER BJØRN TORE GODAL SENDER KONDOLANSEBREV TIL SIN AMERIKANSKE KOLLEGA.....	III
NORSK STØTTE TIL USA.....	IV
NYE TILTAK FOR Å STYRKE BEREDSKAPEN I NORGE OG FOR Å BIDRA TIL Å BEKJEMPE INTERNASJONAL TERRORISME	V
NORGE GIR FULL STØTTE TIL USA'S ANGREP	VI
NORGE TILBYR MILITÆRE STYRKER TIL KAMPEN MOT INTERNASJONAL TERRORISME.....	VII
NORGE TILBYR BIDRAG TIL DEN INTERNASJONALE SIKKERHETSSTYRKEN I AFGHANISTAN	VIII
<u>VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE</u>	<u>IX</u>
<u>VEDLEGG 4: TABELL: TEMA I ANTALL OG PROSENT</u>	<u>X</u>
<u>VEDLEGG 5: TABELL: TEMA OG MÅNED</u>	<u>XI</u>
<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>XIII</u>

Innledning

Fire år etter at norske styrker dro til Afghanistan for å hjelpe USA i deres såkalte ”krig mot terror” innrømmet myndighetene at norske soldater hadde tatt fanger i Afghanistan. Myndighetene innrømmet samtidig at de ikke hadde oversikt over hvor mange krigsfanger norske styrker har tatt (NTB 2005). Hemmeligholdet rundt hva de norske soldatene faktisk gjorde i Afghanistan preget deknningen av den norske deltakelsen i denne krigen. Utenriksminister Jan Petersen¹ mente derimot at offentligheten fikk vite det de hadde behov for: ”- Vi kjenner de norske soldatenes oppdrag meget godt: de rydder miner og bekjemper terrorisme (...)”(Aftenposten 12. april 2002, s. 6). Men hva innebærer det å bekjempe terrorisme?

Bombingen av Afghanistan startet 7. oktober 2001 og var et svar på terrorangrepene på USA 11. september 2001. President George W. Bush’ umiddelbare respons på terrorangrepene var å definere angrepene som krigshandlinger og erklære ”krig mot terror” (Woodward 2002:15). Ved å definere krigen som ”krig mot terror” åpnet Bush for en global krig uten grenser og uten noe tidsperspektiv (McChesney 2002:92). Stater eller personer som ikke støttet opp om USAs kamp ble betraktet som sympatisører med fienden (Bush 2001). Ifølge Höijer, Nohrstedt og Ottosen (2004) kan ”krig mot terror” sees på som et propagandistisk og retorisk grep for å få makt over konstruksjon av mening og ordbruk om angrepet 11. september (Höijer, Nohrstedt og Ottosen 2004:7). Norske myndigheter omtalte krigen som ”krigen mot internasjonal terrorisme” (Forvarsdepartementet 2001). Det er ikke uproblematisk å benytte disse definisjonene, ettersom ”navn og begrep skaper vår virkelighetsoppfatning og vår atferd i høy grad” (Mral 2004:9).² Jeg vil i liten grad bruke amerikanske eller norske myndigheters begreper om krigen, men vil først og fremst omtale den som ”krigen i Afghanistan” fordi jeg mener uttrykket gir en mer presis geografisk og tidsmessig angivelse av hendelsene som omtales i oppgaven.

Jeg skal i denne oppgaven studere hvordan Aftenposten, Norges største riksdekkende abonnementsavis, dekket den norske militære deltakelsen i krigen i Afghanistan. Det er viktig å studere mediene, for ifølge Tuchman (1978) er nyhetsdekningen ikke et speilbilde av samfunnet, men en sosialt konstruert virkelighet. Dette skjer gjennom journalistenes daglige valg og vurderinger av hva som er interessant eller viktig.

¹ Alle personer vil bli omtalt med den stilling/tittel de hadde på det gitte tidspunktet.

² Alle oversettelser i oppgaven er ved forfatteren.

(Tuchman 1978:183). I moderne kriger er ikke journalister lenger tilskuere, men en del av gjennomføringen av intervensjonen (Luostarinen og Ottosen 2001:39). Fordi mediene spiller en sentral rolle i politiske konflikter vil partene alltid prøve få mediene til å tjene deres propagandamål (Kempf 2003:4). Jeg vil derfor benytte et propagandaperspektiv for å svare på oppgavens overordnede forskningsspørsmål: *Var Aftenposten støttende eller kritisk til den norske militære deltakelsen i krigen i Afghanistan?*

Målet med oppgaven er å vise hvilket bilde Aftenposten ga av den norske deltakelsen i Afghanistan. Norges rolle i krigen er derfor et viktig spørsmål. Var de norske soldatene ute på et freds- eller krigsoppdrag? En undersøkelse fra Klassekampen i august 2002 viste at tre av fire nordmenn ikke mente Norge deltok i noen krig i Afghanistan (Klassekampen 2002). Norske soldater hadde da vært til stede i Afghanistan i siden desember 2001 (Forsvarnett 2005). Spørsmålet vil være interessant også i tiden fremover ettersom Afghanistan vil være Norges hovedsatsningsområde for utenlandsoppdrag i lang tid fremover (Forsvarsdepartementet 2006a).

Norges forhold til Afghanistan vil innlede bakgrunnskapittelet (*kapittel en*) der jeg også vil gi en historisk gjennomgang av mediene og Norge i krig. Det vil også bli gjort kort rede for journalistikken i amerikanske og norske medier etter 11. september 2001. Jeg vil til slutt i kapittelet presentere oppgavens hypoteser.

I teorikapittelet, *kapittel to*, vil jeg først presenterer maktkampen som har utspilt seg mellom mediene og myndighetene fra krig til krig gjennom historien. Jeg vil gjøre rede for flere teorier som har ulike tilnærminger til problemstillingen om hvorvidt mediene er selvstendige aktører eller redskaper for myndighetene. Deretter vil jeg presentere propagandabegrepet og hvilken definisjon som vil ligge til grunn for denne oppgaven. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg ta for meg ulike oppfatninger av journalistenes rolle i krig.

I *kapittel tre* vil jeg gjøre rede for min metodiske tilnærming, som er en kombinasjon av kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse. Jeg har også gjort kvalitative intervjuer med sentrale kilder i Aftenposten.

Funnene fra den kvantitative analysen av hele utvalget vil bli presentert i *kapittel fire*. Hensikten med analysen er å definere hvilken kontekst artiklene om den norske deltakelsen i Afghanistan sto i, samt å identifisere hvordan Aftenposten prioriterte ulike tema.

I *kapittel fem* vil jeg ta for meg Aftenpostens bruk av kilder. Jeg vil her analysere nyhetsartiklene som presenterte det norske militære tilbudet til USA.

I *kapittel seks* vil jeg analysere Aftenpostens lederartikler om den norske militære deltakelsen for å se om Aftenposten som medieorgan støttet eller var kritisk til norsk militær deltakelse i Afghanistan. Jeg vil i dette kapittelet analysere Aftenpostens argumenter og sammenlikne disse med myndighetenes argumenter for en norsk deltakelse i krigen.

Alle nyhetsartiklene om den norske militære deltakelsen vil bli analysert i *kapittel sju* for å se hvilket bilde som ble skapt av de norske soldatene. Hoveddelen vies en kvalitativ analyse av et mindre utvalg tekster der jeg vil analysere de retoriske virkemidlene som blir benyttet i framstillingen av de norske spesialstyrkene.

I *kapittel åtte* vil jeg diskutere de viktigste funnene og svare på oppgavens forskningsspørsmål.

1. Bakgrunn: Norge i krig

Jeg vil i dette kapittelet vise hva som har preget forholdet mellom norske myndigheter og norske medier i krig og internasjonale konflikter. Jeg vil også vise hva som karakteriserte amerikanske og norske myndigheters strategi overfor mediene i forkant av og under krigen i Afghanistan. Målet med dette bakgrunnskapittelet er å gi en forståelse for hvorfor de fem hypotesene, som vil bli presentert til slutt i kapittelet, har blitt utledet.

1.1 Norges rolle i Afghanistan

Helt siden 1980-tallet har Afghanistan vært en stor mottaker av humanitær bistand fra Norge. Bistanden har vært kanalisert gjennom FN og norske frivillige organisasjoner, men 11. september endret Norges forhold til Afghanistan, også på bistandssiden (Suhrke, Harpvigen og Strand 2004). Etter Bonn-forhandlingene, som etablerte en overgangsregjering i Afghanistan, har Norge gitt mye støtte til den nye afghanske administrasjonen, inkludert lønninger og andre driftskostnader. Norge ledet Støttegruppen for Afghanistan (Afghanistan Support Group) i 2002, en støttegruppe etablert i 1997 i mangel av en internasjonalt anerkjent regjering i Afghanistan. Støttegruppen for Afghanistan overlot hovedansvaret for koordinering av bistand og gjenoppbygging til Afghanistans overgangsregjering i desember 2002 (Utenriksdepartementet 2002). Den overordnede prioriteringen for norsk bistand til Afghanistan har blitt endret fra humanitær bistand til mer langsiktig bistand for gjenoppbygging og utvikling i landet (Suhrke, Harpvigen og Strand 2004).

I 2004 ble Afghanistan utnevnt til et av Norges samarbeidsland, noe som innebar at Norge inngikk et omfattende og langsiktig bistandssamarbeid med landet³. Ifølge Suhrke, Harpvigen og Strand (2004) må denne beslutningen forstås i sammenheng med Norges beskjedne engasjement i krigen i Irak i 2003. Den norske regjeringen hadde derfor behov for å demonstrere overfor USA at Norge likevel var en bidragsyter i ”krigen mot terror” (Suhrke, Harpvigen og Strand 2004). Norge viste til sin lange tradisjon med bistand til Afghanistan og argumenterte med at dette ville føre til et fortrolig forhold til nøkkelpersoner i den afghanske regjeringen (ibid.).

³ I 2004 hadde Norge 18 samarbeidsland og områder i tillegg til syv hovedsamarbeidsland. Afghanistan hører med til den første gruppen. Dette er land som Norge har et langsiktig og omfattende bistandssamarbeid med (Suhrke, Harpvigen og Strand 2004).

Norge har deltatt i Afghanistan med styrker i operasjon "Enduring Freedom", som ifølge Forsvarsdepartementet har som oppgave å nedkjempe Al-Qaidas terrornettverk, og i den internasjonale fredstyrken "International Security Assistance Force" (ISAF), som har ansvar for å stabilisere situasjonen rundt den afghanske hovedstaden Kabul (Forsvarsdepartementet 2002). De norske styrkene som deltok i operasjon "Enduring Freedom" var under amerikansk ledelse, mens ISAF-styrken først var under britiske ledelse før den fra 2003 ble underlagt NATO-kommando (Forsvarsnett 2006).

Norge utvidet gradvis sitt engasjement i operasjon "Enduring Freedom" fra høsten 2003, samtidig som regjeringen ga uttrykk for at det var behov for at operasjonen skulle fortsette. Videre fokuserte regjeringen på Norges bidrag i ISAF-styrken. Norges deltakelse i ISAF begynte tidlig i 2002 og var mer moderat enn bidraget i operasjon "Enduring Freedom"⁴ (Suhrke, Harpvigen og Strand 2004). Norges bidrag inkluderte blant annet spesialstyrker⁵, transportfly, F-16 kampfly og eksplosivryddere (for nærmere oversikt se vedlegg 1).

1.2 Norges sikkerhetspolitikk

Siden andre verdenskrig har USA vært Norges viktigste allierte, og Norge meldte seg inn i det nordatlantiske forsvarsfellesskapet NATO da det ble etablert i 1949. Selv i dag, over 15 år etter den kalde krigens slutt, omtaler Utenriksdepartementet NATO-samarbeidet som "kjernen i norsk sikkerhetspolitikk" og understreker at det fra norsk side er viktig at "den tette tilknytningen til USA opprettholdes" (Utenriksdepartementet 2006).

På bakgrunn av de sikkerhetspolitiske endringene som oppsto i Europa etter Sovjetunionens fall, åpnet NATO i 1991 for det som ofte kalles "out-of area"-operasjoner, det vil si militære operasjoner som ligger utenfor NATO-landenes territorier. Dette har fått betydning også for norsk sikkerhetspolitikk. Som et direkte bidrag til NATOs ønske om å bygge opp styrker med høy beredskap og stor grad av mobilitet vedtok Norge i 1993 å opprette Telemark bataljon. Dermed ble det åpnet for at norske styrker kunne benyttes i militære operasjoner internasjonalt, også utenfor NATO-land og i reelle krigshandlinger (Borgersen 2000). Ifølge Borgersen (2000) skapte ikke opprettelsen av Telemark bataljon debatt i Stortinget, til tross for at dette innebar en betyde-

⁴ Norge vil avslutte sitt engasjement i "Enduring Freedom" i 2006, mens deltakelsen i ISAF vil fortsette (Forsvarsdepartementet 2006a).

⁵ Ifølge Forsvarsdepartementet inkluderer spesialstyrkene kontingenter fra Marinejeger-kommandoen og Hærens jegerkommando (Forsvarsdepartementet 2002)

lig prinsipiell endring av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik (ibid.). Borgersen mener den manglende politiske interessen for opprettelsen av Telemark bataljon springer ut av den generelle enigheten rundt NATO-alliansens betydning for Norges sikkerhets- og forsvarspolitik.

Tidligere forskning på mediedekningen av internasjonale konflikter og kriger viser at sikkerhetspolitikken i et land er reflektert og forsvart i de dominerende nasjonale massemediene (mainstream media) (Dijk, van 1988, Nohrstedt & Ottosen 2001a, Kempf og Luostarinen 2002).

1.3 Norske journalister og Forsvaret

Etter at Norge fikk sin selvstendighet i 1905, forventet norske myndigheter at pressen skulle være lojal i saker som angikk Norges forhold til fremmede makter (Ottosen 2001:198). Avisene aksepterte blant annet telegramsensur under første verdenskrig og i tillegg deltok redaktørene aktivt i utøvelsen av sensuren for å sikre nasjonens interesser (ibid.). Myndighetene vil ikke kunne pålegge journalister slik sensur i dag, men det er flere som påpeker at det er for sterke bindinger mellom pressen og Forsvaret. Allern (1996) peker spesielt på presseorganisasjonenes rolle i beredskapsarbeidet og journalister som har gått på Forsvarets Høgskole (Allern 1996:171-174). Ifølge Allern skaper kursene ved høgskolen bindinger og lojalitetsbånd til Forsvaret. Disse kursene har i etterkrigstiden hatt faste plasser til pressefolk, men Norsk Presseforbund sluttet for noen få år siden å nominere pressefolk til hovedkursene på Forsvarets høgskole.

Lund-kommisjonen dokumenterte pressens nære bånd til de hemmelige tjenestene (Nilsen og Sjøe 1998:7). Det langvarige samspillet mellom pressefolk og de hemmelige tjenestene begynte under den andre verdenskrig (ibid.). Store deler av den yrkesaktive journaliststanden i Norge var i eksil og fungerte som propagandasoldater for den norske eksilregjeringen (Ottosen 2001:202). Det finnes eksempler på at journalister har opptrådt både som politiske journalister, mobiliseringsoppsatte presseoffiserer (ikke yrkesoffiserer) og etterretningsagenter (Nilsen og Sjøe 1998:65). Allianseforholdet mellom pressen og Forsvaret ble på lengre sikt et problem for mediernes ytringsfrihet i forhold til sikkerhetspolitiske spørsmål (Ottosen 2001:202). Ifølge Nilsen og Sjøe (1998) har journalister helt opp til våre dager rutinemessig blitt innkalt til såkalt debriefing hos etterretningstjenesten etter opphold i konfliktsoner (Nilsen og Sjøe 1998:147-163). NRK Nyhetsblikk avslørte at det i 2001 fantes om lag 200 såkalte mobiliseringsdisponerte informasjonsoffiserer her i landet (NRK.no 2001). Halvparten av disse er journa-

lister i aviser, radio og TV. Enda flere journalister er med i Regjeringens informasjonsberedskap i tilfelle krig. De er sikkerhetsklarerte og mottar graderte dokumenter på øvelser. Per Edgar Kokkvold, generalsekretær i Norsk Presseforbund, mener ordningen er problematisk fordi motsetningen mellom mediene og statsmakten er grunnleggende for et demokrati (ibid.).

1.4 Hemmelighold rundt de norske soldatene

Spørsmålet om hemmelighold og åpenhet har alltid vært en kilde til diskusjon mellom pressen og Forsvaret (jf. Nilsen og Sjøe 1998). Denne konflikten ble aktualisert under krigen i Afghanistan da pressen opplevde at norske myndigheter holdt tilbake informasjon om de norske spesialstyrkene. Norske spesialstyrker var med i kamper mot Al-Qaida i Afghanistan, men hvem spesialsoldatene var og hva slags oppgaver de utførte var det lite informasjon om. Dagbladet ledet an kritikken mot Forsvarets hemmelighold rundt de norske spesialstyrkene i Afghanistan. Blant politikerne var det spesielt SV som var kritiske til den manglende informasjonen om de norske styrkenes aktivitet i Afghanistan. Partiet etterlyste svar på om det var registrert tap og skader på norsk eller andre lands personell, eller om det var tatt krigsfanger (Ellingsen 2002a).

Hensynet til personellets og nasjonens sikkerhet var begrunnelsen forsvarsminister Kristin Krohn Devold ga for å holde tilbake informasjon om spesialstyrkene (ibid.). Hun mente offentligheten ikke skulle få kjennskap til hva de norske spesialstyrkene gjorde for ikke å røpe den enkeltes soldats identitet, hvor styrkene var lokalisert, deres kapasitet og deres bevegelsesmønstre. Ifølge Krohn Devold veide dette hensynet tyngre enn kravet til offentlighet (ibid.). Da Dagbladet i mars 2002 konfronterte Krohn Devold med kritikken mot Forsvarets taushet nektet hun å la seg intervju muntlig (Vogt-Kielland 2002). Hun krevde å få spørsmålene skriftlig og svare skriftlig, noe som medførte at journalisten ikke kunne stille naturlige oppfølgingsspørsmål. I det skriftlige intervjuet tilbakeviste Krohn Devold kritikken mot Forsvaret, og sa hun var fornøyd med måten Forsvaret håndterte informasjonen på (ibid.)

Senterpartiets leder Åslaug Haga mente på sin side at behovet for offentlig debatt var spesielt stort i denne saken, fordi de norske styrkene var underlagt amerikansk kommando. I et skriftlig spørsmål til forsvarsministeren krevde Haga svar på hvilke formelle avtaler USA og Norge hadde inngått for den norske deltakelsen i Afghanistan (Haga 2002). Haga pekte blant annet på landminer som et eksempel på når de norske soldatene kunne bli satt under vanskelig krysspress (ibid.). USA har ikke undertegnet

landminekonvensjonen om forbud mot landminer, mens Norge har gått i bresjen for dette forbudet.

I hvilken grad forsvarsministeren har rett i at informasjon om spesialstyrkene vil gå på bekostning av personellens og nasjonens sikkerhet er vanskelig å gi et entydig svar på, men at hemmeligholdet går ut over pressens behov for informasjon er det ikke tvil om. Det var først etter at amerikanske myndigheter opplyste at nordmenn var involvert i krigshandlinger, at det ble bekreftet fra norsk side (Dagbladet 2002). Uten større åpenhet er det umulig for journalistene å bringe nyheter om den norske deltakelsen. Det er også vanskelig å utøve kritisk journalistikk dersom en ikke får kunnskap om eventuelle hendelser eller får bekreftet opplysninger.

1.5 Debatt om krigens legitimitet

”USA har en soleklar rett til selvforsvar. Dette er forankret i folkeretten, i FN-pakten og gjennom vedtak i FNs sikkerhetsråd. For første gang treffer NATO vedtak på grunnlag av selve kjernen i alliansen, om at et angrep på ett land, skal anses som et angrep på alle.” (Statsministerens kontor 2001a).

Få dager før angrepene på Afghanistan 7. oktober 2001 erklærte statsminister Jens Stoltenberg at væpnet angrep på Afghanistan var i tråd med folkeretten, men de ulike vurderingene fra folkerettslige eksperter i Norge viser at grunnlaget for krigen i Afghanistan kan diskuteres. Folkeretten kan ikke sammenliknes med en eksakt vitenskap og debatten om folkeretten foregår på mange nivåer, både mellom stater og innad i stater (Overrein 2005:1). Jeg skal derfor ta for meg viktige prinsipper i folkeretten og vise hvordan norske folkerettslige eksperter tolket disse i forhold til krigen i Afghanistan.

Folkeretten forbyr bruk av væpnet makt mellom stater, men det er to viktige unntak fra det generelle forbudet (Semb 2003:137). Det første unntaket er artikkel 51 som slår fast at stater har rett til selvforsvar både individuelt og kollektivt (ibid.) Selvforsvarsretten var amerikanske myndigheters hovedbegrunnelse for angrepet på Afghanistan. Ifølge folkeretten må landet være utsatt for et væpnet angrep for å kunne påberope seg retten til selvforsvar (ibid.). For at angrepet skal kunne gi grunnlag for selvforsvar må det oppfylle to grunnbetingelser: for det første må angrepet komme fra en stat og for det andre må reaksjonen ikke være unødvendig (Berg 2001: 226-227). Nødvendighetskriteriet er knyttet til at folkeretten ikke tillater bruk av makt som gjengjeldelse eller represalier. Hva som er legitimt selvforsvar og illegitim gjengjeldelse er blant de mest omstridte spørsmålene både i rettslitteraturen om krigens folkerett og i Sikkerhetsrådets praksis (ibid.:227).

Et sentralt spørsmål som stilles av førstekonsulent ved Senter for menneskerettigheter, Vidar Hegge (2002), er om en terrorhandling kan være nok til å oppfylle selvforsvarskriteriet.⁶ Hegge mener hvert tilfelle må vurderes konkret og konkluderer med at ”omfanget og alvoret i angrepet 11. september 2001 kan tale for at handlingene utgjorde et væpnet angrep” (Hegge 2002:8). Det andre spørsmålet som må avklares er hvem som kan utføre et væpnet angrep. Hegge konkluderer med at private individer ikke kan utføre væpnede angrep etter artikkel 51 dersom ingen stat kan holdes ansvarlig for angrepet. Hegge påpeker at stater etter sedvaneretten ikke er ansvarlige for handlinger utført av private individer, men at det finnes to mulige unntak: 1) Hvis en stat kan identifiseres med private individer, og 2) hvis en stat bryter plikten til å hindre væpnede angrep mot andre stater. Hvis en forutsetter at Al-Qaida sto bak angrepene, blir et vesentlig spørsmål om Afghanistan eller Taliban kunne identifiseres med Al-Qaida. Hegge mener det ikke er noe som tilsier at Taliban hadde kontroll over Al-Qaida og konkluderer dermed med at Taliban ikke kan identifiseres med Al-Qaida. En annen måte å vurdere om en stat kan identifiseres med individer, er om en gruppe individer utgjør et de facto statsorgan. ”Det er hevda at ei terrorgruppe kan utgjøre eit de facto statsorgan dersom til dømes formålet er å kjempe mot ei utenlandsk regjering, og i så fall kan ein argumentere for at til dømes Al-Qaida var eit de facto statsorgan under Taliban” (ibid.: 2002). Ifølge dette resonnementet kan altså Taliban identifiseres med Al-Qaida og kan dermed anses som ansvarlig for å ha utført angrepet. Jusprofessor Geir Ulfstein (2002) deler oppfatningen om at USA må kunne påberope seg retten til selvforsvar ut fra Talibans støtte til terroristene (Ulfstein 2002). Professor i rettsvitenskap Ståle Eskeland (2003) konkluderer derimot med at det ikke forelå noen selvforsvarssituasjon som ga folkerettslig dekning for angrepet på Afghanistan (Eskeland 2003).

Det andre unntaket fra folkerettens forbud mot væpnet maktbruk gjelder de tilfellene der Sikkerhetsrådet har autorisert bruk av makt. Ifølge artikkel 39 er det FNs sikkerhetsråd som skal fastslå om det forekommer en trussel mot freden, fredsbrudd eller angrepshandling (Semb 2003:137). Sikkerhetsrådets resolusjon 1368 av 12. september 2001 ble rettsgrunnlaget for USAs krig mot terror (Overrein 2005:225). I resolusjonen fordømmes terrorangrepene mot USA på det sterkeste, og det uttales at slike handlinger er en trussel mot internasjonal fred og sikkerhet (Ulfstein 2002:69). Ulfstein avviser likevel at resolusjonen godkjenner et angrep på Afghanistan. Hans innvending

⁶ Det finnes mange konvensjoner av bekjempelse av terrorisme. Disse konvensjonene behandler terrorisme som kriminelle handlinger (Ulfstein 2002).

er at det i resolusjon 1368 ikke er tatt stilling til om FN-paktens betingelser for bruk av makt i selvforsvar er oppfylt. Han konkluderer dermed med at resolusjonen rettslig sett ikke i seg selv godkjenner bruk av makt fra USAs side (Ulfstein 2002:69-70). Også Eskeland mener det er en misforståelse at Sikkerhetsrådet i resolusjon 1368 autoriserte USAs angrep (Eskeland 2003).

Det er som vist ovenfor uenighet om hvorvidt de folkerettslige kravene for militær maktbruk mot Afghanistan er oppfylt. Jeg vil ikke trekke en konklusjon her, men ønsker å vise at det er et komplisert og viktig aspekt ved spørsmålet om norsk militær deltakelse i Afghanistan. Kompleksiteten tilsier at journalister som jobber med folkerettslige spørsmål bør problematisere de tolkningene som blir gitt.

1.6 Norge under amerikansk kommando

Norske styrker har delvis deltatt under amerikansk kommando i Afghanistan. Hvilken betydning det hadde at norske styrker sto under amerikansk ledelse hersket det uenighet om, særlig mellom sentrale politikere og humanitære organisasjoner. Amnesty International Norge mente norske myndigheter ikke sikret seg mot at Norge kunne komme til å bryte krigens folkerett i Afghanistan (Tin 2002). Organisasjonen begrunnet dette med at norske soldater som eventuelt tok fanger i Afghanistan måtte overlevere disse til amerikanerne (ibid.). USA mener at fanger som blir tatt i Afghanistan ikke skal behandles som krigsfanger fordi Genèvekonvensjonene ikke gir beskyttelse til terrorister. Norge mente derimot at fangene skulle bli behandlet som krigsfanger. Norge og USA vil derfor ha ulik definisjon av hvem som er å betrakte som "lovlig stridende". Brigader Svein Ødegården reiste spørsmålet om de norske soldatene i en slik situasjon skulle følge norske eller amerikanske regler (Ødegården 2003).

Ifølge Amnesty International Norge bryter USA Genèvekonvensjonene både når det gjelder fangebehandling og ved å nekte en kompetent domstol å avgjøre deres fangestatus (Tin 2002). Norge har ikke bare ansvar for egen behandling av fanger, men ifølge Genèvekonvensjonenes artikkel 12 også ansvar for behandlingen fanger får etter at de er overlevert til USA (ibid.). Hvis norske soldater tar fanger som senere havner i amerikansk varetekt, mener Amnesty at Norge bryter sine folkerettslige forpliktelser. At Norge kan komme opp i denne situasjonen bekreftet Forsvarsdepartementet overfor AmnestyNytt i juni 2002: "norske styrker har i praksis ikke andre muligheter enn straks å la amerikanske styrker ta hånd om aktuelle personer, fordi norske styrker verken er oppsatt eller utrustet til å ivareta slike oppgaver på egenhånd" (ibid.). I en kronikk i Af-

tenposten skrev forsvarsminister Krohn Devold at det ikke skal herske tvil om at norske styrker forholder seg til norsk lov og norske folkerettslige forpliktelser (Krohn Devold 2003). Forsvarsministeren satte opp fire forhold som skulle sikre dette: 1) Norske soldater er under norsk lov og skal ikke kunne settes til oppdrag som innebærer brudd på norsk lov eller norske folkerettslige forpliktelser. 2) Reglene for militært maktbruk (rules of engagement) gjennomgås og fastsettes av norske myndigheter for å forsikre at reglene er i samsvar med norsk rett og norske internasjonale forpliktelser. 3) For å sikre at norske styrker ikke gis eller gjennomfører oppdrag som er i strid med norske forpliktelser vil det ofte være norsk personell i kommandokjeden. 4) Norske styrker er godt trent til å opptre i samsvar med norske internasjonale forpliktelser. Forut for avreise blir styrkene orientert om Norges internasjonale forpliktelser og eventuelle restriksjoner. I tillegg understreket Krohn Devold at norske soldater får opplæring i internasjonal humanitær rett.

1.7 Myndighetene, media og krigen i Afghanistan

Mediedekningen av krigen i Afghanistan var preget av at journalistene fikk svært begrenset adgang til krigsområdene. Ifølge Hickey (2002) har aldri journalister blitt nektet adgang til amerikanske tropper i større grad. Innvendingene mot arbeidsforholdene i Afghanistan dreier seg først og fremst om manglende adgang til kampområdene og militært personell. Journalistene fikk ikke adgang til land- og marinebaser som var utgangspunkt for luftangrepene på Talibans stillinger. Journalistene fikk heller ikke følge amerikanske piloter på deres bombetokter eller intervju pilotene da de kom tilbake fra oppdragene. Det er forståelig at journalistene ikke fikk delta på bombetoktene av sikkerhetsmessige grunner, for som Hickey påpeker, journalistene var ikke trent for slike oppdrag. Det er mindre forståelig at journalistene ble nektet å snakke med pilotene for å få svar på spørsmål om blant annet antall sårede.⁷

Pentagon opprettet ikke noe felles pressesenter i Afghanistan slik de gjorde under Golfkrigen i 1990-91. Bombeangrepene på Afghanistan begynte 7. oktober, men ikke før 25. november opprettet Pentagon sin første pressepool⁸, der 1000 journalister under restriksjoner fikk følge marinesoldater som ble satt i land sør for Kandahar i Af-

⁷ Hickey nevner flere sentrale baser journalistene ble nektet adgang til. Blant annet fikk de ikke tilgang til hangarskipet "Kitty Hawk" som var utgangspunktet for mange av operasjonene mot Afghanistan (Hickey 2002).

⁸ En pressepool er en utvalgt gruppe journalister som får dekke kamphandlinger og som til gjengjeld må stille sitt stoff til disposisjon for andre journalister (Ottosen 1994)

ghanistan. I tillegg kritiserer Hickey forsvarsminister Donald Rumsfeld og andre fra den militære toppledelsen for at de nærmest var usynlige sammenliknet med general Norman Schwarzkopf, som under Golfkrigen ble en tv-helt på grunn av sine åpne og detaljerte pressekonferanser. I tiden etter 11. september ble det holdt fem pressekonferanser i uken i Pentagon, men tidlig i oktober fikk pressekorpsset vite at forholdene var tilbake ved det "normale" og at pressekonferansene derfor ble redusert fra fem til to i uken. Pressekorpsset protesterte og lurte på hva som var "normalt" med å bombe Afghanistan (Hickey 2002).

Det var ikke kun amerikanske myndigheters kontroll som gjorde det vanskelig for internasjonale journalister å dekke krigen i Afghanistan. 15. september 2001 utviste Taliban alle journalister fra de Taliban-kontrollerte områdene, med unntak av reportere fra TV-kanalen Al-Jazeera (Figenschou 2004:23). Det afghanske landskapet med ørken og fjell gjorde det i tillegg vanskelig for journalistene å reise rundt alene, noe som bidro til at det var lettere for partene å kontrollere mediene (ibid.). Å arbeide inne i Afghanistan var svært farlig. Åtte utenlandske reportere døde i løpet av krigen, mens flere andre ble angrepet av de krigende parter (RSF 2002).

Alle kriger byr på sine utfordringer for myndigheter og militære som vil kontrollere informasjonen. Ny teknologi har gjort myndighetenes forsøk på å kontrollere presedekningen stadig vanskeligere (Magder 2003:38). Mediene har hatt spesielt stor nytte av detaljerte bilder fra satellitter. Satellittbilder har gitt mediene mulighet til å etterprøve den offisielle amerikanske versjonen av krigens hendelser, men Pentagon satte en effektiv stopper for dette under krigen i Afghanistan ved å kjøpe opp alle satellittbilder fra området fra kommersielle selskaper (ibid.). En av de store utfordringene for myndighetene under krigen i Afghanistan var at nye aktører kom inn i dekkningen av krigen. Før terrorangrepene mot USA var Al-Jazeera så godt som ukjent utenfor Midtøsten, men etter 11. september kom kanalen inn i det globale medielandskapet som en ny tøff spiller (Taylor 2003:101). Kanalens gjennombrudd kan sees som en parallell til CNN under Golfkrigen, begge stasjoner leverte viktige og eksklusive saker (Dadge 2004:61). Flere kilder til informasjon gjør det til et mer komplekst oppdrag for myndigheter og militære å vinne informasjonskrigen (Payne 2005).

1.7.1 Journalistikken etter 11. september: selvsensur og patriotisme

Samtidig som myndighetene øvde et omfattende press på media, førte terrorangrepene til en stor grad av selvsensur i amerikanske medier. Selv mild kritikk av militære, presi-

dent Bush og USAs utenrikspolitikk ble sett på som tabu (Hart and Ackerman 2001). Nyhetsankrene bar jakkemerke med det amerikanske flagget i jakka og flere uttrykte eksplisitt sin støtte til myndighetene og de militære handlingene. Dan Rather, programleder ved CBS Evening news, erklærte følgende på CBSs Late Show med David Letterman "George Bush is the president. He makes the decisions, and you know, it's just one American, wherever he wants me to line up, just tell me where" (Hart and Ackerman 2002). Ifølge Shudson (2002) er det tre situasjoner der amerikanske journalister er villige til å gi slipp på den nøytrale journalistikken til fordel for patriotisme: i tragedier, når folk føler seg truet og når den nasjonale sikkerheten er truet. Terrorhendelsene bød på alle tre (Shudson 2002:41).

Det er flere eksempler på at amerikanske medier viste selvsensur. Amerikanske medier fulgte oppfordringen da myndighetene ba dem ikke sende videoopptak av Al-Qaidas leder, Osama bin Laden, i frykt for at videoene skulle inneholde kodede beskjeder til "sovende terrorister" i USA (Taylor 2003:101). Kanalen ble beskyldt for å gi terroristene en stemme i propagandakrigen mot vesten (Brown 2003:100). Bush-administrasjonen prøvde først å sensurere kanalen ved å presse regimet i Qatar. Under et besøk i State Departement i Washington i oktober 2001 forsøkte utenriksminister Collin Powell å presse emiren i Qatar, Sheikh Hamad, til å gripe inn i Al-Jazeeras sendinger, men emiren avviste at han ville bruke sin innflytelse til å sensurere sendingene (Dadge 2004:63). Norske medier lot seg ikke presse fra å bruke Al-Jazeera, men anså samtidig ikke amerikanernes bombing av nyhetskanalen 12. november 2001 som et nyhetspoeng (Ottosen 2002).

En av årsakene til Pentagons omfattende mediekontroll var bekymringen for bilder og beskrivelser av sivile ofre. Det afghanske folket var allerede ofre for sult, fattigdom og brutalitet, og amerikanske myndigheter fryktet at bilder av sivile som var skadet av bomber ville skape empati både blant det amerikanske publikum og i andre deler av verden (Hickey 2002). Amerikanske myndigheter la press på internasjonale medier for at de ikke skulle rapportere om sivile tap og lidelser (Eide 2004:268). Også her viste amerikanske medier selvsensur: CNNs styreleder påla reporterne å balansere sakene slik at hver gang det ble rapportert om sivile tap i Afghanistan skulle seerne minnes om de amerikanske ofrene etter terrorangrepene i 11. september. Al-Jazeera derimot, som hadde eksklusiv tilgang på Talibans områder, kringkastet omfattende rapporter om sårede sivile afghanere (Figenschou 2004:25).

Amerikanske medier viste også selvsensur da menneskerettighetene ble satt under press etter terrorangrepene. 26. oktober 2001 signerte President Bush "The Patriot Act" som tillater USA å arrestere mistenkte ikke-amerikanske borgere på ubestemt tid, deportere dem, plassere dem i isolat og ransake hjemmene deres uten tillatelse (Erjavec 2004:93). Erjavec (2004) viser gjennom sin analyse at amerikanske medier i stor grad etter 11. september fokuserte på at USA var i fare og at det ble skrevet om andre mulige terroraksjoner. Ved å presentere "The Patriot Act" som den eneste løsningen på risikosituasjonen var media med på å legitimere den (Erjavec 2004:102). Elementære spørsmål som amerikanske journalister straks ville reist hvis et annet land var i krig ble ignorert eller marginalisert (McChesney 2002:93). McChesney (2002) nevner en rekke spørsmål han mener ville vært på sin plass i media: Hvorfor skulle vi tro at en militær tilnærming ville være effektiv? Hvorfor skulle USA være dommer, jury og iverksetter etter terrorangrepene 11. september? Hvem er en terrorist og terroristsympatisør i en global krig? Hva med internasjonal lov? (ibid.:93). I ettertid har det blitt debatt om mediedekningen i USA⁹. I følge Feldstein, trengte ikke Bush sensurere mediene: "De danser etter hans pipe – frivillig. Det er en selvsensur for tida som er drepene for den frie meningsutvekslingen" (Gjerstad 2003).¹⁰

Den strenge kontrollen med hvor journalistene fikk adgang, fikk også følger for norske medier. Det var ikke mulig å rapportere om tilbakeslag for de første amerikanske angrepsstyrkene før flere uker etter at kampene fant sted. I tillegg var det materialet norske journalister fikk fra fronten i utgangspunktet sensurert (Ottosen 2002). På grunn av at journalistene i så stor grad ble nektet tilgang til krigsområdene av Taliban og Pentagon, rapporterte de fleste fra de områdene Nordalliansen kontrollerte og fra nabolandene rundt, spesielt Pakistan (RFS 2002). De fleste norske medier nektet sine medarbeidere å dra inn i krigssonen av sikkerhetsmessige grunner. Selv om Aftenposten, i likhet med andre aviser, ikke sendte sine egne journalister for å rapportere fra farlige områder, hindret det ikke avisen i å kjøpe stoff fra frilansjournalist Åsne Seierstad, som bega seg inn på egen risiko.

⁹ Blant annet har det amerikanske medietidsskriftet Columbia Journalism Review (<http://www.cjr.org>) og den uavhengige organisasjonen Fairness and Accuracy in Reporting (FAIR) (<http://www.fair.org>) hatt en rekke kritiske artikler om journalistikken etter 11. september 2001.

¹⁰ Feldstein, som har jobbet som journalist i USA i 25 år (blant annet for CNN), holdt et kritisk foredrag om amerikanske journalisters selvsensur i Fritt Ords lokaler i Oslo i høsten 2003.

1.8 Presentasjon av hypoteser

Konteksten som er beskrevet ovenfor har inspirert meg til å lage fem hypoteser:

1. Myndighetenes argumenter for norsk militær deltakelse i Afghanistan fikk stort gjennomslag i Aftenposten.

Flere studier viser at opinionsklimaet har stor betydning for mediernes dekning av en konflikt. Hvis eliten står samlet bak en politisk beslutning vil dette reflekteres i mediene (Bennett 1990, Hallin 1986). Det var bred politisk enighet på Stortinget om å tilby USA norske militære styrker, kun SV hevet stemmen mot å sende norske soldater til Afghanistan. Det var heller ingen tydelig motstand i befolkningen. Det er derfor rimelig å anta at Aftenposten ville støtte regjeringens politikk. Norges sikkerhetspolitikk taler også for at Aftenposten ville støtte de offisielle synspunktene. En komparativ studie av dekningen av Golfkrigen (1990-91) i Norge, Sverige, Finland og Tyskland konkluderte med at et lands sikkerhetspolitikk påvirket mediedekningen og at landets historiske bånd til USA hadde stor innvirkning på hvordan krigen ble dekket (Nohrstedt & Ottosen 2001a).

2. Aftenposten presenterte de norske soldatene som gode hjelpere i Afghanistan.

Hypotesen tar utgangspunkt i teorien om "det norske godhetsregime" (Tvedt 2003). Ifølge Tvedt (2003) eksisterer det i Norge en symbiose mellom forskere, organisasjoner og de deler av staten som arbeider med bistandspolitik. Han slår fast at den norske viljen til å hjelpe fattige er beskyttet fra kritikk (ibid.:11). Ifølge Tvedt har bistand, menneskerettighetsarbeid og fredspolitik har hatt en "enestående legitimitet i Norge" (ibid.:12). Slik jeg tolker Tvedt fører den samlede støtten til bistand, menneskerettighetsarbeid og fredspolitik i Norge til oppfatninger om at nordmenn kun utfører gode handlinger. Denne forestillingen fører til at det nærmest er utenkelig at norske handlinger i internasjonal politikk ikke har gode hensikter eller konsekvenser. De norske journalistene er en del av det norske samfunn og disse nedfelte holdningene til norsk utenrikspolitikk er derfor et interessant perspektiv for å analysere dekningen av den norske militære deltakelsen i Afghanistan. Tidligere studier som har benyttet dette perspektivet i analysen av norske militære utenlandsoperasjoner konkluderer med at norske soldater ofte blir fremstilt som gode hjelpere (Ottosen 2005). Det er derfor grunn til å anta at også Aftenposten fremstiller de norske soldatene i et slikt perspektiv. Hypotesen vil

kunne gi svar på om avisen fremstiller den norske deltakelsen som et freds- eller krigsoppdrag.

3. Aftenposten løftet i liten grad frem den folkerettslige debatten.

Norske myndigheter synes ikke å ha vært i tvil om at USA hadde rett til selvforsvar og at væpnet angrep på Afghanistan var i tråd med folkeretten. Tidligere medieforskning viser at når eliten er samlet, slipper de kritiske røstene i liten grad til i mediene (Bennett 1990, Hallin 1986).¹¹ Det er derfor sannsynlig at uenigheten blant de folkerettslige ekspertene om krigens legitimitet ikke kom til syne i Aftenposten.

4. Aftenposten problematiserte i liten grad at norske styrker var under amerikansk kommando.

Det har vært stor politisk enighet om Norges sikkerhetspolitiske linje. Det settes i liten grad spørsmålstegn ved Norges medlemskap i NATO eller at USA er vår nærmeste allierte (Borgersen 2000). Det er derfor rimelig å forvente at det ble reist få kritiske spørsmål til regjeringens politikk om å gi USA militær støtte i den krisesituasjon som landet befant seg i etter terrorhandlingene 11. september 2001.

5. Aftenposten fokuserte i liten grad på sivile ofre.

Herman og Chomskys (1988) forskning viser at mediene overser sivile ofre i krig (Herman og Chomsky 1988). De bruker begrepene ”verdige” og ”uverdige ofre” for å forklare hvorfor noen ofre blir synlige i mediene, mens andre blir ignorert. Herman og Chomsky hevder årsaken til at noen ofre ikke får mediedekning er de ikke kvalifiserer til å være ”verdige ofre”. Som nevnt oppfordret amerikanske myndigheter mediene til å unnlate å publisere bilder av afghanske ofre. Norske myndigheter skal ikke ha gjort dette, men det er likevel grunn til å tro at norske soldater i større grad enn afghanske sivile ble oppfattet som de ”verdige ofrene” i norske medier. Det er derfor rimelig å anta at afghanske sivile ble de usynlige ofrene i Aftenposten.

¹¹ Teoriene til Bennett (1990) og Hallin (1986) vil bli presentert i kapittel tre.

2 Teori: Mediene og myndighetene i krig

Det vil alltid være en maktkamp mellom myndighetene og mediene i forkant av og under en krig. Journalistene vil ønske å få mest mulig informasjon og tilgang til krigsområdene, mens myndighetene som regel vil søke å ha mest mulig kontroll over hvordan konfliktene blir presentert. Knightley (2003) viser hvordan myndighetene til alle tider har prøvd å kontrollere mediene i kriger blant annet ved hjelp av sensur, propaganda og ved å kontrollere journalistenes adgang til felten. Forståelsen av maktforholdet mellom myndighetene og mediene er vesentlig for studiet av krigsjournalistikk. Jeg vil nedenfor vise ulike tilnærminger til spørsmålet om hvorvidt mediene er et redskap for myndighetene eller om mediene er innflytelsesrike aktører som kan påvirke deler av samfunnet.

2.1 *Mediene: aktør eller redskap?*

CNN skapte den første direktesendte krigen da de dekket amerikanernes bombing av Bagdad 24-timer i døgnet under Irak-krigen i 1991 (Thussu 2003:118). Den nye teknologien med satellittkanaler, endret forholdene for krigsjournalistikken (Nohrstedt og Ottosen 2001:13b). Mens en tidligere hadde trodd at medienes innflytelse på meningsdannelsen kun gjorde seg gjeldende innen de nasjonale grensene, så en nå at de globale nyhetskanalene nådde frem til folk over hele verden (ibid.). Dette førte til at mediene ble oppfattet som mektige og innflytelsesrike med mulighet til å forme internasjonal politikk. Denne troen på at mediedekningen fører til politisk handling kalles ”CNN-effekten” (Robinson 2002). Begrepet stammer fra da CNN hadde sitt gjennombrudd under Golfkrigen, men senere har begrepet blitt en generell term for medienes mulighet til å skape respons på både globale og lokale hendelser, hos hjemmepublikum og blant den politiske elite (ibid.:2). Debatten om maktforholdet mellom myndighetene og mediene ble særlig aktuell da en så at vestens vilje til å gripe inn i humanitære katastrofer økte blant de vestlige landene, samtidig som mediene rettet stor oppmerksomhet mot de humanitære konsekvensene av borgerkriger langt unna (ibid.:1). Det ble argumentert for at mediedekningen av mennesker som led under de humanitære katastrofene i Nord-Irak i 1991 og i Somalia i 1992 førte til at vestlige militære styrker grep inn (ibid.:2). I Norge kom debatten særlig til uttrykk etter krigen på Balkan. Implisitt i CNN-effekt teoriene ligger antakelsen om at folkeopinionen lar seg påvirke av for eksempel bilder av lidende mennesker, noe som igjen vil presse myndighetene til å handle (ibid.:3).

2.1.1 Teorier om mediemakt

Det er flere teorier som ser på mediene som en mektig aktør og som hevder politikken formes av medieeffekter, men de gir ulike forklaringsfaktorer. Jeg vil presentere fire ulike teorimodeller med utgangspunkt i Thune (2002).

- Teorien om demokratisk mediemakt tar utgangspunkt i forholdet mellom opinionen og beslutningstakerne (Thune 2002:281-282). Teorien hevder nyhetsmediene har et tilnærmet informasjonsmonopol og at mediene velger ut og dramatiserer bilder av virkeligheten og dermed påvirker nyhetspublikummet. Den politiske eliten vil la seg styre av mediene fordi nyhetspublikummet i stor grad bestemmer politikernes popularitet og politiske skjebne. Thune vurderer teorien som triviell, deterministisk og overdramatisert (ibid.).
- Teorien om dramaturgisk konsummakt forutsetter også at beslutningstakerne er avhengige av opinionen, men i motsetning til teorien om demokratisk mediemakt anser den nyhetskonsumentene som kritiske konsumenter. Dette fører til at mediene må konkurrere om nyhetskonsumentenes oppmerksomhet og det stilles dermed større krav til dramatikk i nyhetsstoffet. Samtidig må nyhetssendingene konkurrere med underholdningsprogrammene. Dette resulterer i at grensen mellom nyhetsstoff og underholdningsstoff viskes ut ved at nyhetsdekningen må ta i bruk mer dramaturgiske grep (Thune 2002:282).
- Medienes evne til å påvirke samfunnet kan også forklares i et globalt perspektiv. Ifølge Shaw (1996) har den globale nyhetsdekningen av krig, kriser og humanitære katastrofer bidratt til å etablere et globalt samfunn der publikum er forent i et samtidig nyhetsfelleskap. Shaw argumenterer for at medienes betydning øker fordi andre nasjonale institusjoner ikke evner å presentere ofrene i kompliserte kriser i fjerntliggende strøk (Shaw 1996:15). Som en følge av at mediene skaper et globalt samfunn mobiliserer de et politisk engasjement og mediene påvirker dermed staters handlinger. Habermas (1996), som tidligere hadde erklært den borgerlige offentlighet for død, begynte på 1990-tallet å snakke om framveksten av en global offentlig sfære (Habermas 1996:514 i Hjarvard 2001:8). Andre medieforskere har både støttet og tilbakevist oppfattelsen av at det eksisterer en verdensopinion. Forskning om dannelsen av offentlig mening viser at den fremdeles er sterkt knyttet til det nasjonale nivå, for eksempel til nasjonale politiske

institusjoner (Hjarvard 2001:19). Konsumet av globale medier som CNN og BBC er begrenset sammenliknet med nasjonale medier. Disse kanalene er normalt sett brukt som et supplement (ibid.:21).

- Den siste blant de fire teoriene om mediemakt legger vekt på endringer i stormaktspolitikk etter avslutningen av den kalde krigen (Thune 2002:181). Entman (1993) fokuserer på hvordan vinkling ("framing") av internasjonalt nyhetsstoff påvirker politiske beslutninger. Ifølge Entman innebærer det å vinkle "å velge ut aspekter av en oppfattet virkelighet og fremheve dem i en kommuniserende tekst, på en slik måte som fremhever en problemdefinisjon, tolkning av en årsak, moralevaluering og/eller forslag til løsning til saken som er beskrevet" (Entman 1993:52). Å vinkle en sak fører til at visse aspekter av virkeligheten får oppmerksomhet, mens andre sider blir usynlige (ibid.:53). I tillegg vil vinkling ha betydning for hvordan mottakeren forstår et problem og hvordan de vurderer det og responderer på det (ibid.:54). Vinkling spiller derfor en stor rolle i politisk makt, og ifølge Entman er vinklingen i en nyhetstekst et uttrykk for makt. Han hevder mediene, særlig etter den kalde krigens slutt har fått mer makt. Da falt motsetningen mellom øst og vest bort som den dominerende fortolkningsrammen for amerikanske mediers formidling av utenriksnyheter, noe som har ført til at mediene i dag står friere til å fortolke og dramatisere begivenheter. Denne endringen i mediernes innflytelse er ikke endelig, og ifølge Thune kan den bredt definerte kampen mot terror representere en gjeninnføring av en fastsatt politisk fortolkningsramme for hvordan mediene i USA skal dekke kriser og konflikter (Thune 2002:285).

2.1.2 Indeksteorien: Mediene speiler myndighetenes interesser

Tesen om mediernes innflytelsesrike rolle i internasjonal politikk står ikke uimotsagt. Den akademiske empiriske forskningen på CNN-effekten konkluderer med at mediernes rolle i forhold til staters handlinger er overdrevet. Robinson (2002), som har studert intervensjoner under humanitære katastrofer i løpet av 1990-årene (Irak i 1991, Bosnia 1994, Rwanda 1994 og Kosovo 1999), kommer til en todelt konklusjon: I situasjoner med politisk usikkerhet og der mediedekningen er kritisk og empatisk, kan mediene påvirke politiske beslutningstakere til å bruke luftangrep til å oppnå humanitære mål. Han fant derimot ikke bevis for at mediedekningen kunne forårsake beslutninger om risikofylte oppdrag som for eksempel å sende bakketropper til humanitære kriser. Han

konkluderte med at "Ideen om at mediene kan føre til en slik type intervensjon er en myte" (Robinson 2002:128). Denne konklusjonen støttes også av Strobel (1997) som har studert amerikanske mediers innflytelse på fredsoperasjoner i tidligere Jugoslavia, Haiti, Somalia, Rwanda og Irak. Strobel fastslår at mediene ikke tar fra myndighetene politisk kontroll over politiske beslutninger (Strobel 1997:5). Samtidig som han konkluderer med at mediene ikke påvirker myndighetene til å endre politikk, viser han at mediene kan ha betydelig innvirkning på den politiske prosessen, for eksempel ved at mediene gjør at politiske beslutningstakere ser på en sak de ellers ville ignorert eller tar beslutninger raskere enn de hadde ønsket (ibid.: 89-90). Gowing (1994) har undersøkt i hvor stor grad politiske beslutningstakere følger med på direktesendt tv som CNN, og fant at få høytstående politikere har tid til eller ønske om å se på tv, inkludert nyheter (Gowing 1994:16). Han konkluderer med at mediedekningen av konflikter vil skape følelser, men ikke ha noen avgjørende betydning for utenrikspolitiske beslutninger (ibid.:62).

Bennett (1990) har utviklet en teori, indeksteorien, der han hevder at massemediens dekning av hendelser i det internasjonale samfunn avspeiler myndighetenes interesser og perspektiver. Ifølge Bennett vil alternative kilder eller ikke-offisielle stemmer kun komme til uttrykk i mediene hvis deres synspunkt allerede er uttrykt i "offisielle sirkler" (Bennett 1990:106). Dette betyr at hvem som får komme til orde i mediene vil variere fra en politisk situasjon til en annen. I en situasjon der det er politisk konsensus vil kritiske innvendinger i liten grad bli hørt. Dorman og Livingston (1994) viser hvordan fraværet av debatt i eliten rett etter invasjonen av Kuwait i 1990 førte til at journalistene i den viktige "etableringsfasen" av den offentlige debatt i stor grad ble overlatt til å rapportere myndighetenes syn. I denne fasen brukte amerikanske myndigheter Hitler-analogien på den irakiske lederen Saddam Hussein uten å bli utfordret av pressen (Dorman og Livingston 1994:64-69). Bennett hevder at til tross for at journalister har en tendens til å støtte liberale eller opposisjonelle synspunkter, vil de kun gi stemme til disse når slike synspunkt kommer til uttrykk i "offisielle sirkler" (Bennett 1990:110). Flere historiske studier bekrefter indeksteorien, blant annet Hallins studie av Vietnamkrigen (Bennett 1994:24). Hallin viser at amerikanske medier først ga uttrykk for kritikk mot myndighetene da politikere innad i Kongressen begynte å sette spørsmålsteget ved USAs engasjement i USA (Hallin 1986:163). Mediedekningen er derfor, ifølge Hallin, avhengig av graden av enighet i eliten. Hvis eliten står samlet vil mediene reflektere myndighetenes standpunkter. Hallin har utviklet en analysemodell der han

viser at ulike temaer blir behandlet ulikt i mediene avhengig av graden av konsensus. Hallin deler det offentlige rommet i tre ulike sfærer (Hallin 1986:116-117):

- ”Sfæren for konsensus”: Dette en sfære for ufarlige emner der journalistene ikke mener det er nødvendig å være nøytrale eller presentere to sider av en sak, men i stedet verne om felles verdier.
- ”Sfæren for legitim kontrovers”: Dette er en sfære for emner som det er legitimt å være uenige om, som for eksempel valg og lovgivning. Temaer som den politiske elite snakker om er legitimt å diskutere. Journalistikken dekker her begge sider av en sak og er upartisk. Da den politiske konsensus kollapset under Vietnamkrigen entret mediene ”sfæren for legitim kontrovers” (ibid.:162).
- ”Sfæren for det avvikende”: Emner og aktører som blir forkastet av både journalister og den politiske elite fordi de anses for å være for uverdige til å bli hørt. Her er heller ikke journalistene nøytrale, men avviser emner eller opptrer fordømmende. Journalistens rolle er her å stenge ute de som utfordrer den politiske eliten.

Disse tre sfærene viser at det er strenge rammer for når mediene opptrer kritisk. Det dreier seg dermed om en form for institusjonalisert selvsensur når det er enighet i den politiske eliten (Thune 2002:291). Teorien er interessant for denne oppgaven fordi norsk utenrikspolitikk kjennetegnes av konsensus. Ifølge indeksteorien vil dette bety at norske journalister vil følge de skiftende politiske klimaene blant sentrale politikere (ibid.: 292).

2.2 Myndighetene i krig

Mediene kan bli brukt som et instrument i politiske spill og i gjennomføringen av militære operasjoner ved å benytte for eksempel propaganda (Luostarinen og Ottosen 2001:38). I enhver konflikt vil myndighetene planlegge sitt forhold til mediene og hvordan de ønsker at konflikten skal bli dekket i mediene. Det vil alltid være en balansegang mellom å kontrollere mediene og å gi journalistene adgang til informasjon og kampområder. For å vise hvordan myndighetene og de militære har utviklet sine kontroll- og propagandastrategier fra krig til krig, vil jeg starte med en kort historisk gjennomgang.

2.2.1 Militære og media i internasjonale konflikter

Den største myten om krigsjournalistikk i senere historie er ”Vietnam-syndromet”. Flere forskere har rokket ved denne forestillingen. Sentral er Hallins omfattende studie av TV og avisers roller under Vietnamkrigen der han avviste at det var tv-bildene som førte til den omfattende krigsmotstanden (Hallin 1986). Konsekvensen av Vietnam-syndromet ble uansett mer politisk og militær kontroll over media i de påfølgende krigene, fra Falklandskrigen via den amerikanske invasjonen av Grenada til Golfkrigen i 1991 (McLaughlin 2002:73).

Amerikanske myndigheters erfaringer fra tidligere konflikter førte til opprettelsen av en nyhetspool under Golfkrigen i 1991. Poolen ble opprettet av tre grunner: For det første fikk reportere mulighet til å komme ut for å se ”action”, for det andre fikk folk hjemme rapporter fra kampområdene, og for det tredje ga ordningen de militære mulighet til å håndtere et rimelig antall journalister uten at disse kom i veien for styrkene som utkjempet kampen (McLaughlin 2002:79). Den uttalte målsettingen for Pentagon var maksimal kontroll over pressen og pool-ordningen må sees på som et instrument for å oppnå dette (Ottosen 1994:19). Nyhetspoolen begrenset journalistenes adgang til kampområdene, nektet journalister utenfor poolen tilgang til militære kilder, sjikanerte journalister utenfor poolen som prøvde å få tilgang til krigsområdene og kontrollerte hvem journalistene fikk lov til å intervju (ibid.:14-35). Den mest avgjørende formen for kontroll var, ifølge journalistene som jobbet under Golfkrigen, at de militære kontrollerte hvor journalistene fikk adgang, dette inkluderte både adgang til ”poolen” og muligheten til være vitne til kampområder (Luostarinen og Ottosen 2001:40). Tilgang til kamphandlinger og åsteder er en avgjørende faktor fordi uten selvstendige øyenvitner blir den ”sanne” historien aldri fortalt (ibid.). Samtidig som pool-systemet holdt journalistene borte fra kampområdene, ble det på de daglige pressebriefingene holdt tilbake viktig informasjon (McLaughlin 2002:93).

De militære har de senere årene profesjonalisert sitt forhold til media, særlig gjelder dette Pentagon som har en omfattende og systematisk mediestrategi. Historien har vist at de militære i større grad enn journalistene tar med seg erfaringer fra tidligere kriger og at de derfor har hatt et mer offensivt utgangspunkt enn massemediene (Ottosen 1994:15).

2.3 Propaganda

”Krigen mot terror” er en ny type krig av en helt annen karakter enn totale kriger.¹²

”Krigen mot terror” er en asymmetrisk konflikt, mellom en global koalisjon ledet av USA mot en ikke-statlig aktør (Taylor 2003:78). Webster (2003) skiller mellom industriell krigføring (i perioden fra 1914-1970) og informasjonskrig (Webster 2003:57-69). Ifølge Webster var de industrielle krigenes for det meste mellom nasjonale stater og konflikten dreide seg først og fremst om kontroll over territorier. Hele befolkningen ble mobilisert for å støtte krigen, og i en strategi for total krig ble det gjort vedvarende forsøk på å tilpasse industriell produksjon og militær strid. I en informasjonskrig er det ikke nødvendig med massemobilisering av befolkningen. Krigføringen avhenger av relativt små grupper av profesjonelle soldater, piloter og støtteteam.¹³ Forventingene til fremtidige kriger er at de blir såkalte umiddelbare kriger (instant wars). Krigen mot Taliban er et eksempel på det, krigen varte bare mellom seks og sju uker. Krigen ble avsluttet uten store tap for den USA-ledede koalisjonen og med få soldat til soldatkamper. Flyangrepene dominerte og koalisjonen var klart overlegne (Webster 2003:61-63).

Uten massemobilisering er befolkningen generelt sett lite involvert i krigen, men får andrehånds erfaring med krigen gjennom media. Mediene er dermed en viktig aktør, ikke bare i kraft av å rapportere nyheter fra kampområdene, men også for å rettferdiggjøre krigen, spesielt gjelder dette i demokratiske regimer. Innbyggerne er kun tilskuere til informasjonskriger, men intervensjonene må legitimeres. Ifølge Webster er det betydelig vanskeligere å legitimere intervensjoner i dagens informasjonskriger enn i perioden med industrielle kriger fordi den krigførende nasjonen da hadde større muligheter til å kontrollere mediene (ibid.:65). Luostarinen (2002) understreker at det i demokratiske land ikke er mulig å føre krig uten omfattende politisk tilslutning og at det finnes en kollektiv følelse av at krigen er unngåelig og at den er verdt eventuelle tap, både sosialt og for den enkelte (Luostarinen 2002a:34). Som følge av dette mener jeg det er fruktbart å se på deknningen av krigen i Afghanistan i et propagandaperspektiv. Ifølge Snow

¹² Første verdenskrig var en total krig, ikke bare i betydning av de materielle ressursene som de involverte landene benyttet, men også kulturelt. Det var første gang hele kultursektoren ble benyttet i krigens øyemed, der både kunst, utdanning, forskning og massemedia ble involvert (Luostarinen 2002a:89). I andre verdenskrig, som også karakteriseres som en total krig, ble ikke propaganda lenger sett på som et tillegg til militære operasjoner, men som en integrert og essensiell part av alle politiske og militære handlinger (ibid:95).

¹³ Dette representerer et skifte i det militære mot det som har blitt kalt ”kunnskapskrigere”, et begrep som understreker sentraliseringen rundt ekspertpersonell som skal takle komplekse datastyrt redskaper som avanserte kampfly og overlevelsessystemer (Webster 2003:62)

(2003) er propagandakrigen den ”mest integrerte parten i krigen mot terror” (Snow 2003:23).

2.3.1 Propagandabegrepet

Et sentralt problem i propagandateori er å skille propaganda fra andre former for kommunikasjon. Fordi propagandabegrepet har sterke negative konnotasjoner, har utøvere av propaganda unngått termen og i stedet omtalt seg som informasjonsspesialister, PR-rådgivere eller offisielle talsmenn (Doob 1989:375 i Luostarinen 2002b:17). Det har vært en utbredt oppfatning at propaganda er noe ”de andre” eller fienden utøver, mens ”vi” sprer informasjon (Taylor 1992:18). Etter Golfkrigen ble journalister derimot bevisst på at propaganda er noe også vestlige regjeringer bedriver (Ottosen 1994:18).

Det er ulike tilnærminger til propaganda, men jeg vil ta utgangspunkt i Jowett og O’Donnells definisjon: ”Propaganda er et bevisst og systematisk forsøk på å forme og manipulere oppfatninger og atferd for å oppnå en respons som underbygger propagandistenes formål” (Jowett og O’Donnell 1999:6). Flere forskere har benyttet denne definisjonen, blant annet Nohrstedt og Ottosen (2001a) og Page (1996). Denne forståelsen av propaganda står i kontrast til Ellul (1973) som mener propaganda må lede til handling (Ellul 1973:25). Han hevder målet for moderne propaganda ikke er å omdanne ideer, men å provosere frem en handling (ibid.). Jeg stiller spørsmålstegn ved Elluls tese om at propagandaens eneste mål er at den skal føre til en handling, men mener propagandaen også har som mål å forme og påvirke folks oppfatninger, slik Jowett og O’Donnell legger til grunn i sin definisjon av begrepet. Å legge dette til grunn i forståelsen av propaganda mener jeg er viktig i demokratiske land som Norge der den politiske elite er avhengig av å legitimere sine handlinger i befolkningen og få støtte for sine handlinger.

2.3.2 Hvit, grå og svart propaganda

Jowett og O’Donnell (1999) skiller propagandaens natur og innhold i hvit, svart og grå propaganda (Jowett og O’Donnell 1999:12-15). Det er glidende overganger mellom disse tre idealtypene, men de blir definert ut fra kunnskap om avsenderen og i hvilken grad informasjonen er korrekt. Hvit propaganda kommer fra en kilde som kan identifiseres og der informasjonen er korrekt (ibid.:12.). Svart propaganda har en falsk avsender, som sprer informasjon som inneholder usannheter og løgner (ibid.:13). Svart propaganda avhenger av mottakerens vurdering av senderens og budskapetets troverdighet.

Svart propaganda må derfor tilpasses de kulturelle, sosiale og politiske rammene til mottakeren av propagandaen for å lykkes. Grå propaganda er en mellomposisjon der kildens identitet er kjent eller ikke, og der det også er usikkert om informasjonen er sann eller ikke (bid:15).

I krigen mot terror har USA benyttet alle de tre formene for propaganda. Ifølge Brown (2003) har USA benyttet strategier som opinionsdiplomati (public diplomacy), psykologisk krigføring (psyops) og politisk styring av nyhetene (political news management) eller spin (Brown 2003:92). Opinionsdiplomati er et eksempel på hvit propaganda. En bred definisjon av opinionsdiplomati betegner det som et middel for å kommunisere med befolkningen i andre land (Leonard 2002:52). Ifølge Leonard (2002) handler ikke opinionsdiplomati bare om å formidle et budskap, men også å oppnå et bestemt resultat (ibid.:52). Psyops og opinionsdiplomati kan være eufemismer for propaganda (Romarheim 2005:46). Pentagon definerer psyops som

”Planlagte operasjoner for å formidle utvalgt informasjon til et utenlandsk publikum for å påvirke deres følelser, motivasjon, objektive tanker og ikke minst påvirke utenlandske regjeringers, organisasjoners, grupper og individers atferd” (Joint Pub 3-13 1998).

Under krigen i Afghanistan brukte USA blant annet psyops i form av flygeblader, radiomeldinger og flyslipp med nødhjelp (Friedman 2002).

I ”krigen mot terror” innrømmet amerikanske myndigheter offentlig at de hadde benyttet desinformasjon. Pentagons propagandakontor kalt ”Kontor for strategisk innflytelse” (”Office of Strategic Influence”) hadde som en av sine hovedoppgaver å generere desinformasjon og propaganda rettet mot utenlandske medier og den islamske befolkningen (CNN.com 2002). Kontoret, som ble opprettet etter 11. september 2001, skulle påvirke opposisjonens ”hjerter og tanker” (ibid.). ”Kontor for strategisk innflytelse” er et eksempel på at amerikanerne benyttet svart eller grå propaganda. Behovet for å inkludere media i informasjonskrigføringen er vanskelig å innfri, særlig på grunn av mediens negative holdninger til militære kommunikasjonsstrategier (Taylor 2003:104). Nyheten om at Pentagon drev med desinformasjon ble så dårlig mottatt at kontoret måtte stenge allerede i februar 2002. Arkin (2003) viser at kontorets informasjonskrig likevel fortsatte ved at informasjonsvirksomheten ble underlagt andre avdelinger i administrasjonen (Arkin 2003:25).

Politisk styring av nyhetene eller spin, som også ble benyttet av amerikanske myndigheter, innebærer å manipulere politisk informasjon. Jowett og O’Donnell define-

rer spin som ”en koordinert strategi for å minimalisere negativ informasjon og presentere en ødeleggende historie i et gunstig lys” (Jowett og O’Donnell 1999:3). Spin opererer i gråsonen mellom retorikk og propaganda (Romarheim 2005:48). Et eksempel på at også norske myndigheter benytter spin er Forsvarets presseturer. Forsvaret har arrangert flere presseturer for at journalister skal få besøke de norske soldatene i Afghanistan (Rossland 2003). Forsvaret bekrefter at presseturer er et ledd i det å få ut informasjon om Forsvarets virksomhet og at presseturer er en del av deres mediestrategi (ibid.). En slik pressetur kan til en viss grad sammenliknes med en pool fordi det er en måte å gi journalistene adgang samtidig som de blir kontrollert (ibid.). En studie av den første presseturen Forsvaret arrangerte til den norske basen i Kirgisistan i mai 2002 viser at turen førte til at journalistene i stor grad leverte positive artikler om de norske soldatene og at Forsvaret var fornøyd med vinklingene av sakene (ibid.).

Det vil i analysen av tekstene være vanskelig å avgjøre om det er svart eller hvit propaganda, spesielt fordi det er umulig å avgjøre om avsenderen av informasjonen er falsk. Det er utenfor rammene for denne oppgaven å undersøke om norske myndigheter har benyttet psyops eller offentlig diplomati for å få støtte til i krigen i Afghanistan, men disse strategiene benyttes ofte i krigssituasjoner og det er derfor ikke urimelig å anta at norske myndigheter også kan ha tatt i bruk disse strategiene.

2.4 Journalistenes rolle i krig

I et demokratisk land som Norge er det viktig å ta i betraktning at makten er desentralisert og at mediene ikke er underlagt sentralisert kontroll. Luostarinen understreker at journalistikken er en relativt sett selvstendig institusjon¹⁴, og at den jobber etter egne etiske regler for produksjon og sjangere (Luostarinen 2002b:19). Etiske normer for norsk presse er nedtegnet i blant annet Vær Varsom plakaten og Redaktørplakaten. Luostarinen mener den journalistiske institusjonens egne bestemmelser og arbeidsmekanismer, samt medienes format har mer innflytelse enn propagandaaktøren (ibid.:19). Han hevder også at propagandaens motivasjon skiller seg fra journalistikkens logikk, ved at de etiske og profesjonelle reglene gjør at journalistikkens mål er å beskrive en hendelse selvstendig og fra så mange sider som mulig, og deretter overlate konklusjonen til leseren (ibid.:36). På den andre siden påpeker Nohrstedt (2001) likhetstrekkene

¹⁴ Hvis en sosial praksis skjer regelmessig i tid og rom kalles den i sosiologien for en institusjon (Eide 2001:18). Med journalistisk institusjon menes praksiser og konvensjoner, normer og regler for hvordan man gjør ting, ifølge Eide gir disse opphav til og inngår i maktforhold (ibid.)

mellom nyhetsjournalistikken og propaganda. Begge er ofte endimensjonale og polarisert langs dimensjonene god versus ond og oss versus dem (Nohrstedt 2001:177). Dette er spesielt fremtredende i dekingen av internasjonale konflikter der to parter ofte fremstilles i svart-hvitt-fremstillinger (ibid.).

2.4.1 Journalistikkens samfunnsrolle

Pressens etiske regler slår fast at journalistene ikke passivt skal rapportere det som skjer, men være en kritisk aktør. Ifølge Vær Varsom-plakaten skal pressen ivareta ”viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk” (Norsk Presseforbund 2006). Videre heter det at ”det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold” (ibid.). Vær Varsom-plakaten fremhever også informasjonsfrihet, ytringsfrihet og trykkefrihet som hjørnesteiner i demokratiet (Gran1995:11). Totalt sett skal mediene fylle funksjonen som overvåker av samfunnet (ibid.:12). Ytringsfriheten som grunnelement i demokratiet er fastslått gjennom Grunnlovens paragraf 100 (Lovdata 2006). Informasjonsfrihet er ikke med i grunnloven, men er inkludert i Vær Varsom-plakten fordi ytringsfrihet og trykkefrihet ikke uten videre omfatter informasjonsfrihet. Informasjonsfrihet innebærer at ”Friheten og retten til å innhente, formidle og motta informasjon er klar for at folk skal få kunnskap om vårt samfunn og ut fra det bruke sine demokratiske rettigheter” (Gran 1995:12). Journalistene har pålagt seg selv en funksjon i samfunnet som en overvåker der ytringsfrihet og pressefriheten er det bærende prinsipp. Det vil derfor være interessant å se i hvilken grad norske journalister oppfyller sin samfunnskritiske rolle når Norges egne soldater er med i krig.

2.4.2 Journalistenes kildevalg i krig

Krigssituasjoner er ofte preget av knapphet på informasjon og kildene vil derfor spille en stor rolle i mediedekningen (Nord, Shehata og Strömäck 2003:19). Norske myndigheter var tilbakeholdne med informasjon om de norske styrkene, og kildenes betydning vil derfor være større enn i andre sammenhenger. Kildene har ofte egne interesser i en sak, noe som svekker kilders troverdighet (Brurås 2000:122). Spesielt gjelder dette i krig der de to krigførende partene vil forsøke å kontrollere informasjonstilgangen (Nord, Shehata og Strömäck 2003:19). Det er derfor viktig å utøve kildekritikk, som i tillegg til frie kildevalg er journalistfagets viktigste kjennetegn (Brurås 2000:121). Identifisering av kildene er en hovedregel i journalistikken, både fordi det øker pressens troverdighet

og fordi identifikasjon har betydning for publikums evne til å vurdere kildenes pålitelighet. Til tross for tungtveiende grunner til å navngi kildene, er det også et viktig prinsipp i journalistikken å verne om pressens kilder (Norsk Presseforbund 2006). Spesielt i krigssituasjoner kan det være informasjon en ikke får ut på annet vis enn ved å bruke anonyme kilder. Med begrepet anonym kilde menes en person som gir opplysninger eller uttalelser til en journalist, uten at kildens navn blir gjort kjent for publikum (Allern 1999).

Allern (1999) skiller mellom tre typer anonyme kilder: 1) faktagiveren 2) analytikeren og 3) synseren. Faktagiveren er en kilde som gir saksopplysninger eller annen informasjon som en har mulighet til å kryssjekke mot for eksempel andre kilder. Analytikeren er en ekspertkilde som kommenterer eller konkluderer ut fra forskning eller annet faktisk materiale, mens synseren er en kilde som gir uttrykk for vurderinger og holdninger. Dette er idealtyper og Allern understreker at skillene kan være vanskelige å trekke. De kan likevel være nyttige for å vise at de anonyme kildene, i likhet med andre kilder, brukes på ulike måter. Jeg vil bruke typebeskrivelsene for å vise hvordan Aftenposten benyttet anonyme kilder.

2.4.3 Objektivitetsdebatten

Etter terrorhendelsene mot USA og krigen i Afghanistan fikk debatten om journalistikkens rolle ny aktualitet (Thumber og Prentoulis 2003:216). Sentralt i debatten om journalistrollen er spørsmålet om hvorvidt journalister skal være nøytrale og referere objektivt, eller om de kan delta aktivt og ta stilling til det de skriver (Brurås 2000:37).

McQuail (1994) definerer objektivitet som både metode og holdning til innsamling, behandling og formidling av informasjon (McQuail 1994:145). Sentrale trekk ved objektivitetsidealet er ifølge McQuail uavhengighet og upartiskhet, nøyaktighet samt fravær av utenforliggende motiv eller tjenester for en tredje part (McQuail 1994:145).

Objektivitetsidealet har vært kritisert av mange akademikere og journalister (McLaughlin 2002:161). En bred litteratur foreslår at nyhetsmediene ikke bare rapporterer og reflekterer vår sosiale verden, men at de mer eller mindre spiller en aktiv rolle i å skape og til og med konstruere den (ibid.). Objektivitetsprinsippet ble møtt av sterkt kritikk etter McCarthy-tidens politiske heksejakt på 1950-tallet og Vietnamkrigen på 1960-tallet. Kritikken gikk ut på at mediene hadde latt seg bruke av politikere og at de ukritisk hadde gjengitt uttalelser uten å sjekke om de var sanne. Den objektive journalis-

tikken hadde bevist at den ikke nødvendigvis var ”sann” og at den ikke sto imot manipulasjon (Brurås 1994:30).

Historien viser hvor vanskelig det kan være for krigskorrespondenter å være upartiske i møte med krigens grusomheter. Det har vært eksempler på at krigskorrespondenter har deltatt aktivt mot en fiende, eller overgitt seg og tatt fiendens parti (McLaughlin 2002:155). Ifølge Knightley (2003) var det i første verdenskrig ikke uvanlig at korrespondentene bar våpen som beskyttelse eller for å delta aktivt (Knightley 2003:70). Å hjelpe sivile blir sett på som kontroversielt, men mange finner det vanskelig å være observatører når de møter krigsofre som roper om hjelp. ITN journalist Michael Nicholson ble personlig involvert da han kom over 200 barn på et hjem for foreldreløse barn utenfor Sarajevo (McLaughlin 2002:155).

2.4.4 Medfølelsesjournalistikk og fredsjournalistikk

Medfølelsesjournalistikk¹⁵ (journalism of attachment) og fredsjournalistikk (peace journalism) er to retninger som prøver å endre journalistikkens tradisjonelle ansvarsområder (Kempf 2003:2). Den fremste talsmannen for medfølelsesjournalistikken er tidligere BBC-reporter Martin Bell. Han mener reportere ikke kan forbli uberørte eller nøytrale i møte med moderne ondskap, men at journalister må ta ofrenes side og kreve at noe blir gjort (Bell 1998). Flere av medfølelsesjournalistikkens kritikere mener retningen oppfordrer til frivillig og moralsk selvsensur (McLaughlin 2002:175). Fredsjournalistikk er en normativ metode utviklet av professor i fredsstudier, Johan Galtung. Et mål med fredsjournalistikken er å unngå at en konflikt blir fremstilt som om den kun består av to parter der det logiske resultat er at en må vinne og en må tape. Fredsjournalistikken vil heller anse hver part som flere små grupper som søker etter ulike mål og åpner dermed for at det finnes flere løsninger på en konflikt (Lynch 2002).

Medfølelsesjournalistikk og fredsjournalistikk deler flere prinsipielle oppfatninger om mediernes og journalistenes rolle i samfunnet. Sjøvaag (2005) oppsummerer likhetene mellom medfølelsesjournalistikken og fredsjournalistikken i tre punkter: For det første har mediene makt til å sette offentlig og politisk dagsorden. For det andre deler de synet på at journalister har en effekt på situasjonen som blir rapportert og at de dermed har ansvar for utviklingen av situasjonen. For det tredje benekter begge retningene at journalister kan dekke en konflikt objektivt (Sjøvaag 2005:39). Det tydeligste

¹⁵ Den norske betegnelsen ”medfølelsesjournalistikk” er en min egen oversettelse av journalism of attachment, da jeg ikke har funnet en annen egnet oversettelse.

skillet mellom de to retningene er at fredsjournalistikken i motsetning til medfølelsesjournalistikken mener at journalistene ikke skal velge side, men at de har en forpliktelse til å forstå kompleksiteten i konfliktene og skape fredelige løsninger (Lynch 2002:30-33). Sjøvaag omtaler begge retningene som subjektive journalistiske metoder (Sjøvaag 2005). Dette er etter mitt syn et lite egnet begrep fordi, som diskusjonen om objektivitet påpeker, ingen journalist kan være helt objektiv. Medfølelsesjournalistikken og fredsjournalistikken skiller seg likevel ut fordi de åpent tar avstand fra objektivitetsidealet.

Det vil trolig utvikle seg flere alternativer til idealet om objektivitet. Tumber og Prentoulis (2003) hevder at amerikanske mediers dekning av 11. september har ført til en ny kultur i journalistikken der historiefortelling og følelser har blitt viktigere enn de tradisjonelle ideologiske rammene for journalistikk (Tumber og Prentoulis 2003:227). De peker på at 11. september tvang både mediene og publikum til å håndtere traumatiske opplevelser (ibid.).

2.4.5 Metadekning

Å bringe inn et metaperspektiv i tekstene innebærer at det gis informasjon om blant annet arbeidsforholdene til journalistene, informasjonsstrategien til de militære styrkene eller sikkerhetsrisikoen for journalistene (Loeffelholz 2003 i Esser:2005:5). Som Eide (2003) skriver, vil en ved å redegjøre for sine metodiske dilemmaer hjelpe leseren til å forstå hvilke begrensninger som ligger bak de journalistiske uttrykkene (Eide 2003). En innholdsanalyse av tyske medier viste en økende grad av metadekning fra den første Irak-krigen i 1991 til den andre i 2003 (Esser 2005:4). En undersøkelse fra amerikanske medier viste at det ikke var uvanlig at en avis skrev 50 artikler om medienes rolle i de fire første ukene av Irak-krigen i 1991. En liknende tendens fant også sted i europeiske medier. Tyske aviser informerte for eksempel hver dag leserne om spesifikke problemer og journalistiske begrensninger når militære kontrollerte nyhetene (Esser 2005:5). Dekningen etterstrebet å gi leserne en mulighet til å foreta en kvalifisert bedømming av forholdet mellom krig og media. (ibid.:1). Å trekke inn et metaperspektiv kan være en arbeidsmetode for journalister i møte med myndigheters og militæres propagandaforsøk.

3 Utvalg og metode

I dette kapittelet vil jeg presentere hvordan jeg har samlet inn data, hvordan dataene har blitt registrert og hvilke metoder jeg har benyttet i analysen. Artikler fra Aftenposten er min primærkilde, men jeg vil også benytte andre kilder som pressemeldinger fra norske myndigheter og muntlige kilder i Aftenposten. Analysen vil bli gjort i flere trinn og jeg starter ved å analysere hele utvalget for å definere hvilken kontekst artiklene om den norske deltakelsen i Afghanistan befinner seg. Etter at konteksten er etablert vil analysen dreie seg om kategorien *norsk deltakelse* fordi det er denne kategorien som er vesentlig for oppgavens problemstilling.

3.1 Utvalg

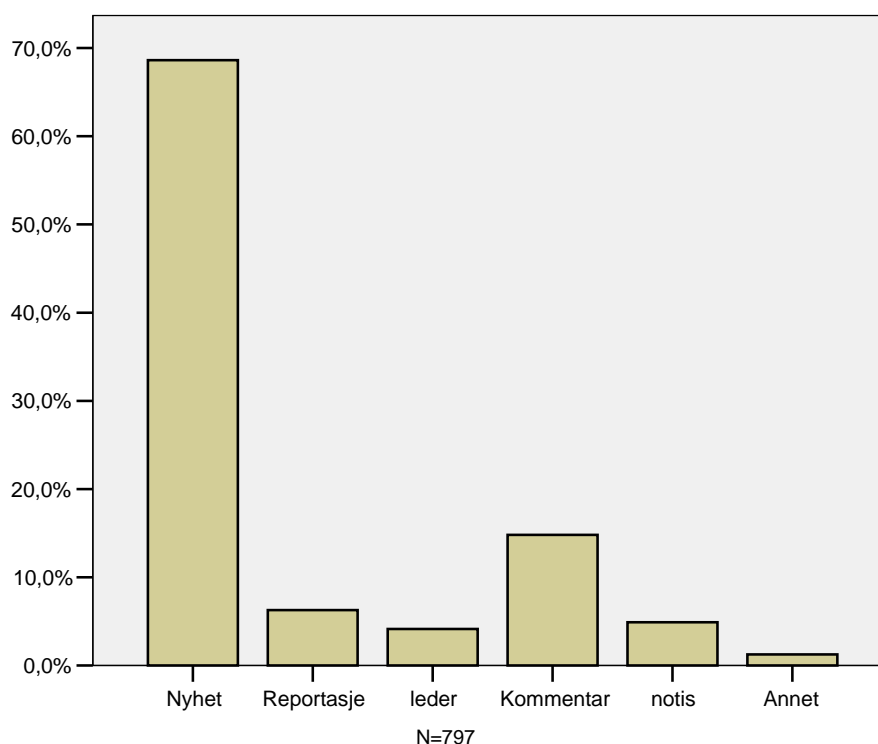
Hovedavgrensningen i oppgaven vil være å se på artikler i Aftenposten om den norske deltakelsen i krigen i Afghanistan i perioden fra terrorangrepene mot USA og ut påfølgende år (11.september 2001-31.desember 2002). Aftenposten er i hovedsak valgt ut fordi den er Norges største riksdekkende abonnentsavis. Opplagstallet for 2005 var 394.328 (Aftenposten Morgen 252.716 og Aftenposten Aften 141.612) (Mediebedriftenes Landsforening 2006). Aftenposten er også en spennende avis å analysere fordi den fremstår som en noe mer nøytral avis enn nisjeaviser som Klassekampen og Vårt Land. Det er ut fra mitt synspunkt mer interessant å undersøke hva slags meninger som skapes i tilsynelatende nøytrale tekster. Samtidig vil det være galt å hevde at publikum ikke har noen forventninger også til Aftenposten. Avisen har tradisjonelt vært en partiavis for Høyre. Etter partipressens oppløsning har avisen hatt en sentrumsorientert profil.

Analysematerialet har blitt samlet inn ved hjelp av den elektroniske databasen ATEKST, levert av Mediearkivet.no A/S¹⁶. De relevante artiklene ble plukket ut ved hjelp av søkeordene "(Norge eller norsk*)" og Afghanistan." ATEKST har funnet alle artikler der ordet Afghanistan opptrer sammen med ordene Norge eller norsk eller norske. Resultatet ble 1118 treff. Søkeordene ble valgt for å få en oversikt over hvilke tema med tilknytning til Norge og Afghanistan Aftenposten skrev om. Søkeordene som er valgt er satt sammen etter veiledning fra Mediearkivet og skal fange opp alt som er relevant for oppgavens tema. Utvalget inneholder kun redaksjonelt stoff, for å begrense analysen til avisens journalistiske produkt. Treff som viste seg å være kuriøse spalter

¹⁶ Fordi ATEKST er et rent tekstarkiv der bilder og grafikk er utelatt, vil visuelle elementer derfor ikke være en del av analysen.

som ”Søndagsnøtter”, ”TV-oversikter”, ”På skråss med Simon” eller ”Sitat!” ble også tatt ut. I tillegg er forsiden utelatt fra utvalget fordi flere av forsiden inneholdt titler til artikler som alene ikke hadde kombinasjonen av mine søkeord i seg og som gjorde utvalget unaturlig stort. Det er også enkelte artikler som kom opp to ganger, men dette har liten betydning da artiklene i stor grad viste seg å være identiske. Dette har jeg løst ved at jeg konsekvent har tatt ut den første av de to artiklene i søket. Søkeordet ”norsk” førte til at også artikler som ikke hadde sammenheng med Norge kom med, og disse er derfor tatt ut.¹⁷ Etter å ha tatt ut artiklene etter de kriteriene som her er beskrevet, består utvalget av 797 artikler. Tabell 1 viser utvalget fordelt etter sjanger:

Tabell 1: Sjanger

¹⁷ Dette gjelder der Aftenposten har presisert at avisen har ”norsk enerett” til en artikkel (for eksempel gjelder dette en artikkel skrevet av en journalist fra New York Times), der dollar er oversatt til ”norske” kroner eller hendelsestidspunkt er omtalt som ”norsk tid”.

3.1.1 Debatt om ATEKST

Det er ikke uvanlig blant medieforskere å bruke ATEKST som kilde. Databasen inneholder redaksjonsarkivene til 14 norske medier og er Norges ledende tekstarkiv (Eriksen 2005:44). Fordelen med ATEKST er at det er en database som fungerer som et objektivt søkeredskap der forskerens egne vurderinger ikke har påvirkning på resultatet. Det har likevel blitt reist spørsmål om ATEKSTs pålitelighet. Student Urszula Srebrowska (2005) hevder i et debattinnlegg i Norsk medietidsskrift at ATEKST kan lede forskeren på villspor fordi databasen utelater flere artikler som finnes i avisenes papirutgaver. Bakgrunnen for hennes kritikk er at hun under en studie av Aftenposten og Bergens Tidende (fra 20. mars 2003 -10 april 2003) oppdaget at 21 artikler som hun fant i mikrofilmutgaven av Aftenposten var utelatt i ATEKST (Srebrowska 2005:40). Srebrowska hevdet derfor at ATEKST ikke ga et fullstendig og representativt bilde av avisenes dekning. Kritikken ble i stor grad tilbakevist av daglig leder av Mediarkivet.no AS, Anders R. Eriksen (Eriksen 2005). Eriksen forklarer at 20 av de 21 artiklene som Srebrowska påviste manglet, er skrevet av NTB og at de av opphavsrettslige grunner ikke kan registreres sammen med artikler skrevet av Aftenpostens egne journalister (ibid.:45). NTB finnes derimot som egen kilde i ATEKST. Den siste artikkelen som Srebrowska etterlyste ble laget som grafikk, noe ATEKST ikke fanger opp fordi databasen kun er et rent tekstarkiv. Det må anses som en svakhet at ATEKST ikke registrerer hvilke NTB-artikler Aftenposten publiserer og dette er viktig å være klar over i mitt utvalg. For å vurdere om dette har påvirket mitt utvalg har jeg foretatt en test ved å sammenlikne ATEKST og en mikrofilmutgave av Aftenposten i en bestemt uke. Jeg fant ingen avvik. Heller ikke Wernersen (2005), som har gjort en sammenliknende studie av norske avisers dekning av den norske deltakelsen i krigen i Afghanistan, fant avvik mellom ATEKST og papirutgavene (Wernersen 2005:5). Resultatene fra testuken og Wernersens studie er en indikasjon på at ATEKST ikke utelater artikler av et slikt omfang at det utgjør et validitetsproblem (jf. punkt 3.3). Foruten NTB-artikler er det enkelte artikler som ikke er registrert i ATEKST fordi frilansjournalister og andre som leverer innlegg til avisene har mulighet til å reservere seg mot at stoffet videreføres. Dette er ifølge Mediarkivet.no ikke et stort problem da det kun utgjør ”en promille” i forhold til den totale artikkelmengden i ATEKST. Vurderingen av hvor stort problem det utgjør at frilansjournalister og andre kan reservere seg mot at stoffet deres blir tilgjengelig i

ATEKST er gjort av salgssjef Tomas Stenborg 30. mars 2005, på forespørsel fra forfatteren.

3.2 Operasjonalisering av propaganda

Ordlyden i Jowett og O'Donnells definisjon av propaganda er presis og setter to krav til propaganda: For det første må den være bevisst og for det andre systematisk. En tidligere studie av norske myndigheters informasjonsvirksomhet under Norges deltakelse i krigen i Kosovo konkluderer med at det offentlige bildet som ble skapt av konflikten fra myndighetenes side var bevisst og ikke tilfeldig (Gervin 2004). I en krigssituasjon er det propaganda på alle sider, og grenseoppgangen mellom propaganda og en bevisst informasjonsstrategi er vanskelig å trekke. Pressemeldinger er en kanal for myndighetene å nå ut til mediene på. Propaganda-begrepet vil bli operasjonalisert ved hjelp av fem standpunkter som jeg har identifisert ut fra en gjennomlesning av pressemeldinger fra Statsministerens kontor og Forsvarsdepartementet etter 11. september.¹⁸ Flere av de samme standpunktene gjentas i pressemeldingene, og en kan derfor si at kravet til systematikk er oppfylt.¹⁹

- **Norge må vise USA solidaritet:** Denne vinklingen understreker at USA er vår viktigste allierte og at Norge bør støtte krigen mot terror i solidaritet med USA. Vinklingen understreker også Norges medlemskap i NATO og at Norge etter Atlanterhavspaktens artikkel 5 er forpliktet til å støtte USA.
- **Norske soldater er dyktige:** Denne vinklingen legger vekt på at de norske soldatene er spesialister på vinterkrig og at de innehar spesialkompetanse på en rekke områder.
- **Krigen har støtte i folkeretten:** Dette perspektivet understreker at krigen mot terror, og dermed også den norske deltakelsen, er i samsvar med folkeretten.
- **Vi må stå sammen mot terrorismen:** Dette perspektivet understreker at det er viktig at landene står sammen mot terrorismen og at Norge er en del av den alliansen som er skapt mot terroren.
- **Terror er en trussel også for Norge:** Dette standpunktet understreker at faren for terrorhandlinger har økt i Norge etter 11. september. Det er derfor viktig at

¹⁸ Det ligger utenfor denne oppgavens tema å analysere myndighetenes informasjonsstrategi, derfor er det vanskelig for meg å trekke en klar definisjon om hvorvidt standpunktene kan defineres som propaganda.

¹⁹ De aktuelle pressemeldingene er lagt ved som vedlegg (se vedlegg 2).

Norge tar del i kampen mot internasjonal terrorisme av hensyn til landets egen sikkerhet.

3.3 Validitet og reliabilitet

Kvantitativ analyse har sin styrke når det gjelder høy reliabilitet, mens kvalitativ analyse kan bringe forskeren tettere inn mot kjernen av de teoretiske begrepene, altså ha høy validitet (Østbye et al. 1997:27). Validitet avhenger av hva det er som er målt, altså om dette er egenskaper problemstillingen gjelder. Validitet betegner datas relevans for problemstillingen i undersøkelsen (Hellevik 1991:159). Reliabiliteten bestemmer hvordan målingen som leder fram til tallene i datamatriksen er utført, og begrepet sikter til nøyaktigheten i de ulike operasjonene i prosessen (ibid.). Det er kun jeg som har kodet materialet og det er derfor en fare for at intrasubjektiviteten er lav, noe som betyr at en og samme forsker ikke får samme resultat ved måling av det samme materialet. Jeg vil derfor teste reliabiliteten ved å utføre en stabilitetstest, som gjøres ved å teste et utvalg av materialet på ulike tidspunkt (ibid.:160). Ifølge Hellevik (1991) er det viktig at det går tilstrekkelig lang tid mellom hver gang operasjonen utføres. Det har gått ett år mellom gjennomføringen av første og andre gangs koding.

Artiklene er registrert etter dato og hver tiende artikkel er kodet på nytt. Intrasubjektiviteten ble testet etter følgende formel:

$$R \text{ (reliabilitetsprosenten)} = \frac{2M \text{ (M= utsagn kodet likt)}}{N1 \text{ (utsagn kodet første gang)} + (N2 \text{ utsagn kodet andre gang})}$$

En reliabilitetsprosent på 80 prosent regnes for å være tilstrekkelig (Hellevik 1977 i Fosland 1993). Min test viste at reliabiliteten var på 92 prosent.

3.4 Triangulering: Kombinasjon av metoder

Denne oppgaven baserer seg på bruk av både kvantitativ og kvalitativ innholdsanalyse samt intervju som metode. Å benytte en kombinasjon av metoder kan styrke prosjektets validitet (Østbye et al. 1997:101). Å kombinere metoder for å samle inn informasjon kalles triangulering. Triangulering er en strategi for å få flere perspektiver på det samme fenomenet, for eksempel gjennom flere sett med data, flere forskere eller flere metoder

(Bruhn Jensen 2002:272). Metodisk triangulering innebærer å kompensere for svakheter ved én metode ved å bruke andre metodiske tilnærminger. En slik triangulering kan innebære å kombinere kvantitativ og kvalitativ metode (Østbye et al. 1997:101). Kvalitativ og kvantitativ metode har tradisjonelt stått som metodiske dikotomier i forskningen. Likevel er det mange forskere som benytter seg av begge analyseformer. Hjarvard (1997) er blant de som argumenterer for at disse metodene med fordel kan kombineres. Hans hovedargument er at det ”verken teoretisk eller epistemologisk er noen forskjell på kvantitative eller kvalitative metoder” (Hjarvard 1997:62). Han mener de to metodene kan komplimentere hverandre fordi de er opptatt av forskjellige dimensjoner ved den sosiale interaksjonen. Metodene er ikke motstridende, men bidrar gjensidig med kunnskap for å forstå helheten (ibid.:73). Mens kvalitative analyser analyserer enkeltsituasjoner, vil kvantitative analyser interessere seg for fellestrekk på tvers av enkeltsituasjonene (ibid.:75). Felles for både kvantitative og kvalitative analyser er at det kreves at det gjøres rede for metodiske prosedyrer (ibid.:125), noe jeg vil gjøre nedenfor.

3.5 Kvantitativ metode

Det finnes to typer innholdsanalyse, kvalitativ og kvantitativ innholdsanalyse. Kvantitativ metode er særlig egnet til å studere forhold som kan måles og telles (ibid.:63). Metoden kan for eksempel brukes for å studere utvikling over tid. Kvantitativ innholdsanalyse er ”dataregistrering og analyseteknikker som søker mot en systematisk, objektiv og kvantitativ beskrivelse av innholdet i et budskap” (Østbye et al. 1997:204). Systematikk er et krav for at analysen ikke skal baseres på tilfeldigheter, og det formuleres derfor generelle regler for hvordan materialet skal behandles. Objektivitet er et krav for unngå at innsamlingen blir preget av forskerens skjønn og vurderinger (ibid.). Jeg vil likevel hevde at det til tross for at forskeren har definerte regler for databehandling er umulig å unngå en viss grad av skjønn. Ifølge Holsti (1969) krever alle former for innholdsanalyse at forskeren bruker skjønn for å kategorisere sine data (Holsti 1969 i Allern 2001:78).

For å registrere de kvantitative dataene har jeg brukt statistikkprogrammet SPSS. For å fange opp hvilken kontekst den norske deltakelsen står i har jeg gjort en kategorisering av hele utvalget. Utvalgsenheten er avisartikkel, og artikkelen er kodet som én enhet uavhengig av størrelse. Dette kan være en svakhet med registreringen, siden enkelte nyhetsartikler er delt opp slik at de inneholder flere elementer, for eksempel faktabokser. ATEKST viser heller ikke om sakene er en del av et oppslag, og dette vil derfor ikke bli vurdert i analysen. Variablene er sjanger og stofftype/tema. Det er også regist-

rert hvilken måned saken er publisert for å se variasjon over tid. Dataene fra analysen av artiklenes vinkling, som jeg vil komme inn på senere i kapittelet, er også registrert i SPSS.

3.5.1 Sjanger

”Sjangrene er et sett av normer om artikkelens innhold og form som har betydning både for journalisten og leseren”(Allern 2001:102). Det er dermed knyttet visse felles kjennetegn til de ulike sjangrene, som fører til at leseren har ulike forventinger om innholdet, formen og sakligheten til de ulike tekstene, noe som igjen vil styre hvordan leseren oppfatter det som blir formidlet. Et grunnleggende skille i journalistikken, som stammer helt fra 1600-tallet, er skillet mellom ”News and Views”, altså mellom nyhet og kommentar (Østlyngen og Øvrebø 1998:263). Vær Varsom-plakaten understreker nødvendigheten av at journalister er bevisst på dette skillet, og at dette skillet gjøres klart overfor leseren (Norsk presseforbund 2006).

Variabelen sjanger har verdiene nyhet, reportasje, leder, kommentar og notis. Det er uenighet blant ulike forfattere om man skal definere intervju som en egen sjanger. Jeg har valgt ikke å definere intervju som en egen sjanger, men skiller mellom nyhetsintervjuet og reportasjeintervjuet og inkluderer disse i henholdsvis i nyhetssjangeren og reportasjesjangeren. Som i kodingen av tema vil det også kreves kvalitative vurderinger ved kodingen av sjanger, for ”grensene mellom de ulike journalistiske sjangrene er flytende og noen ganger vanskelige å trekke” (Allern 2001:102).

- 1) **Nyhet:** En nyhetsartikkel skal ha tittel, ingress og ofte også mellomtitler (Vestad og Alme 2002:61). Nyhetsartikkelen er nesten alltid signert med journalistens og fotografens navn. Den presenter et avgrenset emne på en saklig og korrekt måte. Nyhetssjangeren omfatter nyhetsmeldinger, nyhetsreferat, nyhetsintervju og aktuelle bakgrunnsartikler.
- 2) **Reportasje:** er ”definert som artikler som bygger på tilstedeværelse og observasjon, og der inntrykk og observasjoner fra stedet er brukt som en del av teksten” (Allern 2001:86). Jeg setter to absolutte krav til sjangeren: Journalisten må ha vært på stedet (noe som må komme tydelig frem i teksten) og det må forekomme skildring i teksten.
- 3) **Leder:** Lederen er enkelt sagt ”Ei artikkel der avisen legg fram sitt syn på ei aktuell sak” (Undheim 1997:138). Til tross for at lederen skal gi uttrykk for klare syns-

punkt, forekommer ikke pronomenet ”jeg” i en lederartikkel (Roksvold 1997:16). En leder gir uttrykk for hva redaksjonen eller avisen mener om en aktuell sak. Den er ikke et uttrykk for lederskribentens personlige synspunkt, og lederne i norske aviser er derfor sjelden signert. En lederartikkel har en fast plass i avisen og er nøktern og saklig i formen.

- 4) **Kommentar:** I kommentaren gis det en analyse av et aktuelt tema og som blir satt inn i en sammenheng. Kommentaren kan være kritisk og journalistens mening kan komme tydelig frem. Kommentaren kan skrives i en nøktern eller personlig stil. Sneve (2002:31) presenterer flere kriterier for ”den gode kommentar”: analyse, kunnskap, uavhengighet, kontrovers og kritisk tradisjon”. Det er et krav i min kategorisering at artikkelen er merket ”kommentar” eller at den står under en av Aftenpostens faste kommentarspalter.²⁰
- 5) **Notis:** En notis er en kort, informasjonstett tekst som forteller kjernen i saken. Det er sjelden en finner direkte sitat i en notis. Notisen har vanligvis en kort tittel, men ingen ingress. Journalistene signerer ikke en notis (Vestad og Alme 2002: 60).
- 6) **Annet:** Innholder artikler som ikke passer inn i sjangrene definert over. Det gjelder blant annet den faste spalten ”Under åpen himmel” og artikkelen som gir et utdrag av Nobel-talen som ble holdt av fredsprisvinner FNs generalsekretær Kofi Annan i Oslo Rådhus 10. desember 2001.

3.5.1.1 Tema

Et problem med å definere tema er at en artikkel ofte kan inneholde flere temaer. I kodingen av tema har jeg tatt utgangspunkt i temaet som befinner seg i tittelen, ingressen og inngangen til artikkelen. Ifølge van Dijk (1988) husker de fleste lesere kun dette temaet fra en artikkel (Dijk, van 1988:14). Å velge tema ut fra hva som presenteres i tittelen, ingressen og inngangen til artikkelen også kan begrunnes ut fra tekststrukturen ”den omvendte pyramide”. Nyhetsartikkelen er strukturert etter fallende viktighet, slik at det viktigste presenteres på toppen. Et tema kan likevel være vanskelig å kategorisere. En fotballkamp er ikke noe problem å kategorisere som idrett, men hvis artikkelen handler om varsel om konkurs i en fotballklubb, skal den da kategoriseres i idrett eller

20 Mediearkivet.no har innhentet beskrivelser for de ulike spaltene på vegne av forfatteren. ”SIGNERT” er en spalte som står hver dag på leder/kommentar-siden. Disse har faste spaltister som for eksempel Synne Skouen, Bernt Hagtvat, Kjell Hansen og Jahn Otto Johansen. ”PÅ EN SØNDAG” står hver søndag på leder/kommentarsiden, her skriver Aftenpostens egne journalister samt gjester som Kåre Valebrokk og Linn Ullmann. ARENA er også en fast spalte på kommentar plass.

økonomi? (Allern 2001:78). I praksis vil dette si at en kvalitativ vurdering er nødvendig for å avgjøre verdiene på variabelen. Sagt på en annen måte betyr dette at ”kvalitative observasjoner forvandles til kvantitative data” (Hvitfelt 1986:11 i Allern 2001:77). Det øker påliteligheten i kodingsarbeidet å ha en konsekvent mal å kategorisere temaet etter, samtidig som det kan være en begrensning at en ikke fanger opp temaer som forekommer lenger ned i artiklene. For å få størst mulig validitet i analysen er variablenes verdier operasjonalisert etter bestemte regler. Disse har jeg skrevet ned i en kodebok der det er klargjort hva hver verdi omfatter. En kodebok er det viktigste hjelpemiddelet for at kodingen skal være pålitelig (Allern 2001:84). Selv om verdiene er definert vil kodingen også nødvendigvis være basert på skjønn da verken sjanger eller stofftype er absolute kategorier. Nedenfor følger definisjonene av de ulike kategoriene benyttet i kodingsarbeidet:

- 1) **Norsk deltakelse i krigen i Afghanistan (norsk deltakelse):** Kategorien inkluderer den norske militære deltakelsen, statlig bistand, norsk humanitært arbeid samt frivillige hjelpeorganisasjoner og annet frivillig arbeid. Alle meningsbærende artikler både om norsk deltakelse og om krigen generelt er inkludert her. Artikler om Giverlandskonferansen er kodet i denne kategorien dersom artikkelen er vinklet på den norske ledelsen av konferansen.
- 2) **USAs stormaktspolitikk:** Kategorien omfatter USAs forhold til FN, EU og Europa og NATO-utvidelsen. Artikler som omhandler fangene på Guantanamo-basen og USAs håndtering av rettsprosessen mot disse er inkludert her.
- 3) **Global stormaktspolitikk:** Den globale dragkampen etter 11. september samt andre artikler om krigen i Afghanistan er samlet her. Møtet i Verdens handelsorganisasjon (WTO) i Qatar i november 2001 og andre saker om WTO er inkludert her, det samme er forhandlingene om Kyoto-avtalen.
- 4) **Afghanistan etter Taliban:** Artikler som omhandler Afghanistan etter at Taliban ble fjernet fra makten. Dette inkluderer fredsforhandlingene i Bonn, Giverlandskonferansen (uten fokus på norsk lederskap) og andre tema som for eksempel kvinnes situasjon etter Talibans fall.
- 5) **Norsk forsvarspolitik:** Norsk forsvarspolitik er en samlekategori først og fremst om norsk forsvars- og sikkerhetspolitikk, men inkluderer også andre tema innen norsk politikk, som Norges forhold til EU, USA og NATO.
- 6) **Norsk asylopolitikk:** Artikler om norsk asylopolitikk.

- 7) **Krim og rett:** Artikler som omhandler kriminalitet og rettsforhandlinger.
- 8) **Terror:** Artikler som omhandler selve terroranslaget mot USA 11. september 2001 og andre terroraksjoner. Terrorfrykt i Norge og resten av verden samt redsel for islam og mobbing av innvandrere som følge av terrorangrepene er inkludert her. Norges terrorberedskap og markeringen av halvårs og ettårs-dagen for 11. september er plassert her.
- 9) **Nobelprisen:** Alt stoff i forbindelse med Nobelprisen.
- 10) **Kultur:** Kategorien inneholder alle typer kulturarrangementer, bok- og filmanmeldelser, bøker om terror samt mediestoff. Kulturarrangementer som er til inntekt for sivilbefolkningen i Afghanistan eller arrangementer som er en protest eller støtte til krigen er derimot plassert under norsk deltakelse.
- 11) **Sport:** Alt stoff som omhandler sportsbegivenheter og sportsutøvere.
- 12) **Økonomi:** Næringsliv, arbeidsliv og annet økonomistoff.
- 13) **Forsvarsindustri:** Stoff om teknologi, militære spørsmål og våpen.
- 14) **Annet:** Stoff om kongehuset, miljø, andre land, forskning og ulykker, med mer.

En betingelse for at analysen får høy validitet er at registreringsarbeidet og kodingen er pålitelig (Allern 2001:83). Fordelen med kodingsarbeidet i denne oppgaven er at det kun er én person som har kodet alt materialet. Da unngår en problemet med at ulike kodere treffer ulike valg. Det kan imidlertid være fare for at en og samme koder ikke velger konsekvent, og jeg vil derfor redegjøre for de viktigste vurderingene og valgene som er foretatt underveis.

Stoff om Forsvarets rolle og utvikling var oppe til vurdering flere ganger underveis. Disse sorteres som regel under kategorien *norsk forsvarspolitik*, men flere viste seg å være en viktig del av debatten om den norske deltakelsen, som for eksempel kommentaren "Forsvar uten folkelig forankring" (11. april 2002, s. 21). Kommentaren kritiserer forsvarsministeren for manglende åpenhet om internasjonale operasjoner og går inn i debatten om hemmeligholdet rundt de norske spesialstyrkene i Afghanistan. Artikkelen er derfor kodet som norsk deltakelse. Kommentaren "Det totale og umulige forsvar" (17. januar 2002, s. 17) handler også om norsk forsvarspolitik, men er kodet som *terror* fordi den argumenterer med at terror er en trussel mot Norge og at vi kan vente nye terrorangrep. Artikler som nyhetsartikkelen "Forsvarsminister Kristin Krohn Devold – Mobile styrker ivaretar vår sikkerhet" (19. februar 2002, s. 3) er derimot kodet

som *norsk forsvarspolitik* fordi den ser på hvilke konsekvenser endringene i NATOs styrke – og kommandostruktur har for norsk sikkerhet.

Artiklene ”Norge kan gi opphold til 300 afghanere” (1. februar 2001, s.5) og ”Norge sier nei til Taliban-soldater” (2. februar 2002, s. 7) kan vurderes i forhold til kategoriene *norsk asylpolitikk* og *norsk deltakelse*. Disse ble kodet som *norsk deltakelse* fordi det sammenliknes hva Norge gjør i forhold til resten av Vesten for å hjelpe flyktningene. Flyktningene blir også satt i sammenheng med kampene i Afghanistan og derfor kan behandlingen av fangene sees på som en del av Norges bidrag slik som Norges lederskap i Giverlandskonferansen.

Artikler som kommer inn på Norges eller andre lands reaksjoner på de amerikanske militærdømstolene eller fangene på Cuba er konsekvent kodet som *USAs stormaktspolitikk*. For eksempel gjelder dette nyhetsaken ”Norsk skepsis til utlevering av mistenkte terrorister” (29. november 2001, s. 7). Artikkelen handler om at norske myndigheter reagerer på at USAs nye beredskapslover gjør det vanskeligere for Norge å utlevere mistenkte terrorister til USA. Selv om artikkelen er vinklet på norske reaksjoner er dette en konsekvens av USAs anti-terrortiltak og derfor kodet som *USAs stormaktspolitikk*.

3.5.2 Kilder: Hvem får uttale seg?

Kildene spiller en særlig rolle i internasjonale konflikter og kriger, fordi disse situasjonene ofte preges av knapphet på informasjon (Nord, Shehata og Strömäck 2003:19). Det vil derfor være viktig å undersøke hvilke kilder som får komme til orde. Jeg vil skille mellom militære kilder, politiske kilder, alternative kilder og anonyme kilder. Analysen av kilder vil både være kvantitativ og kvalitativ da jeg vil telle kilder samt analysere budskapet fra de ulike kildene. Jeg vil analysere Aftenpostens valg av kilder i løpet av en uke (30. november – 7. desember). Valget av nettopp denne uken skyldes at norske myndigheter 30. november 2001 bekreftet at regjeringen hadde vedtatt å tilby USA norske styrker i kampen mot terror (Forsvarsdepartementet 2001). Det er en begrensning at jeg kun analyserer kildebruken i løpet av en uke, og det vil derfor være vanskelig ut fra denne analysen å si noe generelt om Aftenpostens bruk av kilder.

3.5.3 Vinkling: Støttende, kritisk eller nøytral

Samtlige artikler i kategorien *norsk deltakelse* vil bli analysert ved hjelp av Entmans begrep vinkling. Tuchman setter prosessen med å konstruere nyheter i sammenheng

med konstruksjonen av vinkling (Tuchman 1978:1). Samtlige artikler i kategorien *norsk deltakelse* vil bli kategorisert for å danne et bilde av Aftenpostens dekning av norsk deltakelse i sin helhet. I analysen er det foretatt et skille mellom artiklene som omhandler krigen generelt og artikler som skriver eksplisitt om norsk deltakelse. Hvordan dette skillet har blitt trukket blir redegjort for nedenfor. Det er i hovedsak en kvantitativ analyse, men den vil også ha kvalitative elementer i seg, ettersom jeg vil vise eksempler for å illustrere de tendensene jeg påviser. Jeg har definert følgende vinklinger for å vurdere artiklenes framstilling av den norske deltakelsen i Afghanistan:

- **Positiv til norsk deltakelse:** Artiklene som argumenterer for norsk deltakelse eller omtaler de norske soldatene eller andre aspekter ved den norske deltakelsen i positive ordelag, som for eksempel humanitært hjelpearbeid.
- **Negativ til norsk deltakelse:** Artikler som argumenterer mot norsk deltakelse i krigen eller omtaler de norske soldatene eller andre aspekter ved norsk deltakelse i negative ordelag.
- **Nøytral til norsk deltakelse:** Kategorien omfatter artikler som får frem både negative og positive utsagn om norsk deltakelse. Artikler som forteller i deskriptivt språk om den norske deltakelsen.
- **Positiv til krigen generelt:** Artikler som argumenterer for krigen generelt, uten å komme inn på den norske deltakelsen. Vinklingen inkluderer også artikler som gir uttrykk for norsk støtte til USA og NATO.
- **Kritisk til krigen generelt:** Artikler som argumenterer mot krigen generelt, uten å komme inn på den norske deltakelsen i krigen. Vinklingen inkluderer også artikler som er kritiske til at NATO definerte terrorangrepet som et angrep på hele alliansen (Artikkel 5), kritikk mot USA og Storbritannias angrep på Afghanistan med mer.
- **Nøytral til krigen generelt:** Hvis det kommer til uttrykk både negative og positive utsagn om krigen generelt vil det bli vurdert som en nøytral vinkling.

3.5.4 Vinkling: Krigsaktør eller velgjører

Det neste steget i analysen vil bli å teste hypotesen *De norske soldatene blir fremstilt som gode hjelpere i Afghanistan*. Analysen vil ta for seg alle nyhetsartiklene om den norske militære deltakelsen. Det vil si at jeg har tatt ut alle artikler om den humanitære delen som for eksempel hjelpearbeid og statlig bistand. Jeg har definert tre vinklinger for å teste hypotesen:

- **Ola soldat som velgjører (velgjører):** Denne vinklingen er definert med utgangspunkt i Tvedts perspektiver på norsk bistands- og fredspolitik. Tvedt hevder Norge har gitt seg selv rollen som mekler og hjelpenasjon på globalt plan (Tvedt 2003). Han påstår videre at den politiske ledelsen i Norge har erklært: ”Norge som verdensmester i bistand, som verdens beste nødhjelpsnasjon og som humanitær stormakt, nesten uten diskusjon, og med entusiastisk oppslutning fra store deler av det norske organisasjonssamfunn, forskningsmiljø og presse” (ibid.:13). Fordi nordmenn kun gjør gode ting, vil også soldatene bli fremstilt som gode hjelpere med vekt på deres humanitære innsats som for eksempel frakt av nødhjelp og rydding av miner.
- **Ola soldat som krigsaktør (krigsaktør):** Denne vinklingen innebærer at det enten indirekte eller direkte kommer fram at norske soldater kan utføre eller har utført krigshandlinger i Afghanistan. For eksempel vil alle artikler som gjør det klart at Norge sender F-16 jagerfly til Afghanistan bli kodet som krigsaktør
- **Nøytral:** Artikler der jeg ikke finner vinklingene velgjører eller krigsaktør, som for eksempel der artikkelen er vinklet på hemmeligholdet rundt soldatene, vil bli kodet som nøytrale

3.6 Kvalitativ metode

Den kvalitative metoden legger vekt på å finne ”den underliggende meningen i en tekst” (Hellevik 1991:153). Kvalitative metoder baserer seg på et vidt spekter av innsamlingsmetoder som intervju, observasjon og analyser av dokumenter og bilder (Thagaard 1998). Det kvalitative intervjuet er godt egnet til å gi informasjon om informantens opplevelser, erfaringer og selvforståelse (ibid.).

3.6.1 Retoriske virkemidler

Jeg vil analysere de retoriske virkemidlene som forekommer i artiklene for å trenge dypere inn i teksten. Retorikk kan defineres som læren om å tale godt, det vil si forståelig og overbevisende (Fabricius og Roksvold 2004:11). Den klassiske talen er inndelt i tre hovedtyper, og jeg vil gjøre rede for disse ut fra Fabricius og Roksvold (2004). 1) Den juridiske (forensiske) tale er prototypen på en tale som handler om fortiden, der tilhørerne skal vurdere en argumentasjon og avgjøre skyldspørsmålet. Denne rent opplysende talen har som formål å belære. 2) Leilighetstaler, taler som fest- og jubileumstaler, er

knyttet til nåtiden. Taleren ønsker å vise at noe er tilfelle i nåtiden. Formålet er å behage. 3) Den politiske tale eller den religiøse forkynnelse er konsentrert om fremtiden, og formålet er å bevege publikum til å handle på en bestemt måte (Fabricius og Roksvold 2004:21-22). Til disse tre type taler er det knyttet tre ulike bevis- og overtalelsesgrunner, som Aristoteles ga navnet logos, ethos og pathos (Roksvold 1989:16). Logos appellerer til fornuften, intellektet, tankens klarhet og argumentenes bevisstyrke, uavhengig av følelsene. Ordet logikk kommer fra ordet logos. Ethos appellerer til tilhørerens eller leserens tiltro til taleren. En person vi stoler på og har tillit til, påviker oss lettere enn en vi har mistillit til. Pathos kan oversettes med lidenskap og appellerer til følelsene. Påvirkningen skjer ved å vekke sterke følelser hos tilhørerne/leserne, og hensikten er at følelsene skal bevege til handling. Sentralt i analysen av lederartiklene vil være å se om skribentene benyttet logos-, etos- eller pathosargumentasjon (jf. kapittel 6).

De fleste ord er bærere av to typer betydningsinnhold, nemlig grunnbetydning (denotasjon) og tilleggsbetydning (konnotasjon) (Engebretsen 2005:16). En vanlig definisjon av denotasjon er ”grunnbetydningen eller den leksikalske betydningen av et tegn” (Heradstveit og Bjørge 1987:39). Konnotasjoner er ”tilleggsbetydninger eller de assosiasjonene som oppstår i møtet mellom tegnet og de kulturelle forutsetningene og verdiene til mottakeren” (Ibid.:39-40). Språklig påvirkning skjer gjennom bevisst eller ubevisst utnyttelse av ordets konnotasjonsverdi (Engebretsen 2005:16). For å avdekke hvilket bilde som skapes av Ola soldat i Aftenposten (jf. kapittel 7) vil jeg analysere hvordan de retoriske virkemidlene metafor, metonym og eufemisme brukes i tekstene. Eufemismer representerer en bevisst manipulering med konnotasjonene (Østbye et al 1997:63). En eufemisme er en omskrivning av en betegnelse, for eksempel for å få noe til å lyde mindre brutalt (som for eksempel å sovne inn i stedet for å dø). De brukes ofte for å unngå negative konnotasjoner. En metafor betyr ”at ord eller uttrykk fra ett bruksområde flyttes over til et annet” (ibid.) Metonym er når ”ett enkelt tegn trekker med seg assosiasjoner til et større område” (ibid.). Ofte ligger nøkler til å forstå senders intensjoner eller mottakerens tolkning i eufemismer, metaforer og metonymer (ibid.)

3.6.2 Kvalitative Intervju

Jeg har valgt å intervju to sentrale personer i Aftenposten, utenriksredaktør Nils Morten Udgaard og leder for utenriksavdelingen, Per Kristian Haugen. Udgaard er ansvarlig for kommentarstoffet i Aftenposten og skriver selv i overkant av en tredel av lederartik-

lene. Haugen har den daglige journalistiske ledelsen i avdelingen. Under krigen i Afghanistan var det han som hadde ansvaret for hva som skulle dekkes fra dag til dag og hvem som skulle gjøre det. I kvalitative intervjuer er hvilken informasjon en får mye viktigere enn antall informanter (Ryen 2002:85). Det anbefales å velge ut den eller de informantene man antar sitter inne med mest informasjon, eller som har mest å bidra med (Miles og Huberman 1984 i Ryen 2002:87). Ut fra min vurdering er Udgaard og Haugen kildene som kunne gi meg best informasjon om de journalistiske vurderingene under dekningen av krigen.

Jeg benyttet en intervjuguide²¹, noe de fleste forskere er enige om at man bør bruke (Ryen 2002:97). Jeg utarbeidet flere spørsmål på forhånd og stilte de samme spørsmålene til begge informantene for å sammenlikne svarene deres. En klar fordel ved bruk av fast struktur er at en da kan sammenlikne på tvers av studier. Struktur kan også demme opp for skjevhet i materialet, selektive notater og andre forhold som svekker reliabilitet og validitet. Et argument mot en fast struktur er at den kan låse interaksjonen mellom intervjuer og informant samt at forskeren blir mindre oppmerksom fordi intervjuet blir noe mekanisk (ibid.). Dette prøvde jeg å unngå ved at jeg også stilte flere oppfølgingsspørsmål, fordi det var behov for å få utdypet svarene eller oppklare eventuelle misforståelser. Jeg tok opp intervjuene ved hjelp av en MiniDisc-opptager. Hvert intervju varte om lag halvannen time og jeg transkriberte begge intervjuene etter kort tid. Det kan være et problem at enkelte informanter føler seg ubekvem med at samtalen blir tatt opp og at det blir et forstyrrende element, men både Udgaard og Haugen er vant med intervjusituasjoner og jeg tror ikke opptaket har hatt noen negativ innvirkning på dataene. Intervjuene ble foretatt i november 2005, fire år etter terrorangrepene. Det kan være en svakhet fordi det er fare for at informantene ikke husker detaljer. Det er også viktig å huske på at en i dag har langt mer kunnskap om de norske soldatenes deltakelse i Afghanistan enn det de visste på den tiden, og at informantene derfor kunne ha et ønske om å stille ting i et bedre lys, men det er vanskelig å vurdere om dette ble gjort. Alle intervjuuttalelser er handlinger som utspiller seg i den sosiale relasjonen mellom intervjuer og intervjuobjekt (Bruhn Jensen 2002:240). Både Haugen og Udgaard er begge ledere og innehar dermed en posisjon som gjør at de har høy status. Jeg opplevde likevel at begge informantene hadde respekt for meg som forsker og at jeg styrte intervjusituasjonen. Jeg tror det var en fordel, både i intervjusituasjonen og i bearbeidelsen av infor-

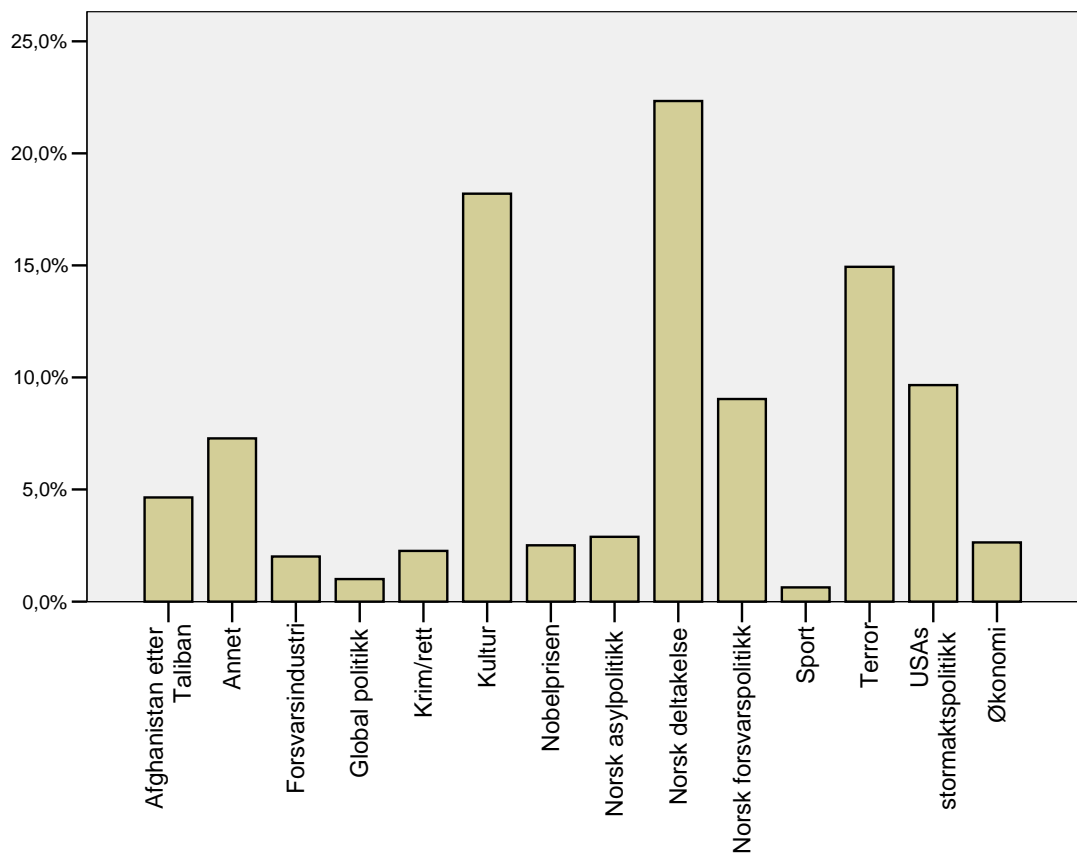
²¹ Se vedlegg 3.

masjonen, at jeg har bakgrunn som journalist og at jeg derfor har forståelse for deres arbeidssituasjon, for eksempel med hensyn til tidspress, kunnskap om hvor mange faktorer som styrker det ferdige produktet, med mer. De muntlige kildene vil bli trukket inn i ulike deler av analysen for å illustrere et poeng eller for å vise Aftenpostens syn på saken.

4 Hva skrev Aftenposten om Afghanistan og Norge?

Jeg vil i dette kapittelet gi en oversikt over hva Aftenposten skrev om Afghanistan og Norge. Ifølge Allern viser prioritering av stoff hva en avis vurderer som viktig (Allern 2001). Jeg har derfor foretatt en kvantitativ analyse av hele utvalget. Jeg vil starte med å vise hovedtrekkene i materialet. Som vist i tabell 2 er *norsk deltakelse* den største kategorien. De største kategoriene etter *norsk deltakelse* er *kultur*, *terror*, *norsk forsvarspolitik* og *USAs stormaktspolitikk*.²²

Tabell 2: Tema

N= 797

Kvantitativ innholdsanalyse egner seg godt til å identifisere de grunnleggende karakteristikene i materialet (Nohrstedt 2001:177). I tillegg til å påvise fordelingen av tema, vil jeg ved hjelp av eksempler påvise tendensene jeg finner i de fem største kategoriene i

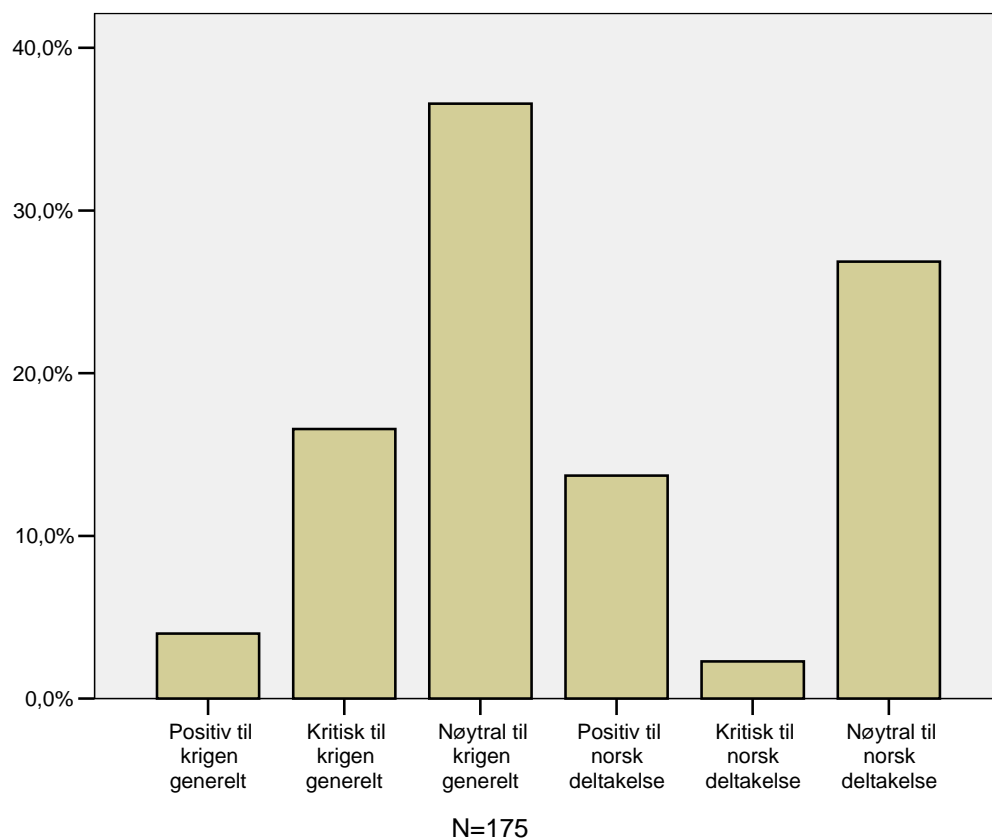
²² For en oversikt over temafordelingen i hele utvalget i antall og prosent se vedlegg 4. For en oversikt over temaene fordelt etter måned se vedlegg 5.

utvalget.²³ Samtlige artikler i kategorien *norsk deltakelse* vil også bli analysert etter artikkelens vinkling.

4.1 Norsk deltakelse: Få kritiske stemmer

Analysen viser at *norsk deltakelse* utgjorde 22 prosent av utvalget. Stoff om norsk deltakelse synes dermed å være det stoffområdet som Aftenposten prioriterte høyest av stoffet som omhandlet Norge og Afghanistan. Som nevnt i metodekapittelet vil jeg i analysen dele opp kategorien *norsk deltakelse* i to: Artikler som eksplisitt handler om norsk deltakelse og artikler som omhandler krigen mer generelt. Artiklene vil bli analysert i forhold til seks vinklinger: *positiv*, *kritisk* eller *nøytral* til en krigen generelt eller *positiv*, *kritisk* eller *nøytral* til norsk deltakelse i krigen. Dette har, som tabell 3 viser, identifisert at det er viktige forskjeller på hvor kritisk Aftenposten dekket krigen generelt i forhold til selve den norske deltakelsen:

Tabell 3: Vinkling: Positiv eller kritisk

²³ Det vil derfor også være elementer av kvalitativ analyse i kapittelet (jf. kapittel 5).

Hovedfunnet i analysen er at det er svært få kritiske artikler til den norske deltakelsen, mens det er langt flere artikler som er kritiske til krigen generelt. Totalt er det 2 prosent (fire artikler) som er kritiske til den norske deltakelsen, mens det er 17 prosent (29 artikler) som er kritiske til krigen generelt. USA-kritiske argumenter ble fremmet i flere av Aftenpostens artikler. Blant de fremste kritikerne var Oslo-biskop Gunnar Stålsett, som blant annet kom til orde i artikkelen "Stålsett: - Ikke kall dette krig" (16. september 2001, s.2). Andre kritiske stemmer ble fremhevet ved at Aftenposten prioriterte å skrive om demonstrasjoner og opprop mot krigen. Fakkeltog i Oslo 13. november 2001 ble annonsert to steder i Aftenutgaven dagen før: "Tenner fakler for fred" (12. november 2001, s.4) og "Demo for fred" (ibid.:28). Den første notisen er helt nøytral, mens den andre oppfordrer folk til å delta: "Bli med på fakkeltog for fred i Afghanistan i morgen" (ibid.). I artikkelen om fakkeltog dagen etter, "Gikk i fakkeltog mot bomberegner" (14. november 2001, s.2), kommer kritikken mot krigen til uttrykk gjennom intervjuer med deltakere i toget og ved at parolene og deler av appellene ble gjengitt i teksten. Artikkelen "SV frykter økt terror" (25. november 2001, s.3) er vinklet på at krigen ikke vil stoppe terroren, men heller føre til mer terror. Ut fra tidligere medieforskning var antall kritiske artikler noe overraskende. I en komparativ studie av deknningen av Golfkrigen i amerikanske og europeisk medier ble det funnet tendenser som tydet på at norske medier prøvde å unngå å bruke USA-kritiske argumenter (Kempf 2001:169-170). Dette ser ikke ut til å være tilfelle i Aftenpostens dekning av krigen i Afghanistan generelt.²⁴ Ifølge Nohrstedt og Ottosen (2001) benyttet NATO-medlemsland som Norge og Tyskland amerikansk retorikk i større grad enn land som ikke var medlem av NATO (Nohrstedt og Ottosen 2001a).

Årsaken til at Aftenposten hadde få artikler som var vinklet kritisk til en norsk deltakelse i krigen, kan forklares med indeksteorien som hevder mediene er støttende dersom den politiske elite står samlet. Funnet kan også forklares ut fra at Norge er NATO-medlem og USA-alliert. På den annen side skulle dette tilsi at Aftenposten også ville ha få artikler med kritisk vinkling til krigen generelt da det var stor politisk enighet om at USA hadde rett til å gå til angrep på Afghanistan. Som jeg senere vil vise kan forklaringen på at Aftenposten trykket flere kritiske artikler til krigen generelt enn til selve den norske deltakelsen i krigen, være at avisen ikke så de negative sidene ved krigen i sammenheng med norsk deltakelse (jf. punkt 5.5). Pressens egne regler fremhever

²⁴ Det er viktig å understreke at oppgavens utvalg ikke fanger opp hele Aftenpostens dekning av krigen generelt, men bare de artiklene som inneholder søkeordene Afghanistan og Norge/ norsk.

at pressen skal bidra til debatt og samfunnskritikk, og at pressen har et ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk (Norsk presseforbund 2006). Det ser ut som Aftenposten i større grad har fremmet debatt om krigen generelt, enn om den norske militære deltakelsen.

4.1.1 Kritiske røster

Jeg har identifisert to nyhetssaker og to kommentarer som var kritiske til den norske deltakelsen. Den første kritiske artikkelen mot norsk militær deltakelse sto på trykk først i desember 2001, til tross for at det allerede 4. oktober var kjent at Norge, sammen med de andre NATO-landene, hadde vedtatt å etterkomme anmodningen om å yte USA bistand (Statsministerens kontor 2001a). Dette åpnet for en mulighet for at også Norge kunne bli bedt om å stille med styrker, men dette var ikke en problemstilling Aftenposten tok tak i da. Først da det norske tilbudet ble offentlig bekreftet 30. november 2001 (Forsvarsdepartementet 2001), skrev journalist Ulf Andenæs den kritiske kommentaren ”I helt ukjent terreng” (5. desember 2001, s. 3). Andenæs beskriver den norske deltakelsen som oppsiktsvekkende og påpeker at Afghanistan er langt utenfor NATO-alliansens territorium. Etter dette er det et seks måneder til neste gang det står en kritisk artikkel på trykk om den norske deltakelsen i krigen i Afghanistan. I kommentaren ”Krigen skaper aldri fred” (16. juni 2002, s.10) ser Kathrine Aspaas med et skråblikk på den norske deltakelsen: ”Norske jagerfly er i luftkamp for første gang siden 2. verdenskrig. Generalene er stolte og flyverne veltrente”. Aspaas bruker ironi for å kritisere de norske soldatenes holdninger: ”Jeg klarer nok å distansere meg fra tanken på eventuelle sivile tap’, sier en av dem. Så bra”. Hun viser tydelig at hun er lite imponert over deres veltrente kropper og deres tilsynelatende ufølsomme holdning overfor sivilbefolkningen. Videre spør hun: ”Hvorfor finner vi oss i å bli programmert til å akseptere krig som unngåelig?” Kritiske prinsipielle spørsmål er også å finne i nyhetssaken ”Foredrag i Norges forsvarsforening i kveld – Norge leiesoldat for USA” (24. september 2002, s. 4). Artikkelen er en forhåndssak til et foredrag av den pensjonerte flaggkommandøren Jacob Børresen. Børresen uttrykker sterk kritikk av Norges deltakelse i Afghanistan og til norsk sikkerhetspolitikk.²⁵ Hans påstand om at Norge opptrer som leiesoldat for USA blir fremmet både i tittelen og i ingressen. Dette er en svært alvorlig kritikk av Norges

²⁵ Nyhetssaken er vinklet på kritikken av den norske militære deltakelse i Afghanistan og er derfor tatt med i kategorien *norsk deltakelse*, i motsetning til de øvrige artiklene som reiser prinsipielle spørsmål om utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk som er kodet under *norsk forsvarspolitik*.

rolle i Afghanistan og av Norges forhold til USA. Artikkelen sto på trykk i september 2002, og som jeg vil vise i analysen av kategorien *norsk forsvarspolitik* kom det flere kritiske artikler om norsk sikkerhetspolitikk høsten 2002.

Børresen var ikke alene blant de militære om å uttale seg kritisk til Norges deltakelse i Afghanistan. En gjennomlesning av leserbrev og debattinnlegg ga inntrykk av det var flere kritiske røster blant de militære.²⁶ Dette inntrykket blir bekreftet i kommentaren ”Den ’tause’ krigen” (27. september 2002, s. 13) der forsvarssjef Sigurd Frisvold forteller at de innad i Forsvaret har ”diskutert så fillene har føket”. Andre kritiske stemmer som ble hørt i Aftenposten var blant annet norske forfattere og kjendiser som var med i et opprop mot den amerikanske bombingene av Afghanistan. I desember 2001 tok Aftenposten en spørreunde til de samme kjendisene for å høre hvordan de stilte seg til en norsk deltakelse i krigen. Det viste seg at de fleste også var mot å sende norske styrker til landet. Kjendisenes kritiske synspunkter fikk komme til uttrykk i artikkelen ”Norske kjendiser fortsatt imot bombingene” (7. desember 2001, s. 34) (jf. alternative kilder i kapittel 5). Hvorfor gjorde ikke Aftenposten flere slike grep for å sette den norske deltakelsen i sammenheng med kritikken av krigen generelt? Under de britiske og amerikanske angrepene på Afghanistan ble det reist kritikk mot at USA slapp ned matrasjoner fra fly, samtidig som landet ble bombet. Dette kritiske aspektet kom blant annet til uttrykk i artikkelen ”Ikke bland brød og bomber, ber norske organisasjoner” (12. oktober 2001, s. 6). Her hadde Aftenposten tydelig tilgang på kritiske kilder som avisen kunne kontaktet igjen da det ble bekreftet at Norge skulle være delaktig i krigføringen.

4.1.2 Humanitær innsats

Nøytral er den dominerende vinklingen både til norsk militær deltakelse og til krigen generelt, med henholdsvis 27 prosent (47 artikler) og 37 prosent (64 artikler). I denne sammenheng vil nøytral si at språket som er benyttet i artikkelen ikke har ladde ord og uttrykk eller at begge sider i en konflikt har kommet til orde i artikkelen. Det at de nøytrale artiklene dominerer dekningen betyr at Aftenpostens journalister i stor grad har greid å belyse sakene fra så mange sider som mulig, også i krigstid. Luostarinen poeng om at journalistikkens logikk er annerledes enn propagandaens (Luostarinen 2002b:36), kan derfor sies å bli illustrert her.

²⁶ Lesebrev og debattinnlegg er ikke med i utvalget og vil derfor ikke bli analysert i oppgaven.

Til tross for at en kan si at journalistikkens logikk er annerledes enn propagandens ved at flere sider blir belyst, vil jeg likevel hevde at mange av artiklene som er kodet som nøytrale kan bidra til å gi et positivt bilde av den norske deltakelse i krigen mot terror. Aftenposten hadde i perioden 24 artikler som var vinklet på humanitær deltakelse og 16 på statlig bistand til Afghanistan. Totalt utgjør dette 40 artikler. Jeg vil hevde at disse bidrar til å underbygge fortellingen om Norge som den barmhjertige samaritan. Dette kan sees i sammenheng med Entmans teori om vinkling der han hevder at journalistene kan følge journalistikkens regler for ”objektiv rapportering”, men likevel framheve en side av virkeligheten som vil hindre at publikum får et balansert syn på situasjonen (Entman 1993:56). Grunnen til at dette skjer er, ifølge Entman, at journalistene mangler en forståelse for vinkling (ibid.:77). Både norske myndigheter og norske frivillige organisasjoner fremmet budskapet om at Norge drev humanitært arbeid for å hjelpe Afghanistan. Da statsminister Jens Stoltenberg sendte ut pressemelding om at Norge fullt ut støttet USAs angrep på Afghanistan, ble det samtidig understreket at Norge, i likhet med USA og en rekke andre land, hadde ”trappet opp den humanitære innsatsen for å unngå lidelser for de internt fordrevne og flyktninger i nabolandene” (Statsministerens kontor 2001b). Det ble også understreket at Norge ville bevilge 200 millioner kroner til medisiner, klær og andre humanitære leveranser.

Informasjonstilgangen om det norske humanitære arbeidet og den statlige bistanden til Afghanistan må anses for å ha vært stor, med en rekke kilder som var villige til å snakke. En kan også anta at disse kildene i stor grad selv tok initiativ overfor pressen. Den store andelen saker om humanitært arbeid kan forstås i lys av journalistenes arbeidssituasjon. Den journalistiske hverdag kan være hektisk og produksjonspresset stort og det kan derfor være tilgangen til stoff som gjør at et aspekt ved en sak får bredere dekning framfor et annet. Samtidig synes tilgang til kilder å være en for enkel forklaring på hvorfor Aftenposten i stor grad skrev om humanitært arbeid. Etter en gjennomlesning av artiklene har jeg et klart inntrykk av at andre lett tilgjengelige kilder, som for eksempel Amnesty, i liten grad ble benyttet. En annen mulig forklaring er å se det i Tvedts perspektiv om det norske godhetsregime. Ifølge Tvedt har tankegangen om at Norge alltid utfører gode handlinger befestet seg også i den journalistiske tankegangen, og han er svært kritisk til det han kaller journalistikkens ”kapitulering overfor Godhetsregime” (Tvedt 2003:215). Det kan derfor være journalistene fant det naturlig å skrive om Norges humanitære innsats uten å tenke på at sakene bidro til å fremme et positivt bilde av Norges deltakelse i Afghanistan.

4.2 Kultur: Mange bøker, men lite metadekning

Kulturstoffet utgjør 18 prosent (145 artikler) av utvalget og er den største kategorien etter *norsk deltakelse*. Det var overraskende at kulturstoff utgjorde en større andel enn stoff om terror, fordi forskning på amerikanske medier etter 11. september viste at stoff om terror dominerte deknningen (Erjavec 2004). Hovedårsaken til at denne kategorien er så dominerende i deknningen er at det kom en strøm av bøker som omhandlet terror og islam, og som dermed førte til mange bokanmeldelser og intervjuer med forfattere. For eksempel ble antikrigsboka *De nye korstogenes tid. Om krig, terrorisme og rettstilstand i kjølvannet av 11. september* av Vegard Velle (red.) anmeldt i Aftenposten (18. juni 2002, s.17) Boka stiller spørsmålet om virkemidlene i krigen mot terrorisme vil føre til mindre terrorisme. Anmelderen gjør leseren oppmerksom på at norske jagerfly skal kunne delta i bombingene i Afghanistan, med fare for drap på sivile og etterlyser et eget kapittel i boka om norske soldater i Afghanistan. Anmelderen håper at de spørsmålene boka stiller likevel vil åpne for en norsk bombe- og terrorismebatt. Bokanmeldelsen bidrar dermed til å reise kritiske spørsmål om den norske deltakelsen og oppfordrer til debatt.

Kari Vogt, Anders Heger og Thomas Hyllland Eriksen var blant andre norske forfatterne som ga ut bøker etter 11. september. Totalt ble det gitt ut så mange bøker at Aftenposten skrev nyhetssaker og kommentarer om utgivelsene, blant annet artiklene ”Kø for å låne bøker om islam” (10. oktober 2001 s. 15) og ”Bølge av Afghanistan-bøker” (5. desember 2001 s. 44). Den brede deknningen av bøkene, som i stor grad var kritiske, bidro til å løfte frem kritiske røster i samfunnet. Kritikken som bøkene reiste fikk forholdsvis stor plass i Aftenposten, men kritikken mot USA og krigen sto ofte isolert fra debatten om Norges deltakelse i ”krigen mot terror”. Dette er et viktig funn fordi den samme tendensen ble identifisert under *norsk deltakelse*.

Med utgangspunkt i at journalister de senere årene har blitt mer og mer bevisste at propaganda er en stor del av krigføringen, kan en spørre om journalistene har et ansvar for å trekke inn et metaperspektiv i artiklene for å gjøre leseren bevisst på dette. Jeg fant relativt få artikler i Aftenposten som berørte temaet krig og medier. Et par unntak er det derimot. I forbindelse med at journalist Åsne Seierstad fikk Fritt Ords honnørpris skrev Harald Stanghelle kommentaren ”Propagandaens motstykke” (19. desember 2002, s. 7) der han diskuterer reportasjesjangeren som motstykke til propaganda og hyller den selvstendige journalistikken. ”Kommentarene Myten om objektivitet” (18. oktober

2001, s. 21) og ”Interesseløse redaktører” (14. oktober 2002, s.14) kritiserer med ett års mellomrom det årlige høstmøtet til Norsk Redaktørforening for at de ikke tok opp mediens utfordringer i krigssituasjoner. En artikkel som virkelig gir leseren innsikt i Pentagons propagandateknikker er kommentaren ”Løgn med og uten video og sex” (21. februar 2002, s. 13). Pentagon forbereder løgnkampanjer, fastslår Aftenpostens journalist Kjell Dragnes og forteller leseren om ”Kontor for strategisk innflytelse”. Dragnes tar også for seg psyops, som for eksempel amerikanernes bruk av flygeblader, og gir leseren innblikk i hvordan USA har tenkt å motvirke de antiamerikanske holdningene i muslimske land. Dragnes gir leseren god innsikt i amerikanernes propagandateknikker og peker på konsekvensene av dette. Desinformasjon er også tema i artikkelen ”Den avgjørende kampen om opinionen Partene kriger om sannheten” (18. oktober 2001, s. 9). Artikkelen tar for seg Al-Jazeera som motpol til vestlige fjernsynskanaler og vurderer Taliban og amerikanske myndigheters forsøk på å styre mediene. Det som derimot nærmest er fraværende i artiklene er hvilke konsekvenser spredningen av desinformasjon og andre propagandateknikker fikk for norske journalister i deres arbeid.

4.3 Terror: Frykt for nye terrorangrep

15 prosent (119 artikler) av Aftenpostens artikler i perioden handlet om *terror*. Hovedandelen av artiklene i terror-kategorien finnes i perioden fra terrorhandlingene fant sted og ut året. Særlig i oktober 2001 er det mange artikler; 47 stykker. Dette skyldes at det i oktober var flere tilfeller av miltbrann i USA som skapte frykt for biologisk terror og et fokus på norske beredskapsplaner, eller mangel på planer: ”Oslo har neglisjert faglige råd siden 1996 Krisemøte om biologisk terror i Oslo i morgen” (9. oktober 2001, s.6). Andre typiske artikler i perioden var ”Stoltenberg: Terrortrussel er skjerpert” (9. oktober 2001, s.8), ”Terrorfrykt i Oslo-ambassader” (10.oktober 2001, s. 9.) og lederen ”Verden frykter ny terrorbølge” (15. oktober 2001, s. 13). Dessuten sto det i oktober 2001 flere artikler om frykt for terror i forbindelse med OL i Salt Lake City i USA. For eksempel ”Hjertelig møte i utrygt land” (30. oktober 2001, s.37) og ”Sponsorer tør ikke dra til Salt Lake City Kroken på døra for norsk OL-hus” (22. oktober 2001, s. 6). Terrorhandlingenes betydning for norsk økonomi fikk også oppmerksomhet i denne perioden, blant annet i artikkelen ”Tror terror koster Norge dyrt” (18. oktober 2001 s. 39) og børskommentaren ”Terror og usikkerhet”(9. oktober 2001, s. 34).

Fra januar 2002 til september 2002 er det få artikler om terror, i gjennomsnitt 1,9 artikler i måneden. I januar 2002 står for eksempel kommentaren: ”Det totale og umuli-

ge forsvar” (17. januar 2002, s. 17) der det understrekes at terror er en trussel mot Norge og at vi kan vente nye terrorangrep. Kommentaren ble skrevet etter at Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI) hadde en konferanse om forsvar mot terrorisme. Artikkelen diskuterer hvordan nye sikkerhetsutfordringer skal kunne møtes og at de gamle samfunns- og planleggingstiltak som ble satt i verk for å beskytte det norske folk, ikke lenger holder mål. I september 2002 er det en markant økning av artikler om terror, til 24 artikler, noe som skyldes at det var ett år siden terrorhandlingene. Aftenposten hadde da en rekke artikler under følgeoverskriften ”Ett år etter”. Den høye andelen artikler om terror samsvarer med funn fra amerikanske medier. Ifølge Erjavec (2004) pekte mediene på at USA var i fare og det ble konstruert en ”risiko- diskurs²⁷” (Erjavec 2004:98). I analysen viser hun at mediene brukte ord som ”uro”, ”frykt” og ”risiko” for å beskrive situasjonen som en trussel. Ifølge Erjavec var trusselen ikke presentert som en trussel rettet mot individer eller små grupper, men mot nasjonen (ibid.). Denne oppsummeringen samsvarer i stor grad med Aftenpostens dekning der fokus på miltbrann, dårlige beredskapsplaner og frykt for nye terroraksjoner gir et bilde av terror som en trussel mot Norge som nasjon.

Frykt for nye terrorhandlinger og at terroren også kunne ramme Norge var et av standpunktene myndighetene formidlet til mediene og det ser ut til å ha fått forholdsvis stort gjennomslag i Aftenposten. Dette kan komme av mine utvalgskriterier, der søkeordene var ”Afghanistan, Norge eller norsk”. At standpunktet fikk så stort gjennomslag bør sees i lys av den sinnsstemning både journalister og befolkningen ellers befant seg i etter terrorhandlingene. Det var en helt ny situasjon en sto ovenfor, med en ukjent fiende og en ny type krig der det var stor grad av informasjonskontroll. Myndighetenes standpunkt *Terror er en trussel også for Norge* var antakelig en frykt også Aftenpostens journalister følte og som det dermed var vanskelig å ha et distansert forhold til.

4.4 Norsk forsvarspolitik: Kritisk til et angrep på Irak

Kategorien *norsk forsvarspolitik* utgjør 9 prosent av utvalget. Kategorien domineres først og fremst av artikler om Norges sikkerhetspolitikk, som Norges forhold til NATO og USA. Det er flere artikler om Forsvaret, som artiklene: ”For konge og fedreland med brett på beina” (13. desember 2002, s.3), en reportasje om snøbrettkjørere i Gardens

²⁷ En diskurs er enkelt sagt en ”bestemt måte å tale om og forstå verden (eller utsnitt) av verden på” (Wintner Jørgensen og Phillips 1999:9).

Idrettskompani, eller nyhetssaken ”Øver på invasjon for første gang” (11. november 2002, s.3) som omhandler at Forsvaret øver på å invadere et fremmed land på ordre fra FN. Det er også enkelte saker om Norges forhold til EU og Stortingsvalget 2001.

I den første tiden etter terrorhandlingene er det relasjonen mellom Norge og USA som preger dekningen, og det blir i stor grad understreket at det er viktig at forholdet til vår nærmeste allierte er godt. Dette vises blant annet i dekningen av besøkene til utenriksminister Jan Petersen og statsminister Kjell Magne Bondevik i USA høsten 2001. For eksempel ble det skrevet to forhåndssaker om Petersens møte med utenriksminister Collin Powell: ”Petersen vil besøke Powell” (30. oktober 2001, s. 7) og ”Petersen til USA” (1. november 2001, s.8). Begge artiklene viser at det er viktig for Petersen som fersk utenriksminister å ha et godt forhold til sin amerikanske kollega.²⁸ Også dekningen av Bondeviks besøk i USA viser støtte til norsk sikkerhetspolitikk. Under tittelen ”Bondevik til Bush” (20. november 2001, s. 10) konkluderer Aftenposten med at Norge har høy aktelse i USA fordi Bush tar seg tid til å få besøk av Bondevik samtidig med at krigen foregår: ”Invitasjonen tolkes derfor som et tegn på at USA anerkjenner Norge som en nær venn og alliert, og som en sterk støttespiller under bombingene av Afghanistan og i jakten på terrorismen”. Det er også enkelte artikler som er kritiske til politikerens ydmyke holdning til USA. Kommentaren ”Petersens vei til klarhet” (8. februar 2002, s.13) er kritisk til hvordan Petersen har skapt en ”stadig økende uro omkring norsk utenrikspolitikk”. Harald Stanghelle presenterer i kommentarer ulike røster som har reist kritikk mot Petersen, der han blant annet kritiseres for å være for lydige overfor USA. Likevel kan det være at kritikere tok feil av Petersen, medgir Stanghelle, som registrerer at Petersens har uttrykt seg klart om sin bekymring over at sterke krefter i USA ønsker å utvide krigen til andre land enn Afghanistan.

Høsten 2002 sto det flere kritiske kommentarer og kronikker på trykk i Aftenposten som etterlyste en debatt om Norges sikkerhetspolitikk og Forsvarets oppgaver. Kritikken gikk hovedsakelig ut på at Norge ikke burde følge USA blindt, men vektlegge FN i større grad og vende blikket mot Europa. Dette er interessant fordi det rokker ved en av grunnpilarene i norsk sikkerhetspolitikk der USA har vært Norges viktigste allierte. Blant kritikerne var Janne Haaland Matlary, professor i statsvitenskap ved Universi-

28 Artiklene om Petersens besøk i USA viser at det ligger det en kvalitativ vurdering bak kodingen. Artiklene som omhandler Norges forhold til USA er som hovedregel kategorisert i kategorien norsk forsvarspolitikk, mens saker som samtidig uttrykker eksplisitt norsk støtte til krigen er kodet som norsk deltakelse.

tetet i Oslo, som er en av de faste kommentarskribentene i Aftenposten. Hun skrev blant annet kommentaren ”Lille land, hva nå?” (7. oktober 2002, s. 11) der hun argumenterer for at Norge er mindre avhengig av USA nå enn under den kalde krigen. Hun er tydelig kritisk til et angrep mot Irak, ifølge Matlary bryter en ”angrepskrig” helt med FN-paktens intensjoner.

Til tross for at kronikker ikke er med i mitt utvalg, vil jeg likevel vise et par eksempler. I august 2002 skrev tidligere leder i Venstre, Gunnar Garbo, forfatter Vigdis Hjort og bystyremedlem i Oslo, Ivar Johansen, kronikken ”Er angrep virkelig det beste forsvar?” (3. august 2002, s. 7). Kronikken er viktig fordi den fikk tilsvarende fra forsvarsminister Kristin Krohn Devold som forsvarte regjeringens politikk. Garbo, Hjort og Johansen hevder norske politikere har brutt med et krav Norge har stilt til NATO i alle år, nemlig at alliansen kun skulle forsvare angrep på medlemslandene. De er svært kritiske til at vedtaket om å sende norske styrker til Kosovo og til Afghanistan skjedde uten en avstemning i Stortinget. Garbo, Hjort og Johansen retter sterk kritikk mot norsk deltakelse i Afghanistan og mener Norge er med på å bygge ut USAs strategiske posisjoner i Sentral-Asia. Artikkelforfatterne hevder at de ”grunnleggende endringene i norsk sikkerhetspolitikk har både etter folkeretten og norsk grunnlov høyst diskutabel lovlighet”. Forsvarsminister Krohn Devold svarte på kritikken i kronikken ”Truer NATO freden?” (5. september 2002, s. 22). Der fastslår hun at NATO blir den ”viktigste pilaren for norsk sikkerhet”. Hun begrunner dette med at norsk sikkerhetspolitikk skal gi landet ”best mulig trygghet fra ytre trusler”. Truslene har ifølge Krohn Devold endret karakter, og fremhever trusselen fra terrorister. ”Vi har ingen rett til å tro at angrepene 11. september i fjor var enestående. Vi må forsvare oss mot slike angrep, enten de planlegges av terrorgrupper eller av kriminelle stater”. Krohn Devold fastslår at ”NATO ikke er i krig i Afghanistan”. Dette er de samme ordene statsminister Kjell Magne Bondevik brukte da NATO angrep i Jugoslavia i 1999. Senere måtte Bondevik beklage ordbruken og innrømme at han tok feil da han sa at norske F-16-piloter ikke deltok i krig (Forsvarsnett 2003a). Det er underlig at Kron Devolds påstand om at Norge ikke var i krig ikke ble tatt opp på nyhetsplass eller andre steder i Aftenpostens dekning.

Kommentarene og kronikkene som var kritisk til utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk ser ut til å ha blitt skrevet på bakgrunn av uroen for norsk deltakelse i en krig mot Irak. Det er interessant at debatten om utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk først ble reist da en så at det bar mot en krig i Irak, og ikke da det ble kjent at norske styrker skulle delta i krigen i Afghanistan. Det er også interessant at kritikken mot USA

og utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk i stor grad kommer fra gjesteskribentene i Aftenposten.

4.5 USAs stormaktspolitikk: Rettsikkerheten svekket

Den siste av de fem største kategoriene i deknningen er *USAs stormaktspolitikk*. Kategorien utgjør 10 prosent av utvalget, det vil si 77 artikler. Flertallet av artiklene sto i oktober og november 2001 noe som har en naturlig sammenheng med at angrepene mot Afghanistan startet 7. oktober 2001. Det er en klar tendens til at europeiske ledes støtteerklæringer til USA fikk bred dekning i Aftenposten, som for eksempel i artiklene ”Sterk europeisk støtte til Bush” (8. oktober 2001, s. 3) og ”Norden og Baltikum samlet bak USA” (29. oktober 2001, s.2). Til tross for at artiklene om den politiske oppslutningen om Bush hadde en nøytral vinkling, ga de indirekte støtte til krigen. Lederartikkelen ”Bush og Putin går nå i takt” (26. mai 2002, s. 10) er et eksempel på at Aftenposten ga uttrykk for at krigen skapte et nytt politisk landskap der USA og Russland sto sammen mot en felles fiende. Allerede fra desember 2001 kom de første spekulasjonene om hvorvidt USA hadde planer om å angripe Irak, men en ser en tydelig økning av saker om Irak i september 2002.

Det viktigste funnet i denne kategorien er de kritiske artiklene til USA. Det ble hevdet fra flere hold at tiltakene i USA etter 11. september svekket rettsikkerheten i landet. ”Frykten for mer dødelig terror gjør tilværelsen utrygg for alle som ikke er amerikanske statsborgere” fastslo Aftenpostens korrespondent i artikkelen ”USAs rettsikkerhet er blitt svekket av terroranslagene” (29. november 2001, s. 7). Artikkelen viser at de nye reglene førte til at mennesker som ikke var mistenkt for noe som helst ble avhørt på grunn av sin nasjonalitet og fordi de hadde midlertidig oppholdstillatelse i landet. Aftenposten kaller det en ”aggressiv taktikk” og under mellomtittelen ”Bush diktator?” kritiseres de amerikanske militærdomstolene. I tillegg til å slippe til kritiske stemmer²⁹, skrev Aftenposten lederartikkelen ”USA må advares” (30. november 2001, s. 13). Lederartikkelen er ikke et argument mot krigen, men mot vedtaket om å opprette militærdomstoler. Lederen kritiserer norske myndigheter for å ha vært unnvikende i forhold til Norges holdninger til militærdomstolene. Slik unnfalpenhet kjennetegner ikke et ekte vennskap, skriver Aftenposten. Det er viktig å notere seg at samtidig som avisen kritiserer USA, understrekes det nære forholdet mellom USA og Norge. En vesentlig forskjell

²⁹ Som for eksempel kronikken ”Ved rettstatens grense” (3. januar 2002), skrevet av førstestatsadvokat Lasse Qvigstad.

på lederen og de øvrige USA-kritiske artiklene er at lederen påpeker at Norge også er en del av krigen avisen kritiserer.

Artiklene som ble skrevet om de afghanske fangene på Guantanamo-basen illustrerer hvordan Aftenposten ikke kobler den norske militære deltakelsen opp mot de negative sidene av krigen som etter hvert ble kjent. I januar 2002 offentliggjorde Pentagon bilder av afghanske fanger på Guantanamo-basen på Cuba. Bildene av knelende fanger i oransje kjeledresser og med bind for øynene førte til en storm av protester fra menneskerettighetsgrupper og regjeringer i andre land. Bakgrunnen for kritikken var at USA avviste at fangene skulle defineres som krigsfanger og beskyttes av Genèvekonvensjonene. I utvalget er det fire artikler om fangene. Under tittelen "Uklar status for fangene på Cuba" (18. januar 2002, s. 8) spør Aftenposten kritisk med hvilken rett USA har ført fangene til Guantanamo-basen. Ved hjelp av Arne Willy Dahl, presentert som ekspert på krigens lover, blir fangenes status vurdert. Dahl uttrykker at han er spent på hvilke av den tredje Genèvekonvensjonens punkter, som omhandler behandling av krigsfanger, USA vil avvike. Norge har sluttet seg til Genèvekonvensjonene med tilleggprotokollene (deriblant tredje Genèvekonvensjon), i motsetning til USA som sluttet seg til Genèvekonvensjonene uten tilleggprotokollene (Tin 2002:75). Journalisten stilte ikke spørsmål om hvilke dilemmaer Norge kunne komme opp i dersom USA brøt konvensjonene. Den samme tendensen ser en i de andre artiklene om fangene på Cuba. Norges bekymring for fangene er temaet i artikkelen "USA forsøker å berolige Norge" (22. januar 2002, s. 9). USA avviste kravet fra Norge og andre allierte om at fangene skulle få folkerettslig status, men forsikret om at fangene ble behandlet human. Artikkelen gir klart uttrykk for at det er en voksende kritikk mot USAs behandling av fangene på Cuba. Til tross for at saken er vinklet på den norske kritikken mot USA, og dermed synliggjør forskjellen på Norges og USAs synspunkt på saken, problematiserer ikke artikkelen at norske soldater var under amerikansk kommando. Dette var heller ikke et aspekt oslo-biskop Gunnar Stålsett berørte i sin kraftige kritikk. Biskopen kalte behandlingen av fangene på Cuba en "arrogant provokasjon". Som tittelen "Stålsett referer amerikanerne" (23. januar 2002, s. 7) viser, var biskopens kritikk kun rettet mot USA.

Det er viktig å understreke at Aftenposten hadde flere artikler om fangene på Guantanamo-basen enn de som er med i mitt utvalg. På søk i ATEKST med søkeordene Guantanamo i januar 2002 kom det opp 30 relevante treff, det vil si 27 artikler flere enn

det som er med i mitt utvalg. Dette understreker ytterligere at fangene på Guantanamo-basen ikke ble satt i sammenheng med den norske deltakelsen.

Ifølge utenriksredaktør Udgaard hadde Aftenposten en klar kritisk linje overfor behandlingen av fangene på Cuba ut fra et menneskerettighetssynspunkt. Han forkarer at dette ikke ble sett i sammenheng med den norske militære deltakelsen fordi

” (...) det ligger vel da i neste steg i den militære kjeden at de som er ute i felten, de fører en krig der, de jakter på terrorister. Hva som skjer med de som blir tatt til fange siden, det er ikke et norsk ansvar, men det er et relevant spørsmål du stiller.” (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

I henhold til Genèvekonvensjonene er parten som tar fanger ansvarlig for behandlingen fangen får også etter overlevering til en annen part dersom konvensjonen ikke etterleves (Tin 2002). En kan da spørre seg om det er kunnskapsmangel i forhold til hva Genèvekonvensjonene sier om fangebehandling som er noe av årsaken til at den norske innsatsen og fangene på Cuba ikke ble sett i sammenheng. Leder for Aftenpostens utenriksavdeling, Haugen, har en todelt forklaring på at den norske deltakelsen var fraværende i deknningen av fangene på Cuba. For det første viser han til hemmeligholdet rundt de norske soldatene: “vi vet jo da veldig lite om i hvor stor grad norske har vært med på konkrete pågrepelser, fangetransporter, om de har tatt dem i forvaring og sånne ting. Det har kommet veldig lite frem.”³⁰ Den andre delen av forklaringen ligger nær opp til Tvedts begrep om det norske godhetsregime:

”Det ligger vel i norske medier og i det norske samfunn en underforstått holdning om at vi gjør jo ikke sånt, det er det de slemme amerikanerne som gjør. Det er Donald Rumsfeldt og hans folk som presser på og vi blir henvist til å appellere til at de elementære rettigheter må ivaretas. Samtidig så er vi jo enig i at disse personene skal pågripes, og sannsynligvis har norske styrker på en eller annen måte medvirket til det, i flere tilfeller” (Haugen, personlig intervju 3. november 2005).

4.6 Oppsummering: Kritisk til USA

Kategorien *norsk deltakelse* utgjorde den største kategorien, 22 prosent av utvalget. Analysen av kategorien viste at det var stor forskjell på hvor kritisk Aftenposten dekket krigen generelt og eksplisitt den norske militære deltakelsen. Jeg identifiserte kun fire artikler som var kritiske til norsk deltakelse i Afghanistan. Det mest overraskende funnet i analysen var de mange kritiske stemmene til USA. Artikkene uttrykte spesielt kritikk mot at terrorangrepet ble definert som krigshandlinger og til militærdomstolene i

³⁰ Da intervjuet ble foretatt i november 2005 hadde norske myndigheter fremdeles ikke bekreftet at norske soldater hadde tatt fanger i Afghanistan. Innrømmelsen kom 6. desember 2005 (NTB 2005).

USA. Kritikkk mot krigen kom i størst grad frem i *kultur*, der kritiske bøker bidro til at kritiske stemmer ble hørt. Hovedfunnet i denne analysen er at Aftenposten hadde mange kritiske artikler mot USA, uten at kritikken ble satt i sammenheng med at Norge var en del av krigføringen. Er dette et uttrykk for selvsensur blant Aftenpostens journalister, slik en så i amerikanske medier? Patriotismen som preget amerikanske journalister etter terrorhendelsene kan også ha preget norske journalister og gitt utslag i at en valgte å stå sammen innad og at det ikke var rom for å kritisere ”våre gutter”. Tvedts teori om det norske godhetsregime kan også gi en forklaring på hvorfor ikke kritikken av fangene på Cuba ble satt i sammenheng med den norske deltakelsen.

5 Kildevalg: Det norske militære tilbudet til USA

Det norske militære tilbudet til USA ble offentlig bekreftet 30. november 2001 (Forvarsdepartementet 2001). Ut fra det faktum at kildene, særlig i krigssituasjoner, kan ha egeninteresse av å gi informasjon (Nord, Shehata og Strömäck 2003:19), er det viktig å avdekke hvem som fikk uttale seg om tilbudet og om noen typer kilder forekommer oftere enn andre. Et av de viktigste aspektene i analysen vil være å påvise om Aftenposten bruker anonyme kilder og hvilke spekulasjoner som fremsettes i artiklene. Jeg vil analysere nyhetsartiklene som sto på trykk i Aftenposten fra tilbudet ble kjent og en uke fremover (30. november – 7. desember). Totalt var det sju relevante artikler denne uken. Det er kun personer som vil bli regnet som kilder. De anonyme kildene vil ikke bli tallfestet fordi det ofte er umulig å si om Aftenposten bygger informasjonen på en eller flere anonyme kilder.

Medienes tilgang til kilder har stor betydning for journalistikkens kvalitet. Jo flere kilder journalisten har tilgang til, jo bedre. Analysen viser at det er relativt få navngitte kilder, noe som kan tyde på at kildetilgangen var dårlig. Totalt var det fire militære kilder. Tre norske militære kilder som alle ble direkte sitert, og en amerikansk kilde som ble indirekte sitert. Ni politiske kilder fikk uttale seg, der seks ble direkte sitert og tre indirekte. Totalt utgjør dette 13 elitekilder. Det er en klar tendens til at det var eliten som fikk uttale seg om det norske militære tilbudet. At elitekildene er de dominerende kildene i deknningen er et forventet funn fordi tidligere medieforskning har pekt på at massemediene er svært avhengig av ”mektige, institusjonelle eliter som nyhetskilder” (Allern 1996:150). Dette gjelder spesielt i deknningen av konflikter og krig. Ifølge Nord, Shehata og Strömäck (2003) bekrefter de fleste studier bildet av at mediene ensidig baserer seg på elitekilder i en krigssituasjon (Nord, Shehata og Strömäck 2003:24).

5.1 Militære og anonyme kilder: Spekulasjoner

Til tross for at det kun er fire militære kilder som er registrert, er det et klart inntrykk at de militære kildene dominerte de første artiklene om det norske tilbudet. Grunnen til dette er at avisen baserer seg på flere anonyme kilder som i stor grad ser ut til å komme fra enten det amerikanske eller norske militære miljøet. Aftenposten benytter ofte uttrykket ”etter det Aftenposten erfarer” eller ”etter det Aftenposten forstår” når de ikke kan navngi kildene. På spørsmål å hva som ligger i uttrykkene forklarer utenriksredaktør Udgaard at det ”kan være informasjon som vi har fått i fra militære eller fra poli-

tiske myndigheter i Norge eller fra ambassadene hvor det ikke er mulig på gjengi mer nøyaktig kilden, hvilket land eller hvilken funksjon" (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

Den første dagen har Aftenposten tre artikler på trykk om tilbudet, hvorav to baserer seg utelukkende på militære eller anonyme kilder. Artikkelen "USA trenger ikke hjelp" (1. desember 2001, s.6) setter frem flere påstander som kun dokumenteres med anonyme kilder. Avisen påstår for det første at det norske tilbudet kun er symbolsk og at sjansen for at nordmenn vil komme i kamphandlinger er svært små. Årsaken til dette er at "ingenting" tyder på at USA har behov for norsk militær assistanse. Aftenposten bruker uttrykket "erfarer Aftenposten fra militære kilder i USA" for å dokumentere påstanden. Disse spekulasjonene blir forsterket ved at de gjentas dagen etter i lederen "Riktig å tilby norske styrker" (jf. kapittel 6).

Den neste påstanden som blir fremsatt i artikkelen "USA trenger ikke hjelp" (1. desember 2001, s.6) er at norske soldater sannsynligvis kun vil bli sendt til Afghanistan hvis det blir aktuelt med en "fredsbevarende styrke". Hvor Aftenposten har denne informasjonen fra blir ikke synliggjort, og det er derfor rimelig å anta at denne påstanden også bygger på en anonym kilde. Påstanden fremmer bildet av nordmenn som velgjørere og totalt gir de to påstandene inntrykk av at norske soldater ikke kan komme i krig. Ifølge Aftenposten bidrar det norske tilbudet til "å befeste et ønsket inntrykk av at det står en bred koalisjon av land bak krigen mot internasjonal terrorisme". Dette er en normativ vurdering av tilbudets betydning som Aftenposten gjør, enten alene eller basert på anonyme kilder. Påstanden samsvarer med myndighetenes standpunkt *Vi må stå sammen mot terrorismen*. Her opptrer de anonyme kildene som "synsere", for å bruke Allerns begrep (Allern 1999). Allern understreker at slike normative standpunkter er subjektive og personlige. Problemet med slike anonyme vurderinger er at leseren ikke vet hvem som har framsatt synspunktet, noe som kan gjøre det vanskelig for andre å kritisere påstanden. Dermed er det en fare for at påstander fra "synsere" i større grad enn påstander fra åpne kilder blir stående uten å bli møtt med motargumenter. En tredje påstand som bygger opp under at nordmenn ikke skal i krig er påstanden om at den norske assistansen trolig vil bestå av instruktører i vinterkrigføring. Den anonyme kilden spiller her rollen som "analytiker". Allern påpeker at konklusjonene analytikerens kommer med kan være påvirket av verdistandpunkter eller institusjonelle eller personlige interesser (ibid.). Vurderingen at nordmenn skal bruke sin kunnskap til å veilede og ikke utføre handlingene kan være preget av tankegangen om nordmenn som velgjørere,

eller kanskje et ønske om å ufarliggjøre det norske tilbudet. Alle påstandene i artikkelen trekker i samme retning, nemlig at de norske soldatene ikke kommer til å utføre krigshandlinger i Afghanistan. Avisen trekker også inn to konkrete kilder, den amerikanske generalen Tommy Franks og ”storavisen” The New York Times. Franks bekrefter at ”han i øyeblikket har mange nok koalisjonsbidrag til krigføringen” og bekrefter til en viss grad den anonyme påstanden om at det er lite sannsynlig at USA trenger norske styrker. Det samme gjør sitatet fra The New York Times der det fastslås at ”mange er ivrige etter å hjelpe, men få er utvalgt”. Sitatet fremstiller det som attraktivt å hjelpe USA, men skal vi tro denne artikkelen er Norge ikke blant de utvalgte. Ut fra det en vet i dag om de norske soldatenes krigsdeltakelse i Afghanistan bringer Aftenposten desinformasjon. Det er en mulighet for at kildene er bevisst på at de gir mediene desinformasjon, noe som er et vanlig virkemiddel i propaganda (Jowett og O’Donnell 1999). Det er likevel vanskelig å trekke en klar konklusjon her, fordi det er uklart hva som var klarlagt på dette tidspunktet og hva kildene faktisk visste og kunne gi informasjon om.

Påstandene om at de norske styrkene trolig ikke vil bli sendt til Afghanistan, står i kontrast til uttalelsene i saken ”Kan være på plass om kort tid” (1. desember 2001, s.6). Pressetalsmann i Forsvarets overkommando, kommandør Per Høyby, bekrefter i artikkelen at de norske styrkene kan være i Afghanistan ”rimelig raskt”. Videre blir det hevdet at norske soldater kan komme i direkte krigshandlinger. Påstanden dokumenteres med uttrykket ”Etter det Aftenposten erfarer”. Artikkelen fastslår også at utover F16-fly er man villig til å sende inn hærens spesialstyrker på bakken. Dette er et eksempel på at de anonyme kildene også gir faktainformasjon. Informasjon om hva spesialstyrken består av har journalisten ikke fått bekreftet, for hun skriver at det ”trolig” vil dreie seg om Hærens jegerkommando eller Forsvarets spesialkommando. I hvilken grad informasjon om styrkene ble holdt tilbake eller om det på dette tidspunktet ikke var klarlagt er vanskelig å vurdere. Høyby beskriver norske soldater og offiserer som dyktige i vinterkrig. Å fremheve de norske soldatenes kompetanse er helt i tråd med myndighetenes standpunkt. At de norske soldatene har høy kompetanse får også gjennomslag i artikkelen ”Bondevik foreslo norsk ledelse av Afghanistan-styrke: Tok forsvaret på sengen” (5. desember 2001, s. 3). Her er også kildene fra det militære miljøet. Saken er vinklet på reaksjonene på statsministerens forslag om at Norge kan tenke seg å lede en internasjonal fredsstyrke i Afghanistan. Kildene i saken er pressetalskvinne Kirsti Skjerven og forsvarssjefens talsmann, kommandør Per Høyby, samt flere anonyme kilder. Den utstrakte bruken av anonyme kilder i artikkelen skyldes trolig at verken Høyby eller Skjer-

ven vil gi noe annen informasjon enn å bekrefte forslaget. En anonym kilde, som omtales som en ”kilde sentralt plassert i overkommandoen”, kan derimot fortelle at Norge har kapasitet til å stille med en general, en sentral stab og større styrker om det skulle bli aktuelt. Aftenposten gir her et klart signal om hvilken posisjon kilden har, noe som bidrar til å øke tilliten til kilden. Avisen viser også til ”flere fremstående offiserer” som hevder det er flere faktiske forhold som gjør at Norge kan bli bedt om å lede en internasjonal styrke. Aftenposten har vært i ”kontakt” med ”flere” som kan som kan fortelle at en norsk general kan aksepteres av alle parter. Dessuten rangeres norske hæroffiserer blant ”de beste i verden”, blant annet kan norske generaler lede ”store, kompliserte militære aksjoner”. Disse artiklene, som knytter norsk militær deltakelse opp mot en mulig ”fredsstyrke”, bidrar til å danne et bilde av at norske soldater ikke skal i krig, men utføre gode handlinger. De anonyme kildene fremstiller Norge som et nøytralt land som innehar en militær kompetanse på toppnivå.

Det kan være flere grunner til at kilder ikke ønsker å stå frem med navn. I forhold til det norske militære tilbudet til USA har flere av kildene trolig vært pålagt taushetsplikt. Bruk av anonyme kilder kan begrunnes i kildevernet som er nedfelt i Vær Varsom-Plakaten. Allern peker på et etisk problem med kildevernet, nemlig at det er en fare for at mediene blir fora for ”styrte lekkasjer” (Allern 1999). Luostarinen påpeker også at det ikke er uproblematisk å ta i bruk kilder som ikke er åpne eller informasjon som er gitt ”off the record”. Han advarer mot bruk av denne type informasjon fordi det i krigstid er en effektiv mediestrategi å la det flyte en jevn strøm av informasjon som ikke blir bekreftet (Luostarinen 2002c:282). Udgaard begrunner Aftenpostens bruk av anonyme kilder med behovet for informasjon:

”Vi kan ikke avskjære oss fra informasjon når vi mener at den er riktig og vi ikke føler at vi blir manipulert. (...) Det er en del av den journalistiske hverdag at du bruker kilder som er anonyme utad, men som du selv vet hvem er og kan foreta en reality sjekk av” (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

5.1.1 Politiske kilder: Debatt om Grunnloven

De politiske kildene er viktige for analysen fordi temaer som den politiske elite snakker om er emner en kan forvente å se i mediedekningen (Hallin 1986:116-117). Det er tre artikler som baserer seg utelukkende på politiske kilder. To av artiklene lar opposisjonspartiernes synspunkter få komme til uttrykk, men ingen av artiklene vinkler på kritikken som blir rettet mot regjeringen.

De politiske reaksjonene ble presentert allerede da Aftenposten brakte nyheten om det norske tilbudet, under tittelen ”Norge er klar til kamp for USA” (1. desember 2001, s. 6). Både SV og Fr.p var kritiske til at vedtaket om det norske tilbudet ikke var behandlet i Stortinget, og partiene fikk gjennomslag for kravet om en plenumsdebatt i Stortinget. Journalisten slår fast at SV og Fr.p hadde ydmyket regjeringen ved å sørge for at saken kom opp for et samlet Storting. Aftenposten oppsummerte debatten som oppsto under møtet i den utvidede utenrikskomité som ”en lang debatt om budsjettsaldering og jus”. Denne karakteristikken av debatten avfeide, etter min mening, alvoret i de prinsipielle spørsmålene som ble reist. Avisen forklarte at Fr.p-formann Carl I. Hagen viste til Grunnloven ”som sier at Stortinget skal spørres før tropper sendes utenlands”. Journalisten legger til: ”Men Fr.p kom ikke med et slikt krav da Norge sendte soldater til Kosovo”. Denne kommentaren kan tolkes dit hen at journalisten betviler Hagens grunnlag for innvendingen, og kan bidra til å svekke Hagens troverdighet. Hagens andre begrunnelse for å kreve en stortingsbehandling av saken var finansieringen av styrken, mens SVs motstand ikke blir forklart før i siste avsnitt i artikkelen. Halvorsen blir der direkte sitert og uttaler at situasjonen er så alvorlig at partiet mener den bør behandles i Stortinget. Halvorsen blir også sitert på at partiet er imot innmelding av de norske styrkene under amerikansk kommando, men hvorfor SV har inntatt dette standpunktet kommer ikke frem. Dette er en tendens jeg også vil påvise i analysen av spesialstyrkene (jf. kapittel 7).

Regjeringspolitikernes reaksjoner på opposisjonens innvendinger forsterker inntrykket av at det prinsipielle aspektet ved kritikken ikke ble tatt på alvor. Utenrikskomiteens leder, Thorbjørn Jagland, blir direkte sitert på at hans synes kravet var ”klønete” og utenriksminister Petersen får si at han synes det var ”underlig” at SV og Fr.p sto sammen i denne saken. Journalisten refererer også Petersen, som beskyldte Hagen for å blande sammen Norges NATO-forpliktelser og salderingen av statsbudsjettet. Både Petersen og forsvarsminister Krohn Devold fastslo etter møtet at et samlet stortingsflertall sto bak tilbudet. Forsvarsminister Krohn Devold forteller at tilbudet ”omfatter krigsfly, helikoptre, ’spesialister innen vinteroperasjoner’ og annet personell”. Hun presenterer tilbudet som en pakke som var ”skreddersydd for norsk ekspertise innen vinterkrig, transport og rydding av eksplosiver og miner”. Krohn Devold gjør det likevel klart at Norge kan bli en krigsaktør: ”- Vi må være forberedt på at å bli involvert i skarpe situasjoner”.

De politiske argumentene for tilbudet som kommer til uttrykk er solidaritet med USA og at tilbudet har støtte i FN. Bakgrunnen for det norske tilbudet ble av Petersen omtalt som ”gjensidig solidaritet utløst av artikkel 5 i Atlanterhavspakten”. Han blir også sitert på at det ikke er ”noen NATO-aksjon som sådan”, og journalisten legger til at Petersen også ”henviser til FN-vedtak”. Petersen får bruke FN som et bevis på at en har FN i ryggen, uten å måtte begrunne dette. Betydningen av å vise til at FN støtter krigen var trolig stor fordi FN, i tillegg til USA og NATO, har vært Norges bærebjelke i norsk sikkerhetspolitikk. Aftenpostens leder ”Riktig å tilby norske styrker” (2. desember 2001, s. 10), som sto på trykk dagen etter, argumenterte også med FN uten å vise til hvilke resolusjoner avisen mente ga autorisasjon til krigen (jf. punkt 6.4).

Den andre artikkelen som er basert på politiske kilder, er artikkelen ”Kun SV imot militærhjelp til USA” (6. desember 2001, s. 2). Aftenposten dekket da plenumsdebatten i Stortinget som opposisjonen hadde tvunget gjennom, og avisen stiller spørsmålet: ”Er det Stortinget eller Regjeringen som skal ha hånden på rattet i utenriks- og sikkerhetspolitikken?”. Videre spør avisen hvilke vedtak som må til for å sende norske styrker på oppdrag til utlandet. Til tross for at avisen her berører kjernen i debatten, blir den likevel liggende fordi det straks fastslås at stortingsflertallet fastholdt gjeldende praksis, der Regjeringen har hatt særskilte privilegier i utenriks – og sikkerhetspolitikken. Bakgrunnen for at SV og Fr.p har krevd debatt, blir enkelt forklart med at SV er ”imot NATO og militær bistand til USA” og at Fr.ps begrunnelse er av ”økonomisk art”. Ingen av SVs argumenter mot krigen blir presentert, journalisten går heller inn på prislappen på det norske tilbudet. Dette vies stor oppmerksomhet og det refereres igjen til Hagen som ”undret seg over at stortingsflertallet ’plutselig’ har funnet penger til å betale for et norsk styrkebidrag”. De prinsipielle spørsmålene som ble reist i stortingsdebatten ble liggende til fordel for det økonomiske aspektet. Grunnen til at kritikken mot beslutningsprosessen ble synlig i Aftenposten kan skyldes at innvendingene allerede var fremmet i de ”offentlige sirkler”. Temaet befant seg derfor i ”sfæren av legitim kontrovers”. Men hvorfor ble ikke debatten løftet opp på et prinsipielt plan? Garbo betegner beslutningsprosessen om det norske tilbudet som udemokratisk (Garbo 2002:12). Garbo begrunner dette med at saken ble vedtatt i lukkede komitémøter og at dette fratru folk mulighetene til ”innsynet og den mulighet for å påvirke beslutningene som bare sikres når det foreligger saksdokumenter som er offentlig tilgjengelige og foregår en åpen debatt og votering i nasjonalforsamlingen” (ibid.). Aftenposten synliggjorde kri-

tikken fra SV og Fr.p, men stilte ikke myndighetene kritiske spørsmål om beslutningsprosessen.

En sammenliknende studie av norske avisers dekning av det norske militære tilbudet i samme uke som jeg har analysert, viser at Klassekampen løftet frem Fr.ps krav om mer makt til Stortinget, og at avisen ikke nevnte det økonomiske aspektet (Wernersen 2005:11). Under tittelen "Regjeringen får avgjøre" fastslår Klassekampen at "Stortingets flertallet vil la regjeringen alene bestemme om Norge skal krige i andre land. Carl I. Hagen henviste til Grunnloven, men til liten nytte" (Braanen og Rønsen 2001). Aftenpostens tittel "Kun SV imot militærmakt til USA" framhever på sin side støtte til Regjeringen. Ingressen omtaler Stortingets støtte til beslutningen som "overveldende". De to avisenes ulike valg av vinkling på denne saken illustrerer vinklingens betydning for hva som blir løftet frem i lyset.

Statssekretær i Utenriksdepartementet (UD), Vidar Helgesen, er den politiske kilden i den aktuelle uken analysen ble gjennomført som i størst grad fremhever de norske soldatene som velgjørere. I artikkelen "Norske styrker kan sikre konvoier med nødhjelp" (7. desember 2001, s. 6) er statssekretæren eneste kilde som får uttale seg. Til tross for at Helgesen opplyser at tilbudet innebærer støtte til militære operasjoner eller humanitære leveranser, vinkler Aftenposten kun artikkelen på nordmannen som den barmhjertige samaritan. Ingressen forteller at norske styrker kan bli satt til å beskytte konvoier med humanitær bistand inne i Afghanistan. Norges humanitære deltakelse i Afghanistan blir også understreket ved at Helgesen blir presentert ikke bare som statssekretær, men også som leder av Støttegruppen for Afghanistan. Foreløpig er det ikke fattet noen konkrete beslutninger, alt avhenger av FNs behov, fastslår Aftenposten og viser til at Sikkerhetsrådet skal vedta sammensetningen av en internasjonal sikkerhetsstyrke. Det legges også til at UD forbereder en diplomatisk representasjon i Kabul så snart som mulig. Om det er Helgesen som gir disse opplysningene er ikke klart. Ifølge Helgesen blir sikkerhetsstyrken en "koalisjon av villige" som Aftenposten forklarer som "land som ønsker å være med". At det norske tilbudet består av frivillige understrekes også i pressemeldingen fra Forsvarsdepartementet (Forsvarsdepartementet 2001). Helgesen blir direkte sitert på at Norge ikke har store nasjonale interesser i Afghanistan, men stor interesse av å vise støtte til afghanere som skal bygge opp igjen landet. Utsagnet understreker ytterligere at Norge bidrar i Afghanistan for å hjelpe. Det som skiller ham sterkest ut fra andre kilder er Helgesen opplysninger om at det er "høyaktuelt" for Norge å bidra med programmer for kvinner og menneskerettigheter.

Norge vil med andre ord bidra til kvinnes og menneskerettighetenes kår i Afghanistan. Amerikanske myndigheter har argumentert med at krigen mot terror vil befri det afghanske folket fra Talibans vanstyre og betegnet krigen som en "frigjøringskrig" (Mral 2004:35-38). Dette aspektet skinner igjennom i statssekretærens budskap.³¹ Ifølge Eide er bomber for kvinnefrigjøring en av de største mytene fra krigen (Eide 2002a:62).

5.1.2 Alternative kilder: Kritiske kjendiser

Sentrale forfattere, kunstnere og andre profilerte kjendiser fikk uttale seg om sine synspunkter på at Norge skulle sende styrker til Afghanistan. I artikkelen "Norske kjendiser fortsatt imot bombingene" (7. desember 2001, s. 34) får blant andre Nico Wideberg og Klaus Hagerup uttrykke sin motstand mot krigen og at Norge skal bidra militært. Av de i alt syv personene som uttaler seg er det hele seks som er imot det norske tilbudet. Dette er kilder som har høy sosial status i Norge og deres kritiske stemmer kan derfor anses som viktige. Disse begrunner sin motstand med blant annet sivile lidelser. Dette var noe uventet, da alternative kilder sjelden kommer til orde når eliten står samlet (Bennett 1990).

5.2 Sivile kilder: Mannen i gata oversett

Det er ingen sivile personer som er benyttet som kilder i Aftenpostens dekning av det militære tilbudet. Ifølge Bennett brukes opinionen i liten grad som kilde fordi mediene i en situasjon der eliten er samlet nedtoner folkemeningen, mens offisielle institusjoner vil bli tillagt større betydning (Bennett 1990:106). På den ene siden kan en i denne sammenheng si at det var naturlig at Aftenposten henvendte seg til politikerne, som har vedtatt at Norge skal tilby militær assistanse til USA, og til de militære, som vil være de som setter tilbudet ut i praksis. Dette var kilder som ville kunne gi informasjon om hva tilbudet og et eventuelt oppdrag i Afghanistan ville innebære. På den andre siden er det en fare for at hvis mediene kun intervjuer beslutningstakerne, blir folket avgjørelsen gjelder ikke synlig i mediene (Allern 1996:151). Den norske mannen i gata ble likevel (indirekte) hørt i nyhetssaken "Flertall for tilbud om militær støtte til USA" (7. desember 2001, s. 6), som bygger på en meningsmåling blant det norske folk. Ingressen gjør

³¹ Helgesen var likevel ikke eneste norske politiker som argumenterte med bedre kår menneskerettighetene. Blant annet lederen for Stortingets forsvarskomiteé, Marit Nybakk, argumenterte for at krigen var en frigjøringskrig for undertrykte kvinner (Ellingsen 2002b)

rede for resultatene fra meningsmålingen, der 54 prosent støtter tilbudet, 40 prosent er imot at Norge tilbyr seg å delta militært, mens 6 prosent er usikre. Det er dermed meningsmålingen, utført av Opinion for Aftenposten, som er kilden til artikkelen. Artikkelen er nøytralt skrevet, men er vinklet på at flertallet støtter tilbudet. Denne fremstillingen av at det norske folk støtter regjeringens tilbud blir forsterket av lederartikkelen samme dag som kun gir uttrykk for at folket støtter tilbudet (jf. punkt 6.5).

5.3 Oppsummering: Få navngitte kilder

”Det er en tendens til at det er kort vei til offisielle kilder når en krig bryter ut, mens alternative eller kritiske kilder blir droppet” (Reese & Buckalew 1995 i Nohrstedt og Ottosen 2001b:39). Veien til elitekildene så også ut til å være kort for Aftenposten, men de kritiske kildene fikk i en visst grad også slippe til. Debatten om Grunnloven befant seg i ”sfæren av legitim kontrovers” og er forklaringen på at dette ble et tema i Aftenposten. Halvorsen er den eneste kilden som opplyser at de norske styrkene er under amerikansk kommando og uttrykker seg kritisk til det, men temaet ser ut til å befinne seg i ”sfæren av det avvikende”. En forklaring kan være at til tross for at det er en politiker som fremmer kritikken, har det ikke vært drøftet i ”offisielle sirkler”, slik Bennett hevder et tema må være før det blir synlig i mediene (Bennett 1990). Petersen var den eneste kilden som benyttet FN som argument for norsk deltakelse, men ingen kilder reiste spørsmål om hvorvidt krigen var i tråd med folkeretten. Det var ingen afghanske kilder som fikk uttale seg om det norske tilbudet, til tross for at det var afghanere som ville bli rammet av en krig. Samtidig kan en spørre om det er rimelig å forvente at avisen skulle reise til Afghanistan for å spørre om afghaneres synspunkt på det norske militære tilbudet. Det er mer dramatisk at ingen av kildene uttaler seg om hvordan krigen vil ramme sivile.

Det viktigste funnet i denne analysen er etter mitt syn at Aftenposten i stor grad baserte dekningen av det norske tilbudet på anonyme kilder. De anonyme kildene bidro til et inntrykk av at de norske soldatene ikke skulle i krig, noe som har vist seg å være feil. Ved en så utstrakt bruk av anonyme kilder som jeg her har identifisert, fikk de anonyme kildene stor innflytelse på hvordan tilbudet ble presentert. Det er vanskelig å vurdere om kildene hadde noe motiv for å fremme påstanden om at det norske tilbudet til USA ikke innebar at norske soldater skulle i krig, men det er viktig å være klar over at kilder kan ha egeninteresse av å gi informasjon. Siden de anonyme kildene i stor grad ser ut til å være militære kilder, kan en tenke seg at legitimitet i befolkningen er et mo-

tiv. Det vil være lettere å få aksept for et tilbud som er ”symbolsk” eller som ikke innebærer fare for de norske soldatenes liv (eller sivilbefolkningens liv), enn for et tilbud som innebar at nordmenn skulle delta i farlige krigsoppdrag. Budskapet om at det kun blir aktuelt å sende norske styrker til Afghanistan hvis det blir snakk om en fredsbevarende styrke kan også forklares med behovet for støtte i befolkningen. Samtidig kan det ut fra Tvedts teori om det norske godhetsregime, tenkes at kildene var så fanget i tankegangen om at nordmenn bare utfører ”gode” handlinger, at det norske tilbudet ble tolket slik. Det kan også være nyttig å se på dagens journalistrolle for å forstå hvorfor spekulasjonene fikk prege deknningen. Ifølge Nord, Shehata og Strömbäck har journalistikken endret seg fra en beskrivende og passiv journalistrolle til en mer tolkende og aktiv journalistrolle (Nord, Shehata og Strömbäck 2003:101). Journalistikken har også endret seg til å bli mer dramatiserende, og behovet for å forsøke å forutse hva som kommer til å skje er viktig for spenningen (ibid.). Spekulasjonene kan også forklares enkelt med menneskets behov for å få kunnskap om hva som skal skje og at journalistene fristes til å innfri forventningene og gi svar uten å få dem bekreftet.

En sammenliknende studie av Aftenposten, Klassekampen og Dagbladet i den samme perioden (1 -7. desember 2001) viser at det ikke kun var Aftenposten som baserte seg på elitekilder, alle tre avisene baserte deknningen på offisielle eller militære kilder (Wernersen 2005). Wernersen viser også at avisene benyttet flere av de samme sitatene og metaforene i artiklene om det norske tilbudet. Dette tyder på at tilgangen til kilder var svært begrenset. Bruk av anonyme kilder må sees på som et forsøk på å trenge gjennom hemmeligholdet rundt innholdet i tilbudet. Samtidig viser analysen at dette førte til spekulasjoner og at anonyme kilder fikk stor betydning.

6 Lederartikler: Solidaritet og frykt

En analyse av lederartiklene i Aftenposten vil gi et svar på om avisen som medieorgan var kritisk eller støttende til at Norge skulle delta i en krig i Afghanistan. I alt er det 13 ledere i utvalget, sju av disse handler direkte om den norske militære deltakelsen. Disse sju lederartiklene vil bli analysert for å se hvordan Aftenposten bruker ethos, pathos og logos for å overbevise leseren om avisens synspunkt på den norske deltakelsen var riktig. Hovedmålet med analysen vil være å undersøke i hvilken grad følgende fem standpunkter fikk gjennomslag i lederartiklene: 1) *Norge bør vise solidaritet med USA*, 2) *Norske soldater er dyktige*, 3) *Krigen har støtte i folkeretten*, 4) *Vi må stå sammen mot terrorisme* og 5) *Terror er en trussel også for Norge*. Ifølge Roksvold er lederen skrevet som en åpen argumentasjon med premisser og konklusjon (Roksvold 1997:16), og det vil derfor være enklere å identifisere myndighetenes standpunkter i en lederartikkel enn i en nyhetssak.

Alle de sju lederartiklene argumenterer for en norsk militær deltakelse i krigen mot terror og analysen styrker derfor hovedhypotesen om at Aftenposten støttet norsk militær deltakelse i krigen i Afghanistan. Utenriksredaktør Udgaard bekrefter at Aftenposten støttet en norsk deltakelse:

”(...) Vi støttet amerikanernes politikk som gikk ut på å fjerne regimet som hadde gitt beskyttelse til disse terroristene. Og i forlengelsen av dette mente vi det var riktig at Norge igjen støttet sin NATO-partner USA, når USA ba om assistanse i en sak eller i en aksjon som helt klart hadde adresse mot den akutte terrorfaren som hadde rammet USA” (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

Ifølge Udgaard var det ikke kun Norges medlemskap i NATO som var avgjørende for støtten:

”Jeg vil si det var bredere enn NATO, vårt forhold til USA er viktig og i de tilfellene hvor vi kan dele amerikanernes mål, hvor vi har samme politiske målsetting, nemlig kampen mot terror, og vi kan dele amerikanernes synspunkt når det gjelder metodene som velges, så bør Norge støtte sin allierte, USA” (ibid.).

Udgaards argumentasjon for å sende norske styrker til Afghanistan samsvarer i høy grad med myndighetenes standpunkt *Norge må vise USA solidaritet*. Som jeg vil vise i analysen nedenfor fikk myndighetenes standpunkter stort gjennomslag i lederartiklene.

6.1 "NATO må vise USA solidaritet"

Aftenpostens første leder om norsk militær deltakelse i krigen i Afghanistan sto på trykk 13. september 2001 (s. 21). Helt fra tittelen "NATO må vise USA solidaritet" er det tydelig at Aftenpostens argumenter nærmest speiler myndighetenes budskap. Pathosargumentet "solidaritet" er gjennomgående i lederen og kan vekke følelser som samhold og ansvar. Lederens første setning beskriver et skadeskutt USA: "Terroristenes blodige krig mot USA sender fremdeles sine sjokkbølger jordkloden rundt, med en flytrafikk som er delvis lammet, et hypernervøst finansvesen, en ny frykt for skyskrapere, og med uro og fortvilelse hos vanlige mennesker". Ved å bringe frem medfølelse for amerikanerne og samtidig skape frykt for nye angrep, kan lederen fremkalle et ønske hos leseren om å hjelpe USA. Å fremheve risikoen for nye terrorangrep samsvarer med myndighetenes budskap og fungerer som et argument for at det er riktig å handle før det skjer mer ondskap, selv om det nødvendigvis ikke var myndighetenes intensjon å skremme folk til å støtte deres politikk. Å bruke frykt for å mobilisere befolkningen til krig er et velbrukt middel både i totalitære og demokratiske land gjennom historien (Romarheim 2005:8).

Som en kontrast til uroen og fortvilelsen framstår president Bush som en handlekraftig mann. Anførings verbet "erklarte" foran Bush' uttalelse om at terrorhandlingene "var mer enn terrorhandlinger. De var krigshandlinger" bidrar til at han framstår som en troverdig autoritet. Bush siteres videre og framstår som en mann vi kan stole på og som vil lede oss gjennom denne krisesituasjonen: "Dette slaget vil kreve tid og beslutsomhet, men vær ikke i tvil – vi vil vinne". Ved at Bush framstår som en person leseren kan ha tillit til, vil hans påvirkning være større enn om avisen hadde fremstilt han som en med mindre troverdighet. Det er verdt å merke seg at Bush' uttalelser om at terrorhandlingene var "krigshandlinger" ikke problematiseres. Tradisjonelt sett har ikke terrorhandlinger vært vurdert som et væpnet angrep, men som en kriminell handling (Ulfstein 2002, Hegge 2002). Aftenposten bruker selv Bush sin definisjon av terrorhandlingene ved at avisen omtaler terrorhandlingene som "terroristenes blodige krig mot USA". Avisen spiller videre på følelsen av at Norge og NATO-landene skylder USA noe: "Det ingen bør glemme når USA taler om 'krigshandlinger', er at atten NATO-land er amerikanernes allierte, som skylder sin partner full solidaritet i denne nye situasjonen". Aftenposten minner leseren om at USA har gitt Norge hjelp før og spiller på at det nå er vår tur: "Ekte solidaritet kan aldri være enveiskjørt". Med andre ord står Norge i

gjeld til USA. Lederen skriver at det er positivt at NATO har beveget seg henimot å anvende NATO-traktatens Artikkel 5. Artikkelen blir gjengitt som ”en for alle, alle for en” og at dette er et ”løfte” om å hjelpe hverandre. Det bygges opp om en situasjon der vi ikke kan stikke halen mellom bena, men at vi denne gangen må stille opp for vår venn, som alltid er der for oss. Det argumenteres for at Norge må stille opp dersom USA ber om det, men Aftenposten reiser ingen prinsipielle spørsmål om hvorvidt det var riktig å utløse NATO-traktatens Artikkel 5 i dette tilfelle. Aftenposten argumenterer med logos ved å henvise til NATO-traktaten, men avisen gir samtidig normative vurderinger av faktaene i argumentene. Lederskribenten får dermed avisens meninger til å framstå som fakta. Ved å vinkle kun på at Norge må vise solidaritet, lar Aftenposten debatten rundt grunnlaget for å gå til krig ligge i skyggen.

Aftenpostens andre hovedargument samsvarer også med myndighetenes standpunkt *Vi må stå sammen i krigen mot terror*. Avisen viser til at EU vil markere sitt samhold med USA ved å foreslå en europeisk sørgedag. Norge bør være med i denne symbolske handlingen, fastslår avisen. Hvis vi går inn i en global kamp mot terror, mener Aftenposten det ikke bare er viktig, men ”avgjørende viktig” med et atlantisk samhold. Norge må regnes med i dette atlantiske samholdet, og ”atlantisk samhold” må derfor sees på som et argument for at også Norge skal delta. Avisen får frem at Bush ønsker et samarbeid mot terrorisme med den russiske presidenten. India har også tilbudt et nært samarbeid, skriver lederen. Det kan tolkes som om Aftenposten finner at det har kommet noe positivt ut av terrorhandlingene og avisen håper hendelsene 11. september kan bidra til å ”skape en bred og sterk front mot enhver form for terrorisme. Overalt”. Ifølge Woodward (2002) karakteriserte også Bush terrorhandlingene som en ”stor mulighet” for å forbedre forholdet til Russland og Kina (Woodward 2002:32).

Lederen avslutter med å sette demokrati opp mot terrorisme ved å si at terror ikke skal ha plass som et politisk middel i land som er demokratiske eller som ønsker å bli det og konkluderer: ”Derfor fortjener USA vår fulle solidaritet”. Dikotomien demokrati og terrorisme ser en også i statsminister Jens Stoltenbergs retorikk, blant annet fremhevet han allerede 11. september at terrorhandlingene var et angrep på alle demokratiske samfunn (Statsministerens kontor 2001c). Stoltenberg satte for eksempel også demokrati og terror opp mot hverandre under minnehøytideligheten som ble holdt i Oslo Domkirke: ”Men demokratienes vei kan aldri bli terrorens vei. Vi må bekjempe det on-

des vesen – vi må bekjempe det ondes rot” (Statsministerens kontor 2001d).³² Det er ikke overraskende at en finner fiendebilder i Aftenpostens ledere. Tidligere forskning har vist at det i avisenes lederartikler skapes flest fiendebilder sammenliknet med andre sjangere (Ottosen 1993:43).

6.2 ”Klar tale, norsk forvirring”

Aftenpostens neste leder, ”Klar USA tale, norsk forvirring” (17. september 2001, s. 13), samsvarer også med myndighetenes standpunkt *Norge må vise USA solidaritet*. Lederen argumenterer for at Norge må følge opp sine forpliktelser overfor USA etter NATO-vedtaket, og at det ikke må være tvil utad om Norges holdning. Lederen kritiserer derfor aktører i den norske samfunnsdebatten for å ha bidratt til å så tvil internasjonalt om dette. Lederen innleder med et bakteppe for kritikken: Vi og resten av verden ”har fått meget klare signaler fra den amerikanske ledelse: Presidenten varsler et omfattende, varig og effektivt svar overfor det han kaller ’en gruppe barbarer (som) nå har erklært krig mot det amerikanske folk’”. Lederen fremstiller situasjonen nærmest som om Norge og resten av verden har fått en ordre fra USA som vi må følge. Bush fremstilles som en sterk leder: ”Han ber sine landsmenn om tålmodighet, fasthet og styrke”. I tillegg viser Aftenposten med logos at Bush har ”full politisk oppslutning”, noe avisen finner ”ventet og rimelig”. Lederen støtter også utsagnet ”vi er i krig” uten noen saklige argumenter, men appellerer til leserens følelser: ”Alle som fulgte dramaet og grusomhetene 11. september forstår hva han mener”. Avisen fremhever at Bush har brukt tiden til å bygge en allianse av stater i og utenfor NATO som støtter det avisen omtaler som en ”handlekraftig linje fra USAs side for å møte og stanse terroren”. Aftenposten legger til ”Det er realiteten”. Avisen argumenterer med fakta ved at den viser til Bush’ handlinger der han bygger allianser, men legger til egne vurderinger av disse faktaene. Bush fremstår som er en leder vi kan stole på og han bruker, ifølge Aftenposten, tiden sin fornuftig.

Lederen spår at USA ikke vil nøye seg med et ”kjapt rakettssvar”, men vil ”mobilisere hele sin intellektuelle, politiske, diplomatiske og militære styrke for å søke mer varige løsninger”. Hva dette vil innebære går ikke lederen inn på, men ”varige løsninger” høres umiddelbart positivt ut og er vanskelig å være imot. På bakgrunn av dette kri-

³² Denne dikotomien ser en også tydelig i President Bush’ tale til Kongressen 20. september 2001. Bush stiller der det retoriske spørsmålet ”Why do they hate us?” (Bush 2001). Argumentene i talen har en tydelig ”vi-dem”-polarisering der ”de” hater ”vår” ytringsfrihet som ”vi” verner om.

tiserer lederen biskopen i Oslo Gunnar Stålsett for å tegne et bilde av USA som ikke stemmer. Lederen kommenterer en nyhetsartikkel, som sto på trykk dagen før i Aftenposten, der Stålsett ga uttrykk for bekymring for at USAs svar vil bære preg av hevn og ramme det afghanske folket blindt. Avisen unngår å gå inn på kritikken ved å så tvil om Stålsetts grunnlag for å ytre denne kritikken. Samtidig bygger avisen opp under frykten for nye terrorangrep ved å si at amerikanerne og vi har et felles mål: ”hindre ny terror”. Lederen argumenterer dermed med følelser for å få frem hvorfor Stålsett tar feil. Lederen stiller ikke bare spørsmålstegn ved grunnlaget Stålsett uttaler seg ut fra, men viser at avisen er skuffet over ham. Lederen hadde forventet mer ”politisk innlevelse” og ”medfølelse” og ikke ”pekefinger” overfor amerikanerne. Stålsetts kritikk omformes til en ”pekefinger” og manglende evne til empati med det amerikanske folk. At han her viser empati med det afghanske folk sier lederen ingenting om. Dette er et eksempel på at mange ofre i internasjonal politikk og i mediene aldri kvalifiseres som verdige ofre. Aftenposten fremhever her de amerikanske ofrene, mens de afghanske ofrene blir utelukket fra debatten.

Stålsett er ikke alene om å få kritikk for sine uttalelser. Blant annet kritiserer avisen statsrådene Thorbjørn Jagland og Bjørn Tore Godal for å spre uklarhet om Norges holdning etter NATO-vedtaket om at angrepet på USA var å anse som et angrep på hele alliansen. Aftenposten mener de kritiske stemmene mot USA ødelegger det forhold Norge har anstrengt seg for å bygge opp i årtier. Aftenposten mener dermed at de kritiske stemmene ødelegger for norsk sikkerhetspolitikk. Det er viktig å merke seg at kritikken avisen reiser mot regjeringsmedlemmene samtidig er en støtte til myndighetenes sikkerhetspolitiske linje. Aftenposten avslutter med at regjeringen må ”stå løpet ut og ta ansvar”. Lederen kan tolkes som en oppfordring til den norske regjering om å følge opp forpliktelsene som NATO-medlem og bidra med militære styrker om det blir forespørsel om det.

Denne lederartikkelen skapte reaksjoner i Dagbladet. Lederartikkelen ”Ensretting i Aftenposten” (18. september 2001, s.12) kritiserer Aftenpostens refs av Stålsett. Dagbladet anser problemene Stålsett peker på som selve kjernen i saken. Avisen mener Aftenposten tar feil når avisen tolker aktørenes kritikk som forvirring og at en debatt vil skade Norges forhold til USA: ”Bekjempelsen av terrorismen dreier seg om å forsvare demokratiet og praktisere meningsmangfold. Det synes ikke å ha gått opp for Aftenposten” (ibid.). Aftenpostens motvilje mot debatt blir også kritisert i Dagbladets kommentar ”Det åpne samfunn” (Forr 2001). Kommentatoren Gudleiv Forr setter Aftenpostens

kritikk av Stålsett i sammenheng med Bush' retorikk "Den som ikke er med oss er mot oss" og kritiserer avisen for å be "om at vi alle marsjerer i takt".

6.3 "Kampen mot terror med alle midler"

Lederen "Kampen mot terror med alle midler" (14. november 2001, s.13) bruker FNs resolusjon 1368 som bevis for at FN støtter USAs svar på terrorhandlingene. Aftenposten argumenterer med logos ved å bruke resolusjonen som bevis for at det er riktig å støtte et militært gjensvar. Avisen skriver at Sikkerhetsrådet vedtok å "oppfordre alle land i verden til å intensivere sin innsats for å få bukt med terrorismen". Videre skriver avisen at rådet kalte terrorisme en av "de farligste trusler mot internasjonal fred og sikkerhet i det 21. århundre". Aftenposten konstaterer at dette "skulle være rene ord for pengene" og gir et lite spark til de som var kritiske til USAs militære gjensvar. Å vise til at krigen i Afghanistan har støtte i folkeretten, samsvarer med myndighetenes tolkning. Aftenposten går ikke inn på at det er uenighet om hvorvidt resolusjonen skal tolkes som om Sikkerhetsrådet kun fordømte angrepet eller som en autorisasjon av USAs rett til å utøve militær makt i selvforsvar (jf. punkt 1.5.). Aftenposten bringer inn den militære teoretikeren Karl von Clausewitz' teorier om makt, politikk og krig. Hans tese er sitert i lederen: krig er ikke "noe annet enn en fortsettelse av politisk dialog med en tilsetning av andre midler". Lederen mener aksjonen i Afghanistan er som tatt ut fra hans verker og at bombingene av militære mål i Afghanistan har gitt resultater. Ifølge Roksvold (2001) styrker en skribent sin troverdighet (ethos) ved å referere faglitteratur (Roksvold 2001:134).

Ved å sitere statsminister Kjell Magne Bondevik påpeker Aftenposten at bruk av militær makt ikke er uproblematisk, men utgjør "dype etiske dilemmaer". Lederen går ikke inn på disse dilemmaene, men med følelser får Bondevik rettferdiggjøre bruken av militære midler i denne sammenheng: "- Bruk av militære midler har for meg kun mening når de trengs for å begrense ondskapens – i dette tilfelle terrorismens konsekvenser". Det er interessant å se hvordan Bondevik her samtidig som han definerer terror som ondskap også bygger opp under risikoen for nye terrorhandlinger. "Ondskap" var et av nøkkelbegrepene i presidents Bush' retorikk etter 11. september (Mral 2004:17).³³ Bondeviks ordvalg ligger nært den amerikanske presidentens. Bush definerte terrorhandlingene som "ondskapens handlinger" (Bush 2001) og definerte Osama bin Laden

³³ Mral (2004) har analysert president Bush' taler etter terrorhendelsene og har identifisert fire nøkkelbegrep i hans retorikk: Krig, frihet, jakt og ondskap (Mral 2004:17).

og alle som beskytter han som onde mennesker. Det ble dermed fullt legitimt å bekjempe fienden med alle mulige midler (Mral 2004:17). Retorikken om å kjempe mot en ond fiende senker ifølge Ivie (2004) terskelen for krig fordi det overkjører argumenter for å følge fredelige handlingsalternativer (Ivie 2004:68). Dessuten rettferdiggjør ordbruken krigen: "Å postulere ondskapen som ens motstander er å hevde at kompromisser er uaktuelle og ingen kostnader for høye i det godes tjeneste" (ibid.). Bondeviks retorikk inneholder en klar polarisering der vi er de gode og de er de onde. Dette gjenspeiles i lederens begrunnelse for hvorfor Norge og den norske regjering stiller seg "helhjertet" bak resolusjonen i Sikkerhetsrådet og støtter opp om en NATO-alliert: Fordi "også vi ønsker å være med på å bekjempe en av de farligste trusler mot internasjonal fred og sikkerhet i det 21. århundre". Samtidig som det implisitt sies at krigen er i samsvar med folkeretten, står frykt (pathos) for nye terrorhandlinger igjen sentralt i avisens argumentasjon, noe som samsvarer med myndighetenes argumentasjon. Lederen avslutter med å vende tilbake til teoretikeren Karl von Clausewitz for å bygge opp under synspunktet at Norge bør stille med militære styrker: "Nå er det opp til verdenssamfunnet og Norge inkludert, å anvende 'de andre midlene' von Clausewitz omtaler. Afghanistans problemer er våre problemer". Lederen spiller på ansvarsfølelse og bringer oppmerksomheten bort fra at norske styrker skal i krig, men fremstiller det som om hensikten med krigen er å hjelpe Afghanistan fra sine problemer. Argumentasjonen minner om argumentene amerikanske myndigheter benyttet høsten 2001 der de hevdet krigen ville føre til en kvinnefrigjøring i Afghanistan (Mral 2004).

6.4 "Riktig å tilby norske styrker"

Tittelen "Riktig å tilby norske styrker" taler for seg. Lederartikkelen sto på trykk 2. desember 2001 (s. 10) etter at forsvarsminister Kristin Krohn Devold for første gang bekreftet offentlig at Norge hadde tilbudt USA militær assistanse til deres krigføring i Afghanistan (Forsvarsdepartementet 2001). Lederen argumenterer med følelser (pathos) i form av at tilbudet blir karakterisert som en "politisk solidaritetshandling" som det er "all grunn til å støtte". Det å vinkle tilbudet som en "solidaritetshandling" fremhever det gode ved handlingen, og de eventuelle negative aspektene ved handlingen kommer i skyggen. Lederen vektlegger også at det er en politisk handling. Som tidligere er "solidaritet" et sentralt argument og lederen viser til internasjonalt samhold. Lederen argumenterer videre med logos og viser til at det er 30 andre land som er villige til å bidra militært. Fakta blir fort erstattet med følelser, for ifølge Aftenposten ville det være

”oppsiktsvekkende” og ”upassende” om ikke statsminister Bondevik kunne reise til Washington og si at Norge er blant disse landene. Lederen baserer også argumentasjonen på frykt: ”Kampen mot terror angår også vårt land og vår sikkerhet”. Det er interessant å se at lederen her reflekterer tre av myndighetenes standpunkter: *Norge må vise USA solidaritet, Vi må stå sammen mot terrorismen og Terror er en trussel også for Norge.*

Lederartikkelen nevner at de norske styrkene vil bli stilt under amerikansk kommando, men nedtoner amerikanernes rolle ved straks å understreke at dette ikke er en ren amerikansk operasjon. Aftenposten understreker at kampen mot internasjonal terrorisme føres med hjemmel i resolusjoner i FNs Sikkerhetsråd og i NATO-traktatens artikkel 5. Lederen skriver at Norges tilbud må sees i lys av disse internasjonale beslutningene. Dette samsvarer med myndighetenes argumentasjon. Aftenposten bruker her logosargumentasjon, men problematiserer ikke at det er ulike oppfatninger av det folkerettslige grunnlaget for å gå til krig.

Lederen ufarliggjør det norske tilbudet ved å referere til ikke navngitte amerikanske kilder som sier at det er ”høyst usikkert” om, eller når, det kan bli aktuelt å sende norske styrker. Paradoksalt nok mener lederen at det viktigste ikke er at vi bidrar i denne krigen, men at vi har ”markert vilje til å gjøre en innsats”. Det kan derfor tolkes som at lederen mener det viktigste med det norske tilbudet er å tilfredsstille USA som vår nærmeste allierte. Lederen understreker at det viktige for Norge er å vise vilje til å følge opp sin politiske støtte ”også dersom vi risikerer å måtte betale en høy pris både menneskelig og økonomisk”. Dette er første gang Aftenposten peker på at norske liv kan gå tapt, men bruker her eufemismen ”høy pris” i stedet for å si at norske soldater kan bli drept i Afghanistan.

6.5 ”Støtte i folket”

Den 7. desember 2001 (s.8) kommenterer lederen meningsmålingen som ble presentert i Aftenposten samme dag, hvor 54 prosent av befolkningen svarte at de var for Norges tilbud til USA. Tittelen ”Støtte i folket” viser tydelig hvordan avisen leser meningsmålingen. Avisen sier eksplisitt at det er ”positivt” at meningsmålingen viser at flertallet står bak tilbudet. Argumentasjonen er basert på logos der fakta fra undersøkelsen brukes som bevis for at tilbudet fra regjeringen har støtte i folket. Aftenposten fremhever at det er et farlig område soldatene skal til, og at det derfor er viktig at beslutningen om å sende norske soldater til Afghanistan har støtte i folket. Lederen understreker at til tross for at det er regjeringens ansvar å fatte beslutningen om å sende norske soldater, kan de

ikke fatte beslutningen uten et flertall i Stortinget. Lederen understreker også at det var en styrke at støtten til Regjeringen ikke bare ble gitt i en utvidet utenrikskomité, men ”bekreftet” i en åpen debatt i Stortinget. Lederen viser her til fakta og journalisten som har skrevet lederen fremstår som en person som har god innsikt i saken.

Utfallet av undersøkelsen betyr, ifølge Aftenposten, at beslutningens legitimitet ”blir ytterligere forsterket, ikke formelt, men reelt”. Lederen modererer seg noe ved å påpeke at den positive holdningen til krigføringen ble markant først etter at de militære resultatene ble tydelige. Lederen nyanserer videre at støtten ikke kan tolkes som om nordmenn tror at kampen mot terrorisme kan vinnes med militære midler alene. Aftenposten tolker derimot støtten som støtte til det syn at ”Norges sikkerhet er avhengig av at det internasjonale samfunn lykkes i denne kampen”. Her går argumentasjonen over til å mane frem følelser som usikkerhet og frykt (pathos). Argumentasjonen er i overensstemmelse med myndighetene som fremhevet at terror også var en trussel mot Norge og at vi derfor måtte delta kampen mot den. Slik konkluderer også Aftenposten: ”Norge bør dermed ta sin del av ansvaret – ikke bare politisk, økonomisk og etterretningsmessig, men også militært på bakken om det kreves”. Det avisen ikke sier noe om er at 40 prosent av de spurte er imot at Norge tilbyr seg å delta militært. Aftenposten fremhever kun en del av virkeligheten og unnlater å si at en stor andel nordmenn er imot det norske bidraget.

6.6 ”USA og Norge i russisk bakgård”

Den 11. mai 2002 (s.8) fremhever Aftenposten at ”krigen mot terror” skaper nye politiske allianser under tittelen ”USA og Norge i russisk bakgård”. Lederen viser til at Russland ser med stor ”velvilje” på amerikanernes militære nærvær både i Sentral-Asia og i Kaukasus, noe som ifølge avisen er et ”vitnesbyrd om ny politikk i en endret verden”. Aftenposten bruker logos for å få frem dette nye politiske landskapet. Avisen understreker at Norge som USAs allierte har soldater som tjenestegjør i Afghanistan og på flybaser i Kirgisistan, et land Aftenposten presenterer som en tidligere ”sovjetrepublikk styrt fra Moskva”. Aftenposten nevner Norge og USA som to parhester, og at de sammen med flere andre NATO-land er ”på plass i det som er en historisk bakgård for stormakten Russland”.

Lederen bygger opp om at ”krigen mot terror” fører Russland nærmere USA og NATO. Lederen trekker inn urolighetene i denne ”bakgården” ved å vise til en bombeeksplosjon som tok liv av 39 mennesker i delstaten Dagestan to dager før lederen sto på

trykk. Avisen omtaler bomben som "terrorbomben" og at den er en "blodig bekreftelse på at denne bakgården ikke har falt til ro". Lederen omtaler videre bomben for "terror", og skriver at Putin har fordømt terroren, og at han setter den i sammenheng med russernes årelange krig mot Tsjetsjenia. Lederen skriver videre at etter terrorhandlingene mot USA har de vestlige landenes kritikk mot russernes Tsjetsjenia-krig nærmest forstummet. Jeg tolker det som om lederen viser at hendelsene 11. september har ført til at USA og Europa har fått en større forståelse for Russland, nå som også USA selv har fått erfare terroren. Lederen skriver at Putin har forlatt rollen som støttespiller for Yasir Arafat og en rekke arabiske stater til fordel for USA. Lederen omtaler USA og Putin som to "forbundsfeller". "De trenger hverandre" fastslår Aftenposten, og viser til at USA har behov for "den russiske bakgården" i krigen i Afghanistan, mens Putin trenger støtte fra USA for å holde Russland samlet. Russlands samarbeidsvilje etter 11. september blir, ifølge Aftenposten, belønnet med en sterkt utvidet rolle for Moskva i NATO. Aftenposten konkluderer med at NATO omdannes fra en "krigsmaskin" til et "politisk råd for Europa". Slik artikkelen er bygd opp øker faktaargumentene (logos) lederskribentens troverdighet (ethos) og gir ham tyngde til å basere konklusjonen på følelser (pathos). Lederens vurdering er at det er positivt at norske soldater er til stede i Sentral-Asia: "for det binder Norge inn i denne nye utviklingen". De grufulle pressebildene etter 11. september bidro til en felleskapssamlende retorikk som gjorde det nærmest umulig å fremme kritikk av den nasjonale politikken (Kjeldsen og Meyer 2004:13). På samme måte danner lederen et bilde av at det nå skapes et "større vi", et felleskap Norge ikke må stå utenfor.

6.7 "Norske jagerfly mot Al-Qaida"

"Det var riktig av statsminister Kjell Magne Bondevik å møte de norske jagerflyverne før de i går forlot Norge" fastslår Aftenposten 26. september 2002 (s.21). Under tittelen "Norske jagerfly mot Al-Qaida" gir avisen en normativ vurdering av Bondeviks opptreden. Med pathos argumenterer Aftenposten for at handlingen var "riktig", fordi Bondevik ifølge Aftenposten markerte "myndighetenes omsorg for norsk personell". Aftenposten mener handlingen for det første viser at det å sende soldatene var i samsvar med regjeringens politikk, og for det andre at Bondevik er regjeringssjef og har det øverste ansvaret. Det kan dermed anses som viktig for Aftenposten at Bondevik får markert seg som en sterk leder. Aftenposten hevder at uansett om man deler avisens offisielle syn på deltakelsen eller er kritisk til den, "vil det være enighet om den symbolverdi som ligger

i statsministerens nærvær”. Selv om Aftenposten gir klar støtte til norsk militær deltakelse i krigen mot terror, retter avisen et kritisk blikk på at det ikke har vært en åpen debatt om ”forutsetningene for, tenkningen bak, og aller mest målet med vår krigsdeltakelse”. Dette er en alvorlig kritikk, som ikke følges opp. Lederen argumenterer så med fakta ved å vise at beslutningen om å delta er hjemlet i NATO-vedtaket 12. september 2001. Avisen fastslår at det da ikke var tvil om hvem som sto bak terroraksjonene året før. Aftenposten skriver at de som tvilte på at Al-Qaida sto bak med vilje så bort fra fakta. I kontrast til denne klare støtte til krigen og norsk deltakelse løfter avisen likevel fram at det kan være uenighet om hva man skal gjøre med en ”slik fiende”. Aftenposten understreker at det ikke er avisen, men bin Laden selv som har utpekt seg til fiende.

Aftenposten påpeker at det også må diskuteres hva som skal gjøres i tillegg til den militære aksjonen. Avisen karakteriserer de som måtte mene at kun matvarer og annen hjelp vil få Afghanistan på fote igjen som ”blåøyde”. Å kreve at all militær virksomhet bør opphøre karakteriserer avisen også som ”blåøyd”. Aftenposten innrømmer at det ikke er lett å forsvare sitt syn på at bombingene bør fortsette fordi ”vi kan slett ikke vite om omkostningene vil stå i forhold til det vil oppnå: Stabile og bedre kår for folket i Afghanistan”. Målet med krigen blir igjen definert som å redde folket i Afghanistan fra den situasjonen de befinner seg i. Det har ifølge Mral skjedd en forskyvning i dagens propaganda fra å utpeke et helt folk som mindreverdige til å beskrive lederen i satanistiske termer. Folket fremstilles nå som offer, til og med som venner eller i det minste fremstiller en seg selv som venn med folket. Folket skal befris fra tyranner, og fienden blir dermed tydelig og konkret (Mral 2004:20). Hva ”omkostningene” innebærer blir ikke beskrevet, men det er antakelig tap av sivile liv i Afghanistan det siktes til. Det er også verdt å merke seg at avisen ikke peker på at mennesker kan bli drept av bombingene før nesten ett år etter de første bombeangrepene, og da gjøres det ved å omtale det som kostnader. Samtidig viser avisen her en nyansert side, hvor lederen åpner for at avisen kan ta feil i sitt standpunkt. Aftenposten ber om at skråsikkerhet rundt disse spørsmålene tones ned, og viser til at den ”faste skare” som var motstandere av bombingene av mål i Serbia i 1999 og bombingene av Taliban i Afghanistan i 2001 tok feil. Ved å først vise til at de samme menneskene har tatt feil to ganger tidligere, svekker avisen troverdigheten til motstanderne av krigen.

Avisen mener det må kreves størst mulig åpenhet og friest mulig diskusjon for at norsk innsats i krigen i Afghanistan skal få ”den støtte den trenger, og etter vår mening fortjener”. Argumentet for åpenhet er altså at de nordmennene som deltar i krigen skal

få støtte. Aftenposten avslutter med å sette demokrati opp mot ”den filosofi som styrker terrornettverket Al-Qaida”. Lederen skriver at i et demokrati skal man ikke se bort fra at en meningsmotstander har rett. ”Det skal også være mulig å påpeke at i det ligger den største og viktigste forskjell fra den filosofi som styrker terrornettverket Al-Qaida”, konkluderer Aftenposten. Avisen er her med på å skape et fiendebilde, til tross for at avisen skriver ”det hører faktisk hjemme i de mer dikteriske påstanders verden hvis man hevder at det er vi som skaper et kunstig fiendebilde av bin Laden.” Men avisen spiller på dikotomien oss og dem, der vi har et demokrati der det er takhøyde nok til å se at folk som har andre meninger enn oss selv kan ha rett, mens denne takhøyden ikke finnes hos de andre, nemlig Al-Qaida. Igjen reflekterer avisen myndighetenes argumentasjon der terror og demokrati blir satt opp mot hverandre.

6.8 Oppsummering: Støtte til regjeringens politikk

Alle lederne er etter min vurdering skrevet med et solid ethos, noe som er viktig i kommentarsjangeren (Roksvold 1989:16). Aftenpostens lederartikler gir inntrykk av at journalistene som har skrevet dem har gode kunnskaper og forutsetninger for sine vurderinger og analyser. Flere steder finner jeg at lederskribentene først bringer fakta for å styrke troverdigheten og deretter legger frem sine vurderinger. Dette gjør at lederne vil kunne ha sterk innvirkning på publikum som vil feste tillit til det de leser og dermed, ifølge Roksvold, bli mer påvirket av budskapet. Ledernes påvirkningskraft på opinionen er likevel begrenset fordi lederne er den minst leste delen av avisen (Ottosen 1993:53). På den annen side kan lederne sies å ha stor betydning fordi de leses av de potensielt mest innflytelsesrike leserne med høyest utdanning og sosial posisjon (ibid.:54).

Støtten til norsk militær deltakelse er gjennomgående i hele perioden, størst gjennomslag fikk myndighetenes standpunkt om at *Norge må vise USA solidaritet*. Ifølge Hallin verner journalistene om felles verdier i denne sfæren, og solidaritet med USA er tydelig et standpunkt Aftenposten verner om. Avisen fremhever også at ”krigen mot terror” har skapt en bred allianse av land som står sammen. Begreper som ”samhold”, ”alliert” og ”front” går igjen, begreper som appellerer til folks følelser. I den grad folkeretten blir trukket inn i Aftenpostens argumenter er det for å bevise at det var riktig å gå til krig. Ingen av de to lederartiklene som bruker FN som argument synliggjør for leseren at det er ulike synspunkter på om krigen var hjemlet i folkeretten.

Selv om afghanske sivile i svært liten grad ble omtalt, fikk faren for tap av sivile liv Aftenposten til å åpne for at deres standpunkt for krigen kunne være feil.

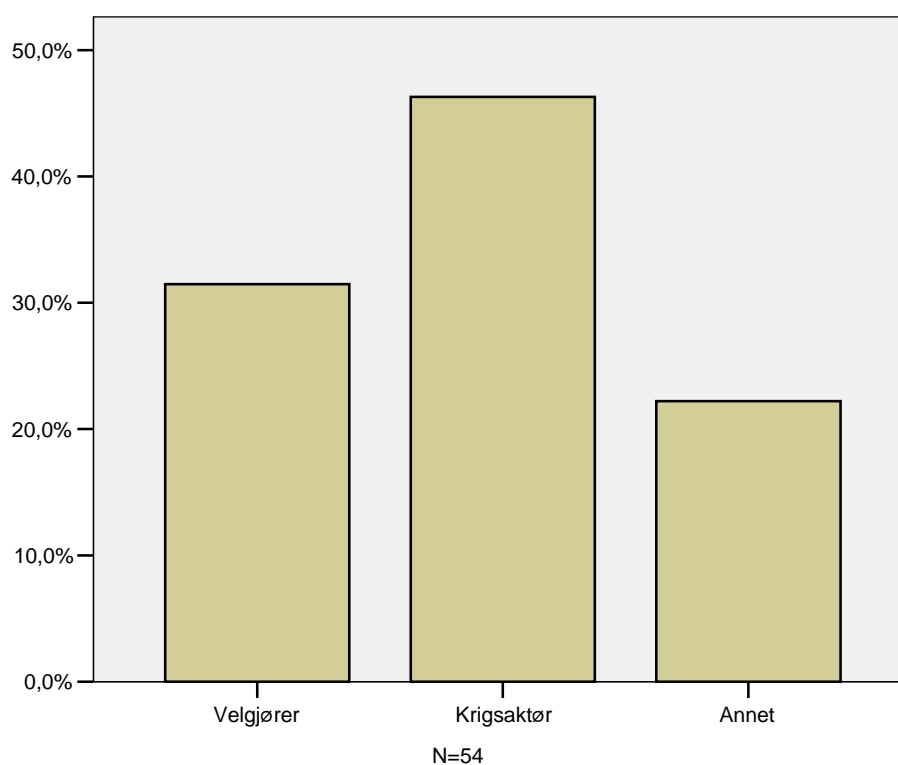
Myndighetenes standpunkt *Norske soldater er dyktige* er fraværende i lederartiklene og er det eneste av myndighetenes standpunkter som ikke er å finne i artiklene. Dette kan skyldes at lederartiklene i liten grad diskuterer de norske soldatenes oppdrag i Afghanistan. Utenriksredaktør Udgaards egen forklaring på hvorfor myndighetenes standpunkter i så stor grad ble reflektert i lederartiklene, og da særlig solidaritetsargumentet, bekrefter analysen ovenfor:

”Det var en begrunnelse som vi delte med den norske regjering, at det ville være riktig av oss, som en alliert av USA gjennom 40-50 år, at vi da amerikaneren ble angrepet og når de førte en politikk som vi følte vi kunne støtte, at vi da solidariserer oss med dem og hjalp dem med de styrkene som ville være egnet for det” (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

7 Ola soldat: Den gode hjelper eller krigsaktør?

Er de norske soldatene aktører i krigen eller er de gode hjelpere? Svaret vil vise hvilket bilde som ble skapt av de norske soldatenes rolle i krigen. Totalt er det 124 nyhetsartikler i kategorien *norsk deltakelse*, av disse er 54 om det norske militære bidraget. Artiklene om de norske militære har jeg kategorisert ut fra om de har vinkelen *velgjører* eller *krigsaktør*. Jeg vil også analysere bruken av retoriske virkemidler i noen utvalgte artikler. Som tabell 3 viser blir hypotesen om at Aftenposten presenterte de norske soldatene som gode hjelpere i Afghanistan delvis svekket.

Tabell 3: Vinkling: velgjører eller krigsaktør

Artikler med vinklingen *krigsaktør* utgjør 46 prosent av nyhetsartiklene, noe som var langt flere enn forventet. Dette betyr at Aftenposten i stor grad viste at de norske soldatene deltok som aktører i krigen. 30 prosent av artiklene hadde vinklingen *velgjører*, mens 25 prosent hadde en *nøytral* vinkling. Artikler om F-16 jagerflyene er tydelige eksempler på fremstillingen av nordmenn som (mulige) krigsaktører, dette gjelder artikler som "Norske F-16 klare for Afghanistan" (4. januar 2002, s. 9) og "Lader opp flyene til krigstjeneste i Afghanistan" (14. juni 2002, s.2). Alle artiklene om jagerflyene er ko-

det som *krigsaktører*, men det er likevel varierende hvor klart det kommer fram at de norske pilotene vil kunne komme til å utføre krigshandlinger. For eksempel ”Norske jagere neppe inn i kamphandlinger” (5. januar 2002, s.6) nedtoner sannsynligheten for at pilotene kan komme i kamp, mens starten på brødteksten i artikkelen ”Norske F-16 til Afghanistan” (12. juni 2002, s. 6) tydelig viser at de norske pilotene kan komme til å slippe bomber over Afghanistan: ”De norske jagerflyene er bygget om, og norske piloter vil i Afghanistan kunne få i oppdrag å bombe mål på bakken”. Artikkelen ”Strengere krav til norske krigsflyvere før de kan slippe bombene” (18. oktober 2002, s. 5) viser helt klart de norske som krigsaktører, men som ingressen understreker, er de samtidig ansvarsfulle aktører: ”Norge vil i operasjonene i Afghanistan stille strengere krav til identifisering av mål på bakken enn hva amerikanerne gjør”.

De norske minerydderne er typiske *velgjørere*. Artikkelen ”Mineryddere trådte av” (19. mars 2001, s. 8) fremhever motet til den norske samaritan: ”Nervepirrende minerydding, temperatursvingninger på opptil 30 grader, støv og støy har vært hverdagen for 14 soldater som kom hjem fra Afghanistan i går kveld”. Artikkelen *Norsk minerydding helt avgjørende* (14. mai 2002, s. 10) skryter uhemmet av de norske minerydderne:

” – Uten de norske minerydderne kunne vi ikke vært her, sier major Bryan Hilferty i staben for den amerikanske operasjonen ’Enduring Freedom’. – Alt som ikke er betong, har de vært med på å rydde [...] Major Hilferty skryter ikke. Minerydderne har gransket et området på 2,1 millioner kvadratmeter, de har kjørt over 600 000 kvadratmeter med mineryddermaskin, de har fjernet 1150 miner, og 400 000 ueksploderte ladninger, fra flybomber til håndgranater. De har en spesiell kompetanse, som USA ikke har, og amerikanerne ville ikke kunne bruke den gamle sovjetiske flybasen i kampen mot Taliban og Al-Qaida uten deres hjelp”.

Artikkelen er skrevet av Aftenpostens journalist Kjell Dragnes, som var med på en pressetur til Kirgisistan i mai 2002. Dette var første gang journalistene fikk førstehåndsinformasjon om de norske soldatene, og samtlige artikler som Dragenes skrev fra turen fremstilte de norske soldatene i et positivt lys (Rossland 2003).

7.1 Dyktige krigsaktører

Til tross for at det er flest artikler som har vinklingen *krigsaktør* vil jeg likevel hevde at flere av artiklene ikke fremstiller norske soldater som aktive aktører i krigen. Grunnen til dette kan være min snevre definisjon av vinklingen (jf. punkt 3.5.4), men det kan også komme av hvordan myndighetene fremstilte soldatene. I pressemeldingen ”Norge tilbyr militære styrker til kampen mot internasjonal terrorisme” ble det norske tilbudet til USA ble presentert som bestående av to hoveddeler: bidrag til humanitære støtteope-

rasjoner i og rundt Afghanistan og styrker til operasjonen "Enduring Freedom" (Forsvarsdepartementet 2002). De norske soldatene som skulle bidra til "humanitære støtteoperasjoner" er tydelige *velgjørere*, mens de som skal delta i operasjon "Enduring Freedom" ut fra min definisjon fremstilles som *krigsaktører*. Pressemeldingen presenterer hvilke styrker som tilbys til operasjon "Enduring Freedom": "jagerfly, transportfly, helikoptre og militære enheter på bakken" (ibid.). Slik det framgår i pressemeldingen er det ingen tvil om at Norge tilbyr militært personell og utstyr som kan delta i krig. Samtidig kan det diskuteres om myndighetene tildekket virkeligheten ved å unngå å skrive hva styrkene kunne utføre. For eksempel står det her at Norge tilbyr jagerfly, men tilbudet ville sannsynligvis blitt oppfattet annerledes om det eksplisitt hadde stått at Norge tilbyr jagerfly som kan komme i direkte krigshandlinger. Ifølge kaptein William Grey i US Marines måtte nordmennene være forberedt på å bruke sine våpen hver eneste dag (Smilden 2002). På listen over styrkene som ble tilbudt USA finner en "spesialister innen vinteroperasjoner", en omtale som unngår å si noe om hva styrkene kan utføre. Den samme tendensen ser en i annen informasjon fra myndighetene for eksempel i "Norske bidrag i Afghanistan – status 1. juli 2002" (Forsvarsdepartementet 2002). Beskrivelsene som blir gitt nedtoner nordmennenes rolle som krigsaktører: "Hovedoppgaven vil være nærstøtte for personell som deltar i operasjon "Enduring Freedom", og ved eventuelt behov å gi støtte til den internasjonale sikkerhetsstyrken (ISAF) (ibid.). Spesialstyrkenes oppgaver beskrives heller ikke her, men det opplyses om at de har deltatt sammen med styrker fra andre nasjoner i operasjoner ledet av amerikanerne. Det står også at styrkene har "spesialkompetanse på en rekke områder, blant annet operasjoner under vanskelige vinterforhold" (ibid.). Jeg har tidligere definert *Norske soldater er dyktige* som et av myndighetenes standpunkter, men det å unngå å si noe om hva soldatene skal gjøre eller gjør kan også være en del av en propagandastrategi. Myndighetene utelater konsekvent å opplyse om styrkenes konkrete oppgaver i pressemeldingene, noe jeg vil hevde bidrar til å ufarliggjøre det norske militære bidraget til krigen.

Jeg vil nedenfor gjøre en kvalitativ analyse av artiklene som omhandler styrkene som omtales som spesialstyrker for å undersøke om myndighetenes standpunkt får prege artiklene. Det er flere grunner til at jeg mener disse er relevante å analysere. Spesialstyrkene var med i operasjon "Enduring Freedom" og skulle dermed være med å kjempe mot terrornettverket Al-Qaida. Styrkene er derfor klare krigsaktører og de vil dermed kunne illustrere hvordan jeg hevder de norske styrkene ble ufarliggjort.

7.2 Spesialstyrkene: Verdens beste soldater

Totalt ble det skrevet åtte artikler der spesialstyrkene var tema i den øvre delen av tekststrukturen. Jeg vil i analysen identifisere hvordan soldatene blir beskrevet og hvilke oppgaver de skulle utføre eller hadde utført. Det vil også være et viktig mål i analysen å avdekke hvordan journalistene behandlet hemmeligholdet rundt spesialstyrkene i artiklene og hvordan dette påvirket deknningen.

7.2.1 "Marinejegere klare for aksjon i Afghanistan"

Tittelen "Marinejegere klare for aksjon i Afghanistan" (10. november 2001, s.22) fremstiller de norske marinejegerne som handlekraftige aktører. Ved å benytte ordet "aksjon" i stedet for "krig", gis det et positivt bilde av hva de norske soldatene er "klare" for. Ordet "aksjon" har ikke ordet "krig" sine negative konnotasjoner, som for eksempel drap på sivile, og unnlater dermed å fortelle om de mulige konsekvensene av handlingene. Dette minner om ordbruken Aftenposten benyttet under deknningen av Panama-invasjonen (1989-90), der avisen skrev "innmarsj" i stedet for "invasjon" (Ottosen 1994:75). I motsetning til i tittelen bruker Aftenposten ordet "krig" i ingressen, men de negative konnotasjonene "krig" har, oppveies av opplysninger om at spesialstyrkene øvde på "antiterror". Det er uklart hva "antiterror" innebærer, men en oppfatter umiddelbart at formålet er godt, og indirekte sies det at det er "antiterror" de norske styrkene skal utføre i Afghanistan. "Antiterror" kan derfor leses som et metonym for hva de norske spesialstyrkene skal gjøre i Afghanistan. Et metonym kan skape legitimitet ved at det kan få folk til å se et problem eller en situasjon som en del av en bestemt, større sammenheng og få visse handlinger og verdier til å se naturlige og selvinnslysende ut (Heradstveit og Bjørge 1987:97). I denne sammenheng er "antiterror" med på å legitimere at Norge sender militære styrker til Afghanistan.

De norske spesialstyrkene beskrives som "eksperter på å operere i kulde, snø og i fjell". "Operere" kan leses som en metafor. Den denotative betydningen av ordet "operere" er å "utføre kirurgisk inngrep på noen", "arbeide", "virke" eller "betjene" (Ordbok.no 2006), men ordet vekker konnotasjoner som helbredelse, helse og liv. Bruk av metonymer eller metaforer fra medisinen er tidligere brukt i krigsretorikk. Von der Lippe (1991) påviser hvordan uttrykkene "kirurgiske krigføring" eller "kirurgis treffsikkerhet" ble benyttet under Golfkrigen (Lippe, von der 1991). Ifølge von der Lippe fikk adjektivet "kirurgisk" beskrive våpnenes egenskaper: de er treffsikre og nærmest livreddende (ibid.:161). "Kirurgi" innehar positive konnotasjoner og uttrykket kan også tolkes

metaforisk som "legevitenskap i denne krigens tjeneste" (ibid.). Timm (2002) påpeker hvordan metaforen kirurgi impliserer en krig som behandler (ved hjelp av sofistikerte metoder og instrumenter) og kurerer Irak (legemet) for en sykdom. Behandlingen utføres presist og teknologisk avansert av "kirurgen" som er øverst i hierarkiet (Timm 2002:79). I etterkant av Golfkrigen har mediedekningen av krigen vært debattert, og metaforen "kirurgisk krigføring" har i stor grad mistet sine positive konnotasjoner.

Uttrykket "militær operasjon" skaper i dag, etter min mening, ikke så sterke positive konnotasjoner som "kirurgisk krigføring" gjorde under Golfkrigen, fordi det ikke er en ny metafor.³⁴ Metaforen "operasjon" er i dag et innarbeidet uttrykk i dagligtalen om militære handlinger, og har derfor mistet noen av sine positive konnotasjoner. Jeg vil likevel hevde at "operasjon" fungerer som en metafor fordi den tilslører virkeligheten. I motsetning til ordet "krig" leder ikke ordet "operasjon" tanken inn på de negative konsekvensene av militære handlinger slik som drap på sivile. Konsekvensene av krigens handlinger blir heller ikke berørt i den informasjon som blir gitt om hva de norske soldatene kan utføre. Kommandørkaptein Harstad forteller at styrkene kan "rekognosere bak fiendens linjer, uten å bli oppdaget. De kan også gå direkte til aksjon og sabotasje". De norske soldatene fremstilles her som potensielle krigsaktører, men mulige negative konsekvenser som drap av sivile, blir ikke nevnt.

Artikkelen gjør det klart for leseren at spesialsoldatenes identitet blir holdt unna offentligheten. Forklaringen som gis, er den samme som myndighetene ga, dette gjøres for å unngå "faren for eventuell gjengjeldelse mot dem eller deres familier". Journalisten opplyser også leseren om at en ikke får vite størrelsen på styrkene, hvilket utstyr de har eller hvor de tidligere har operert. Artikkelen går ikke videre inn på dette, men gir en beskrivelse av soldatene. Spesialstyrkene blir beskrevet som "eksperter", "spesialister" og "profesjonelle", dette utgjør en referentkjede som bidrar til å stille de norske soldatene i et godt lys. I tillegg understrekes det at det langt fra er tilfeldig hvem som blir plukket ut til å bli med i spesialstyrkene. Under mellomtittelen "Spesialister" går det frem at elitesoldatene blir utvalgt ut fra nøye fysiske og psykiske tester allerede under førstegangstjenesten. Kommandørkaptein Harstad slår i artikkelen fast at de ikke ønsker "Rambo-typene", men at spesialstyrkene består av "reflekterte menn som vet hva de

³⁴ "En ny metafor er en nyskaping i språket, en *semantisk innovasjon*" (Heradstveit og Bjørge 1987: 71, kursiv i opprinnelig tekst). De fleste metaforene vi møter i dagligtalen er derimot ikke nyskaping, men er "*konvensjonelle metaforer*" (ibid.) Dette er metaforer som ikke sier noe nytt eller får oss til å se på ting i et uventet perspektiv (ibid).

holder på med”. Etter at Harstad har fått fortelle om soldatenes gode egenskaper, er journalistens egne ord nærmest en hyllest til spesialstyrkene:

”Spesialstyrkene blir trent innen alt fra dykking og fjellklatring til fallskjermhopping og språk. De er spesialister på flere typer våpen, og skal kunne bære med seg alt utstyr de behøver til flere ukers operasjoner. Marinejegerne er de siste årene blitt kjent blant annet for å ha gått Grønland på langs, og de har vært både på Nord- og Sydpolen”.

Dette er med andre ord vår tids Nansen og Amundsen. Mens myndighetenes standpunkt om at de norske styrkene er dyktige slipper gjennom i artikkelen, støttes ikke myndighetenes budskap om at det norske bidraget er basert på frivillighet. I en pressemelding som presenterte Norges tilbud til USA sto det at ”De norske styrkebidragene er basert på frivillighet på linje med deltakelse i fredsoperasjoner.” (Forsvarsdepartementet 2001). Pressemeldingen opplyste riktignok at NATOs erklæring av artikkel 5 åpner for beordring av personell, men at Regjeringen ikke anså det som aktuelt (ibid.). Aftenpostens artikkel gir et motsatt inntrykk. Artikkelen opplyser at spesialstyrkene er vervede soldater og at de ikke kan si nei til NATO-tjeneste. Flaggkommandør Arild Sandbekk understreker i artikkelen at det ut fra artikkel 5 er en plikt å stille opp, og at alle kan komme opp i ”en spiss situasjon”. ”En spiss situasjon” er en omskrivning av at de norske soldatene kan komme i en situasjon der de blir beskyttet eller selv må skyte mot fiendens soldater. Dette innebærer også en fare for de norske soldatenes liv og for livene til de menneskene de skyter mot, noe eufemismen ”en spiss situasjon” unngår å si noe om.

7.2.2 ”Norsk spesialstyrke klar fra nyttår”

Artikkelen ”Norsk spesialstyrke klar fra nyttår” (15. desember 2001, s. 8) trekker inn et metaperspektiv allerede i inngangen. Journalisten opplyser om at det er ikke mulig å få informasjonen en ønsker om de norske spesialstyrkene. Leseren får vite at Forsvaret ”nekter” å gi informasjon om hvilken dato spesialstyrkene drar og hvor mange de er. Pressetalsmann Per Høiby forklarer hvorfor informasjonen ikke blir gitt: ”- Alle slike opplysninger kan være med på å sette liv i fare”. Journalisten gir en nøktern forklaring på hva spesialstyrkene består i: ”vervede mannskaper, og er en del av Hærens Jegerkommando”. Artikkelen er kort og nøkternt skrevet og er den eneste artikkelen som ikke lar myndighetenes standpunkt om at styrkene er dyktige slippe gjennom.

Artikkelen illustrerer hvordan hemmeligholdet rundt spesialstyrkene misledet leserne. Opplysningene som kommer fram i denne artikkelen gir inntrykk av at de første norske spesialstyrkene muligens skulle dra ned til Afghanistan over nyttår, men ifølge Forsvarnett var de første spesialstyrkene på plass i Afghanistan allerede i desember

2001 (Forsvarsnett 2005). Disse opplysningene var ikke kjent for Aftenposten på det daværende tidspunkt. Hemmeligholdet rundt spesialstyrkene førte dermed til at leserne fikk feilinformasjon om når de første norske spesialstyrkene reiste til Afghanistan.

Blant annet Luostarinen og Page betegner dekkhistorier (cover-ups) og løgn som en propagandateknikk (Luostarinen 2002b:19, Page 1996:42). Jowett og O'Donnell påviser hvordan løgn og spredning av desinformasjon har blitt benyttet gjennom tidene, blant annet i 2. verdenskrig (Jowett og O'Donnell 1999:13). Luostarinen påpeker at det i dagens samfunn er vanskeligere og mer risikofylt å bruke løgn og at det kun kan benyttes i lukkede områder, som under Falklandskrigen i 1982. Han legger også til at løgn kan fungere hvis publikum og mediene ser på krisen som så alvorlig at de er villige til å akseptere uvanlige metoder som prisen de må betale for å oppnå militær suksess (Luostarinen 2002b:19). Det er vanskelig å si at opplysningene i artikkelen er direkte løgn, fordi det trolig er sant at styrkene trente til et mulig oppdrag i januar. Det som er desinformasjon er inntrykket som skapes av at dette er en nyhet om at de første norske soldatene er klare fra nyttår, mens spesialstyrker i realiteten enten allerede var på "plass" eller skulle reise til Afghanistan snart. Denne måten å holde tilbake informasjon på kan kalles sensur og vil bli diskutert i senere i kapittelet.

7.2.3 "Norske soldater jakter bin Laden"

Den første artikkelen som meldte at de norske spesialstyrkene var "på plass" i Afghanistan sto på trykk 8. januar 2002 (s.3) og hadde tittelen "Norske soldater jakter bin Laden". Uttrykket "jakter" gjør de norske soldatene til jegere, aktører, og bin Laden til byttet som skal felles. Jakt er en sport der man jager dyr, ikke mennesker. Mral viser hvordan jaktmetaforen ble brukt av Bush, blant annet på en pressekonferanse 15. september 2001: "we will smoke them out of their holes, we will get them running and we'll bring them to justice" (Mral 2004:23). Ifølge Mral må motstanderen avhumaniseres, fremstilles som et dyr, et sleipt dyr som gjemmer seg, for at jaktmetaforen skal fungere. Bush oppnådde dette ved å fremstille motstanderne som feige mennesker som først angrep og så løp og gjemte seg (ibid.). Dette var ikke første gangen jaktmetaforen ble brukt i krigsjournalistikken, blant annet ble den brukt under Vitetnamkrigen (Hallin 1986:145).

Ifølge Aftenposten er enhetene på plass for "å hjelpe USA i jakten på Osama bin Laden og hans nettverk". En tydelig dikotomi blir tegnet opp: Norge og USA mot fienden bin Laden og hans nettverk. Noen ytterligere beskrivelser av bin Laden blir ikke

gitt, men han er degradert til et bytte. Å beskrive fienden som et dyr er en typisk orientalistisk måte fremstille den andre på. Said (2004) viser hvordan Orienten (den andre) har blitt presentert i Vesten i nedlatende ordlag som irrasjonell og tilbakestående (Said 2004). Ifølge Said presenteres Vesten og Østen som to motpoler, der Vesten står for det moderne og rasjonelle, mens Østen står for det mindre utviklede og irrasjonelle. Europeisk identitet blir oppfattet som overlegen den tilbakestående Orienten (ibid.) Ifølge Eide (2002) finnes det også i norsk journalistikk en hierarkisk tradisjon for å fremstille de ikke-europeiske-andre som mindre utviklede, primitive og truende (Eide 2002b).

Bakgrunnen for artikkelen er forsvarsminister Krohn Devolds tale i Oslo Militære Samfund kvelden før der hun kunne "avsløre" at norske spesialstyrker var "på plass" i Afghanistan. Avsløringen kom etter at soldatene var reist til Afghanistan, noe som betyr at avreisen ble holdt helt utenfor offentligheten, men denne sensuren rundt soldatene retter ikke Aftenposten søkelyset mot.

Mellomtittelen "Stolt statsråd" er et metonym for hele de norske styrkenes innsats. Indirekte sies det at de norske styrkene har utrettet noe som gjør at statsråden kry kan fortelle om deres tilstedeværelse. Journalisten omtaler spesialstyrkene i positive ordlag som "pålitelige" og "eksperter". Samtidig understreker Krohn Devold at styrkene er "internasjonalt anerkjent" og at de er "samtrent med allierte kollegaer". Samtidig som det framgår at styrkene er så dyktige at de er vel ansett internasjonalt, får hun frem at Norge er en del av en større helhet som sammen kjemper mot bin Laden. Krohn Devold sier også at spesialstyrkene har vært "utrolig villige" til å stille opp, noe som understreker at deltakelsen i Afghanistan er basert på frivillighet.

Artikkelen gjør det klart for leseren at det ikke gis detaljert informasjon om operasjonen, antallet soldater eller konkrete oppdrag. Aftenposten skriver at det "er likevel ingen tvil om at soldatene er hentet fra Marinejegerkommandoen og/eller Hærens jegerkommando med støtte av eventuelle etterretningselementer". "Etterretningselementer" er militært språk og er meget vagt for leseren. Avisen presenterer soldatene som "pålitelige" og "eksperter", og legger til at "Spesialstyrker fra Forsvaret var blant de første allierte som tok seg inn i Pristina under Kosovo-krigen". Dette er et tydelig eksempel på at journalisten trekker frem allerede etablert kunnskap om spesialstyrkene og bruker det for å si noen om styrkene i dag. Indirekte fungerer dette som støtte til Devolds uttalelser om at hun er "stolt". Selv om vi ikke får vite konkret hva spesialstyrkene har gjort i Afghanistan, får vi likevel en forståelse for at de kan ha utført noe som imponerer statsråden og setter Norge i et godt lys.

Den eneste informasjonen Krohn Devold gir om nordmennenes oppgaver i Afghanistan er at de skal ”støtte” amerikanerne. Dette er lite konkret, men bidrar likevel til å danne et bilde av nordmennene som ”hjelpere” snarere enn krigsaktører. Journalisten lister opp tre typer av ”oppdrag” spesialstyrkene er utdannet til å håndtere: ”spesiell rekognosering, offensive operasjoner og militær assistanse”. Dette er nok et eksempel på at journalisten trekker på informasjon en allerede vet om spesialstyrkene og spekulerer i hva spesialstyrkene trolig gjør i Afghanistan. Journalisten forklarer at de tre typene ”oppdrag” betyr at nordmennene kan utføre ”etterretning og informasjonsinnhenting, patruljering, rekognosering, eskorte- og vaktoppdrag, sabotasje, rådgivning”. Ifølge Forsvarsnetts forklaring innebærer offensive operasjoner ”raid, ildoverfall, angrep med begrenset mål, selvstendige sabotasjeaksjoner og ildledelse/utpeking for avstandsleverte våpen fra sjøen, i luften eller på land (...)” (Forsvarsnett 2002)³⁵. Dermed betyr det tilslørende begrepet ”offensive operasjoner” at nordmenn kan utføre langt flere krigshandlinger enn det artikkelen gir inntrykk av³⁶. Selv om journalisten påpeker at det ikke er kjent hva soldatene i praksis kommer til å ”gjennomgå” i Afghanistan, er beskrivelsen ovenfor med på å gi et bilde av de norske soldatene som hjelpere. I ingressen står det også at spesialstyrkene er i Afghanistan for å ”hjelpe” USA. Artikkelen er dermed etter mitt syn med på å tilsløre og ufarliggjøre hva de norske soldatene kan komme til å gjøre i Afghanistan.

Artikkelen skiller seg ut fra de øvrige om spesialstyrkene ved at SV-leder Kristin Halvorsen får komme til orde med kritikk mot at norske soldater settes under amerikansk kommando. Halvorsen får også frem at hun mener Norge ikke bør delta i krigen. Hvorfor Halvorsen er motstander av at norske styrker skal stå under amerikansk kommando kommer ikke frem, et funn som sammenfaller med analysen av kilder (jf. kapittel 5).

7.2.4 ”Stolthet over norsk innsats”

Forsvarsminister Krohn Devold og Forsvaret får skryte fritt av de norske soldatene i artikkelen ”Stolthet over norsk innsats” (6. mars 2002, s. 6). Også i denne artikkelen får ordet ”stolthet” stå som en beskrivelse av hele den norske innsatsen. Vi vet ikke konkret

35 Det er utenfor denne oppgavens tema å analysere ordbruken Forsvarsnetts sider, men det er interessant å merke seg metaforene som preger forklaringen av begrepet ”offensive operasjoner”, som for eksempel ”ildledelse” og ”avstandsleverte våpen”.

36 Forsvarsnetts artikkel ”Bruk av spesialstyrker”, som opplysningen er hentet fra, er av nyere dato enn Aftenpostens artikkel og det er derfor uklart om journalisten hadde tilgang til opplysninger om hva begrepet ”offensive operasjoner” innebar.

hva det er, men de norske styrkene har oppnådd noe som gjør at forsvarssjefen fastslår at "Vi er kommet i det gode selskap". General Sigurd Frisvold velger ut en del av hendelsene og fokuserer på at de norske soldatene har gjort en innsats for Norges internasjonale ry og legger i skyggen hva soldatene faktisk gjør i Afghanistan. Artikkelen er skrevet på bakgrunn av at forsvarsledelsen møtte pressen for å gjøre opp status for situasjonen i Forsvaret. Journalisten skriver at spesialstyrkene er i ferd med å bli et "utstillingsvindu" for Forsvaret. "Ustillingsvindu" er en metafor og viser at spesialstyrkene er så dyktige at Forsvaret med stolthet viser de frem, de er Forsvarets salgspakat. Journalisten følger opp med å skrive at ikke bare forsvarssjefen, men også resten av forsvarsledelsen er "tydelig stolte av innsatsen til elitesoldatene". Videre skriver journalisten at en "eksklusiv gruppe land" deltar i kampene sammen med USA, deriblant Norge. Norge er altså blant de utvalgte landene, og sett med norske øyne er vi kommet i en "unik" situasjon. Journalistens vurderinger forsterker forsvarssjefens uttalelser.

Under mellomtittelen "Kan gjøre alt" beskrives soldatene som "de fremste eksperter på vinterkrigføring" og det opplyses om at de "nyter stor respekt internasjonalt". Igjen vises det til hva spesialstyrkene er trent til istedenfor å gi opplysninger om hva spesialstyrkene faktisk gjør i Afghanistan. De militære uttrykkene som betegner soldatenes oppdrag gjentas også i denne artikkelen "rekognosering, offensive operasjoner og militær assistanse". De militære uttrykkene er blitt journalistens egne og forklares ikke nærmere. Det eneste det opplyses om at nordmennene faktisk har bidratt med (og ikke bare har kapasitet til) er "etterretningsinformasjon for amerikanerne". Dette bidrar til å fremme bildet av nordmennene som hjelpere for amerikanerne og at de kun bidrar med innhenting av informasjon. Det gjentas også at nordmennene har vært i Afghanistan siden nyttår, noe som viser at selv i mars var det ikke offentlig at spesialstyrkene hadde vært i Afghanistan siden desember.

Til tross for at myndighetenes standpunkt om at de norske soldatene er dyktige får prege artikkelen, er artikkelen kritisk til om norske myndigheter har tilstrekkelig oversikt over styrkene: "Selv om soldatene opererer i øde fjellområder under amerikansk kommando, hevder forsvarssjefen at norske militære myndigheter har god oversikt over hva de driver med, hvor de er og hvilke trusler de kan møte". Anførselsverket "hevder" kan signalisere at journalisten er i tvil om norske myndigheter virkelig har oversikt over hva norske soldater faktisk gjør. Frisvold fremhever videre at ikke en eneste av de norske elitesoldatene har mistet livet i kamp hittil. Verken Frisvold eller

journalisten nevner om afghanske liv har gått tapt. Dermed fremstår nordmennene indirekte som de verdige ofrene.

Artikkelen berører hemmeligholdet rundt soldatenes identitet ved å vinkle på at soldatenes "kjære" ikke vet annet enn det som blir kjent gjennom mediene. Ut over vinklingen på familierelasjonene blir ikke hemmeligholdet rundt spesialstyrkene berørt.

7.2.5 "Al-Qaida vil kjempe til siste mann"

I nyhetssaken "Al-Qaida vil kjempe til siste mann" (6. mars 2001, s. 6) skrives det eksplisitt at de norske spesialstyrkene har vært "involvert i strid". Artikkelen er tydelig på at de norske soldatene er krigsaktører. Under mellomtittelen "Intens bombing" skriver journalisten: "Det intense bombardementet fra amerikanske fly er med å smelte snøen flere steder rundt krigsskueplassen i Paktia-Provisen. Men ingenting tyder på at kjernen av Al-Qaida-soldater vil overgi seg levende". At bombene er i ferd med å "smelte snøen" kan være en faktisk beskrivelse, men kan også leses som en eufemisme. Det er langt mer enn smeltet snø som er konsekvensene når bomber treffer jorden og språket er dermed med på å skjønne hendelsene. Setningen levner likevel ikke tvil om at Al-Qaida-soldatene har grunn til å frykte amerikanernes angrep. Likevel vil Al-Qaida, ifølge Aftenposten, kjempe til siste mann og det er ingenting som tyder på at de vil overgi seg levende. Dette er verdt å merke seg at Aftenpostens fremmer påstanden uten å ha kilder å vise til. Karakteristikken viser Al-Qaida som en irrasjonell aktør. Igjen benyttes en typisk orientalistisk fremstilling av den andre. Å fremstille fienden som irrasjonelle er vanlig i en konfliktsituasjon (Ottosen 1994:42). Aftenposten kan ikke vite om Al-Qaida-soldatene vil komme til å overgi seg levende eller ikke. Dette er et fiendebilde som ikke er skapt ut fra en spesiell situasjon, men ut fra en forventning til fienden og kan derfor sies å være det Højelid (1991) omtaler som et disposisjonelt fiendebilde (Højelid 1991 i Ottosen 1993:11). Ottosen bruker begrepet "vennebilde" av Aftenpostens beskrivelse av USA i deknningen av Panama-invasjonen (Ottosen 1994:67). I denne artikkelen er det de afghanske styrkene som samarbeider med amerikanerne og de allierte det skapes et "vennebilde" av, disse omtales som "vennligsinnede afghanske styrker". Denne polariseringen venn versus fiende framstiller dermed våre venner som vennligsinnede, mens vår fiende, bin Laden, indirekte blir fremstilt som ondsinnet. Dette er et typisk eksempel på det van Dijk (1998) omtaler som polariseringsstrategier, der vi presenteres som de gode og de andre presenteres som de onde (Dijk, van 1998:25). Aftenposten ser ut til å ha internalisert begrepet "vennligsinnede afghanske styrker", et be-

grep det amerikanske forsvarsdepartementet benytter på sine informasjonssider om krigen mot terror (U. S Department of Defense 2006). Ifølge Eide analyserte ikke mediene tilstrekkelig hvem disse ”vennene” representerte (Eide 2002a:65). Menneskerettighetsgrupper hevder at styrker som i dag utgjør Nordalliansen tidligere har vært ansvarlige for massive overgrep.³⁷

Den eneste informasjonen leseren får om de norske soldatene som har deltatt i kampene er at de er i ”god behold”. I motsetning til de andre artiklene, opplyses det i denne artikkelen også om hvor mange Al-Qaida-soldater som skal være drept. Ifølge Aftenposten skal 60 ha overgitt seg, mens 100-200 skal være drept³⁸. Opplysningene kan sees på som et forsøk på å vise at slaget er vunnet. Dette er trolig ikke tilfeldig, for det er viktig for oppslutningen i befolkningen at en gir inntrykk av at sjansen for at en vinner krigen er stor (Mral 2004:60).

Det er ikke gitt noen bekreftede opplysninger om de norske styrkenes rolle i kampene. Det er trolig derfor Aftenposten har kontaktet John Berg, presentert som norsk militærekspert og korrespondent for tidsskriftet Jane’s Defence Weekly, som kan fortelle hva de norske styrken har ”kapasitet til”. At mangel på informasjon fra myndighetene tvinger avisen til å ta kontakt med ”eksperter” bekreftes av Haugen, leder for Aftenpostens utenriksavdeling (Haugen, personlig intervju 3. november 2005). Ifølge Berg har de norske styrkene teknisk kapasitet til ”å laserbelyse fiendtlige mål”. Å lyse på noe med laser høres ikke særlig farlig ut og ”fiendtlige mål” er svært vagt. Hvis det derimot hadde blitt skrevet at nordmennene lyste på mål som amerikanerne skulle bombe, som det i praksis betyr, ville en fått en annen forståelse av nordmennenes innsats. Berg forklarer videre at styrkene trolig ikke sender kartkoordinater til de amerikanske flyene, men at deres kapasitet er begrenset til ”å styre laserstyrte bomber”. På samme måte som uttrykkene ”smarte bomber” og ”kirurgisk krigføring”, som ble benyttet i den amerikanske krigsretorikken under Golfkrigen, gir ”laserstyrte bomber” assosiasjoner til presise våpen. Timm viser hvordan begrepsbruken under Golfkrigen var med på å skape legitimitet: ”Med selvtenkende bomber og missiler, som unngår sivile tap, fremstår krigen som akseptabel og den rettfærdiggjøres ut fra hvordan den utføres” (Timm 2002:79). På samme måte kan en si at uttrykket ”å styre laserstyrte bomber” bidrar til å gjøre

³⁷ Amnesty International har dokumentert massakre, bevisst bombing av sivile, massevoldtekter og utbredt tortur begått av partnere i alliansen (Amnesty International Norge 2001)

³⁸ I artikkelen ”Likevel ikke så seierrik kamp mot Al-Qaida (15.mars 2002, s.7) uttrykker en amerikansk journalist som har vært i kampområdene, seg svært kritisk til opplysningene om antall drepte.

nordmennenes krigshandlinger akseptable, fordi en får inntrykk av at bombene ikke kan ramme sivile, men treffer presist de militære målene. Journalisten tar ikke ytterligere tak i opplysningene om at nordmenn bidrar aktivt til bombingene, opplysningene forvinner i helheten. Teksten forteller videre om en annen ”spesialkompetanse” spesialstyrkene har, ”å ligge rolig på ett sted meget lenge uten å bevege seg eller røpe seg for omgivelsene”. Dette høres heller ikke særlig farlig ut, men er ifølge Berg, meget verdifullt. De norske soldatene kan på denne måten innhente etterretningsopplysninger. På spørsmål om de norske soldatene er i direkte kamp med Al-Qaida-soldater, mener Berg at det ikke kan utelukkes. Berg forklarer at de allierte styrkene rykker svært nær fienden, og at det ikke er usannsynlig at det blir ”åpnet ild”. ”Åpnet ild” er igjen et forskjønnende uttrykk for at styrkene kan komme til å skyte mot hverandre, og hindrer at en tenker på de menneskelige lidelsene som følger av dette.

7.2.6 ”Likevel ikke så seierrik kamp mot Al-Qaida?”

Artikkelen ”Likevel ikke så seierrik kamp mot Al-Qaida” (15. mars 2002, s. 7) sår tvil om den offisielle amerikanske versjonen av det som omtales som det ”seierrike slaget” i fjellområdene i Afghanistan. Det fremgår i en bisetning i ingressen at de norske soldatene har deltatt i kampene. Aftenposten trekker inn et metaperspektiv allerede i inngangen til brødteksten der leseren opplyses om at den norske forsvarsledelsen har vært ”helt tause” om hva som har hendt. Avisen skriver også: ”Når norske myndigheter er blitt spurt om hva norske soldater egentlig har vært med på, har de henvist til amerikanske militære eller til amerikanske medier”. Dette er et tydelig signal til leseren om at det ikke er mulig få opplysninger om nordmennenes deltakelse i kampene og frustrasjonen fra journalisten skinner gjennom. Artikkelen kommer ikke inn på de norske styrkene før i siste avsnitt under mellomtittelen ”Norsk taushet”. Her skriver avisen at Forsvaret ikke vil bekrefte eller avkrefte at spesialstyrkene fortsatt er i området. Assisterende pressetalsmann for Forsvaret, Dag Aamoth, forteller at det ble gjort et unntak tidligere i måneden da de bekreftet at norske spesialstyrker deltok i ”operasjonen” og at dette ble gjort fordi det fra amerikansk side allerede var bekreftet at nordmenn var med i kampene. ”Det eneste jeg kan bekrefte i dag, er at alle de norske soldatene er i god behold, sier Aamoth”. Det er gjennomgående i artiklene at det eneste som blir bekreftet er at nordmennene er i god behold. Artiklene opplyser ikke om fiendens soldater eller sivile afghanere er i ”god behold” eller ikke. Dette viser at nordmennene systematisk er de (potensielle) verdige ofrene.

7.2.7 "Nye oppdrag for norske styrker i Afghanistan"

Artikkelen "Nye oppdrag for norske styrker i Afghanistan" (19. mars 2002, s. 8) er som tittelen viser, vinklet på at de norske spesialstyrkene får nye oppdrag i Afghanistan. USA planlegger nye angrep etter operasjon "Anaconda"³⁹ slås det fast, før ingressen setter de danske og norske spesialstyrkene opp mot hverandre: "Danske spesialstyrker vender hjem, men de norske har mer å gjøre". Slik det står her kan det virke som danskene ikke har mer å tilby, i motsetning til nordmennene. Lenger ned i artikkelen går det derimot frem at de danske vender hjem fordi det var forhåndsbestemt hvor lenge de skulle bli. Forsvarsdepartementet og Forsvarets Overkommando kan opplyse om at de norske "ikke kommer hjem med det første". Dette er vage opplysninger, men samtidig får en inntrykk av at de militære myndighetene ikke selv har oversikten: "Det er sannsynlig at det kan bli nødvendig med nye operasjoner andre steder, selv om vi ikke er kjent med disse ennå". Journalisten omtaler hemmeligholdet rundt styrken og som i de andre artiklene er det de norske soldatenes sikkerhet som fremheves: "I tråd med Forsvarets offisielle linje vil ikke Høyby si hvor de norske styrkene befinner seg, hvilke oppdrag de utfører eller hvem de opererer sammen med. Men alt står bra til, forsikrer han".

Forsvaret gir ingen konkret informasjon om hva de nye oppdragene går ut på eller hva spesialstyrkene har utført. Igjen ser en at journalisten beskriver spesialstyrkene mer generelt, som at "de kan utføre militære oppdrag over et bredt spekter". Som i tidligere artikler ramses deres kompetanse opp som "etterretning, rekognosering, lokalisering av mål, begrensende raid, sabotasje, redningsoppdrag og øvelsesoppdrag". Presentert på en slik måte drukner det reelle innholdet i hva de kan utføre. For eksempel "lokalisering av mål" kan i praksis bety å lokalisere mål som skal bombes. Handlinger som helt klart gjør nordmenn til aktører i krigen løftes ikke frem, men ramses opp for å vise hvor bred deres kompetanse er. Dette aspektet vises spesielt videre i teksten der journalisten fortsetter å fremheve deres kompetanse: "De er også i stand til å lede gerilja- og motstandsstyrker, og er eksperter i vinteroperasjoner i fjellområder". Aftenposten bruker uttrykk som "erfarer Aftenposten" for å fortelle hva styrkene konkret har gjort. Ifølge avisen har styrkene vært brukt til "spesiell rekognosering og oppklaringsoppdrag", opplysninger som bidrar til å ufarliggjøre nordmennene som krigsaktører.

³⁹ I mars 2002 var sju land, deriblant Norge, med på den drøyt ukelange operasjonen "Anaconda". Operasjonen var ledet av USA og var den første store amerikanske bakkeoperasjonen. Målet var å omringe og utslette Al-Qaida (Forsvarsnett 2003b).

7.3 Amerikanernes blodbad

Norske spesialstyrker deltok i operasjon ”Anaconda”, men som jeg har påvist ovenfor var det lite konkret informasjon leseren fikk vite om hva nordmennene faktisk gjorde. I stor grad blir nordmennenes rolle beskrevet som en støttefunksjon for amerikanerne, der amerikanerne er de som utfører krigshandlingene. Flere av artiklene om disse kampene har jeg kodet under *USAs stormaktspolitikk* fordi den norske deltakelsen i kampene knapt er synlige i disse artiklene. Det er spesielt spennende å se hvordan språkbruken skiller seg fra artiklene nevnt ovenfor. Under tittelen ”Al-Qaida-krigere drept i blodbad” (7. mars 2002, s. 8) går det frem at amerikanske militære hevder at halvparten av Al-Qaida-styrkene i Paktia-provinsen er blitt ”utslettet i et veritabelt blodbad”. Ordene ”drept” og ”utslettet i et veritabelt blodbad” levner ingen tvil om at det er en brutal krig som utspiller seg i Afghanistan, men at norske styrker kan ha deltatt i dette ”blodbadet” blir ikke nevnt før langt nede i brødteksten. Inngangen til artikkelen lyder: ”Militær suksess. ’Vi har drept 500 eller kanskje enda flere Al-Qaida-soldater’”. Journalisten siterer en amerikansk oberstløytnant som videre forteller at det kanskje ligger enda 500 Al-Qaida-soldater gjemt i hulene. De norske soldatene nevnes så i en innskutt setning: ”Slaget, der også norske elitesoldater deltar, ser dermed ut til å bli det hardeste under krigen i Afghanistan”. Det er etter min oppfatning oppsiktsvekkende at norske styrkers deltakelse ikke løftes frem, men kun nevnes så vidt. Heller ikke nyhetssaken ”USA trekker 400 mann tilbake fra fronten”⁴⁰ (11. mars 2002, s. 8) går noe videre inn på Norges deltakelse i disse kampene. I brødteksten står det: ”Mer enn 1000 amerikanere har kjempet mot Al-Qaida-krigerne i offensiven som startet forrige søndag. Et ukjent antall norske kommandosoldater deltar også i operasjonen, men det er uklart hvilken rolle de har spilt i kamphandlingene de siste dagene”. Artikkelen berører ikke den norske deltakelsen utover dette. Den samme tendensen preger nyhetssaken ”Offensiv mot Al-Qaida over i kveld, ifølge general”⁴¹ (18. mars 2002, s. 15). I brødteksten blir de norske soldatene nevnt, også denne gangen kun i en innskutt bisetning: ”De hardeste kampene i forbindelse med storoffensiven, der også norske elitesoldater har deltatt, ble avsluttet for mer en uke siden”. Artiklene viser hvor stor betydning vinkling har for hvilke aspekt ved en sak som blir synlige.

⁴⁰ ”USA trekker 400 mann tilbake fra fronten” (11.mars 2002, s. 8) er en artikkel fra nyhetsbyrået AP.

⁴¹ ”Offensiv mot Al-Qaida over i kveld, ifølge general” (18.mars 2002, s. 15) er fra nyhetsbyrået Reuters.

7.4 Uverdige afghanske ofre

I moderne krigføring er de fleste ofrene i sivile, noe som er en utfordring for mediene (Eide 2004:268). Medieforskning viser at det i dag er større fokus på sivile ofre enn tidligere. Mediene fokuserte særlig på sivile ofre under dekningen av Kosovo-konflikten i 1999. Ifølge Nohrstedt, Höijer og Ottosen (2002) har globaliseringen ført til at vi i dag, mer enn tidligere, viser medfølelse og humanitært engasjement for menneskers lidelser i kriger og konflikter langt unna vårt eget hjemland (Nohrstedt, Höijer og Ottosen 2002:14). Mange journalister har også blitt mer opptatt av å rapportere sivilbefolkningens situasjon i væpnede konflikter. Enkelte journalister velger også side i konflikter og kriger og gjør det klart hvem som er offer og hvem som er overgriper (jf. medlidenhetsjournalistikken, punkt 2.4.4). Samtidig er det viktig å være klar over at fokuset på de menneskelige lidelsene varierer fra krig til krig. Irakiske ofre var nærmest fraværende i mediene under Irak-krigen i 1999 (Nohrstedt, Höijer og Ottosen 2002:30).

I artiklene om de norske spesialstyrkene ser ikke de afghanske ofrene ut til å bli vurdert som verdige ofre. Ingen av de sju artiklene nevner sivilbefolkningen. At dette perspektiv ved krigen er fraværende, kan forklares ut fra Faircloughs tretrinns-skala. Skalaen går fra "fraværende" via "tatt for gitt" og "stilt i bakgrunnen" til det som dominerer i forgrunnen (Fairclough 1995 i Eide 2002a:69-70). I tekstene jeg har analysert befinner de sivile ofrene seg på det laveste trinnet, fraværende, mens de norske soldatene befinner seg i på det øverste trinnet, i forgrunnen. Ifølge Fairclough (1995) består alle tekster av eksplisitte og implisitte meninger og det ligger derfor en betydning også i det som er fraværende (Eide 2002a:69). Samtidig kan en spørre seg om det ikke er naturlig at Aftenposten fokuserte på faren for livene til de norske soldatene framfor den afghanske sivilbefolkningen. Ifølge professor i sosiologi Thomas Hylland Eriksen (2003) er "oppmerksomheten som blir et menneske til del når hun eller han dør [er] proporsjonal med vedkommendes sosiale betydning" (Eriksen 2003:3). Ifølge dette resonnementet er det derfor naturlig at avisene er mer opptatt av de norske soldatenes liv enn afghanske, fordi de ut fra sin sosiale betydning er mer "verdt" i det norske samfunnet. Et relatert spørsmål er om det er verre for "et selvdefinert 'vi' at en av gruppens egne rammes av en tragedie enn at en 'annen' gjør det?" (ibid.). Selvfølgelig er det det, svarer Eriksen og konkluderer: "Det moralske ansvaret, og empatien, er i utgangspunktet begrenset til vi-gruppen, og det er bare nærmere bekjentskap, som kan utvide det, jo lenger borte noe er, desto mindre relevant er det (...)" (ibid.:7). Lite fokus på de mennes-

kelige lidelsene viser at Aftenpostens journalister ikke benytter seg av medlidenhetsjournalistikk, som tar ofrenes side.

7.5 Sensur: Hemmeligholdet rundt spesialstyrkene

Analysen viser at Aftenposten i stor grad trakk inn et metaperspektiv i artiklene om spesialstyrkene. Ifølge utenriksredaktør Udgaard er dette gjort for å vise leseren avisens begrensninger, noe han anser som viktig for å "være fair ovenfor leseren" (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005). Udgaard utdyper: "Hvis det er spørsmål man blir sittende igjen med, så sier vi til leseren at dette har vi spurt om, men her vil kilden ikke oppgi noe mer informasjon". Haugen bekrefter også at metaperspektivet er trukket inn bevisst for å vise leseren at spørsmålet har blitt stilt, men at man "møter veggen" (Haugen, personlig intervju 3. november 2005). Haugen mener dette kan være en nyttig opplysning for leseren og trekker en sammenlikning til at det er vanlig praksis å opplyse om at man prøvde å få kommentar fra den andre parten i en strid. "Jeg synes ikke det er å innrømme sin egen utilstrekkelighet, men synes det er en ærlig og grei måte å si: så langt, men ikke lenger" (ibid.).

Selv om Aftenposten gjorde leseren oppmerksom på at myndighetene har vært svært tilbakeholdne med informasjon, ble hemmeligholdet eller sensuren rundt spesialstyrkene ikke problematisert i artiklene som omhandlet spesialstyrkene før avreise eller da de var i Afghanistan. En forklaring på at hemmeligholdet ikke ble problematisert kan være den samme som Luostarinen gir på når løgn kan fungere i dagens samfunn, nemlig at mediene (Aftenposten) anså situasjonen som så farlig at de godtok hemmeligholdet (jf. Luostarinen 2002b:19). McLaughlin (2002) viser at den omfattende sensuren under Falklandskrigen i 1982, som la et grunnlag for myndigheter og militæres restriksjoner i senere konflikter, ble forklart med at det var nødvendig på grunn av soldatenes liv og sikkerhet (McLaughlin 2002:78). Dette er den samme begrunnelsen som norske myndigheter ga for å ikke gi opplysninger om spesialstyrkene. Selv om det etter mitt syn er legitimt å beskytte livene til spesialstyrkene og deres familier, mener jeg det kan være et tegn på selvsensur at hemmeligholdet rundt spesialstyrkene ikke ble utfordret i større grad. Til tross for at myndighetene holdt tilbake informasjon, hindret ikke myndighetene mediene i å debattere selve hemmeligholdet, det var det journalistene selv som unnlot å gjøre. Den tydeligste formen for sensur rundt spesialstyrkene var, som det kommer frem i artikkelen "Norske spesialstyrker klare fra nyttår" (jf. punkt 7.2.2), at spesialstyrkenes avreise til Afghanistan var hemmelig, at det ikke kunne oppgis dato for avreise

eller tall på hvor mange de var. Hvorfor problematiseres ikke dette i artikkelen? Forklaringen på at ikke mediene presset myndighetene på dette ligger trolig i at hemmeligholdet rundt spesialstyrkene i stor grad ble godtatt i norske medier. Denne antakelsen bekreftes av utenriksredaktør Udgaard: ”De holdt tilbake informasjon som gjelder spesialstyrkenes operasjoner, løpende operasjoner, og det ble vel akseptert i det journalistiske miljøet i Norge som naturlig” (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005). Udgaard forteller også at Aftenposten respekterte at journalistene ikke fikk tilgang til styrkene:

”Vi har akseptert at det ligger i de hemmelige styrkenes natur at de ikke kan ha fjernsynskameraer og journalister på slep når de er ute i felten. Der måtte vi forholde oss til myndighetenes policy som var at disse styrkene ikke skulle eksponeres i mediene” (ibid.).

Avdelingsleder Haugen har også forståelse for at soldatenes identitet ikke skal røpes, men presiser at hemmeligholdet rundt spesialstyrkene svekket informasjonen til offentligheten:

(...) samtidig som norske myndigheter verner om identiteten og sikkerheten til de som skal være med, så betyr det jo at informasjonen om hva som foregår blir skadelidende [...]. Noen ganger så har man vel ett inntrykk av at dette ble gjort veldig firkantet og da er det ikke mye hjelp å få. Samtidig må det sies at det har vært eksempler på at man har vært veldig samarbeidsvillig i saker hvor det har kunnet gjøres. Men når det gjelder disse spesialoperasjonene, så må jeg si at de i stor grad ligget i mørket - de virkelig konkrete opplysningene.” (Haugen, personlig intervju 3. november 2005)

Aftenpostens journalist Kjell Dragnes, som var med på Forsvarets pressetur til Kirgisistan i mai 2002, problematiserte heller ikke hemmeligholdet rundt de norske soldatene i artiklene han sendte hjem til redaksjonen (Rossland 2003). Dragnes begrunnet dette med at det ikke hørte hjemme på nyhetsplass, men i kommentarer (ibid.). Dette synet deler Udgaard:

”Dette er måten vi jobber på, vi skiller mellom nyhets- og reportasjestoff og meningsstoff. Det ligger vel en aksept der hos Dragnes og hos meg at i den militære sektor er det visse ting som ikke er offentlige, utgangspunktet er at man ikke kan få alle militære opplysninger på bordet”. (Udgaard, personlig intervju 3. november 2005).

Haugen er også enig i at det ikke hører hjemme å problematisere hemmeligholdet i nyhetsartiklene:

”Hvis man skal angripe en praksis med hemmelighold, eller angripe eller kritisere den og gå inn for at den blir justert, så er det riktig å gjøre det i en kommentarartikkel eller i en meningsbærende artikkel. I en nyhetssak så bør man avstå fra å polemisere mot de som omtales i artikkelen, men man kan opplyse om spørsmål som er stilt, men som det var umulig å få svar på [...] men at man fører en slags kampanje mot det ene eller det andre er jo ikke sikkert vil være en stor fordel, da kan man heller ha klare synspunkter på kommentar plass og leder plass om det (Haugen, personlig intervju 3. november 2005)

Informantene er enige om at det ikke hørte hjemme i nyhetsartiklene å problematisere hemmeligholdet⁴². Etter min mening kunne dette likevel blitt gjort uten å bryte med det grunnleggende journalistiske prinsippet om å skille mellom nyhetsstoff og kommentarstoff ved å trekke inn kritiske kilder. Det var kritiske røster til myndighetenes sensur, men disse ble ikke hørt før i nyhetssaken ”Hemmelig møte om norsk innsats” (11. april 2002, s. 5). Sakens vinkling er at regjeringen skulle orientere Stortingets utvidede utenrikskomité om forholdene for de norske styrkene i Afghanistan, og at dette møtet var hemmelig. Det at de kritiske stemmene får komme til orde da temaet kommer opp på den politiske dagsorden er i tråd med Hallins tese om ”sfæren av legitim kontrovers”. Senterpartiets utenrikspolitiske talskvinne, Åslaug Haga, etterlyser i artikkelen offentlig debatt og oppfordrer regjeringen og forsvarsledelsen til å være mer åpne overfor opinionen. Haga får liste opp flere prinsipielle spørsmål og dilemmaer knyttet til at norske soldater er under et annet lands kommando.

Forsvarsministeren avviser Hagas kritikk og mener Forsvarets Overkommando har holdt en høy presseprofil ”og har funnet en balanse mellom hensynet til styrkenes sikkerhet og behovet for informasjon til offentligheten”. Dagen etter artikkelen sto på trykk, avviste også utenriksminister Jan Petersen kritikken. I artikkelen ”Afghanistanbesøk: Petersen møtte norske soldater” (12. april 2002, s. 6) hevder han, som tidligere nevnt, at soldatenes oppdrag var godt kjent: ”- Vi kjenner de norske soldatenes oppdrag meget godt: de rydder miner og bekjemper terrorisme, og vi har Stortingets klaring for å sende dem”. Journalisten legger til ”Hva han kaller ’de nærmere detaljer’ kan man ikke alltid vente å få like fortløpende, etter hans syn”. Igjen ser en hvordan ”bekjemper terrorisme” på samme måte som ”anti-terror” får stå som en beskrivelse av hele den norske innsatsen i Afghanistan. Noen kritiske oppfølgingsspørsmål rundt hemmeligholdet får Petersen ikke, han får derimot skryte av de norske soldatene: ”De er like profesjonelle som de er engasjerte, og de har en svært realistisk holdning til det de gjør. De har ryddet mange miner allerede. Jeg har tiltro til dem, de gjør en flott jobb”. Avisen fungerer her nærmest som et ”mikrofonstativ” for Petersen og hans vurdering av styrkenes fremragende innsats følges opp av oppramsing av Norges mål i Afghanistan. Han er eneste kilde i saken og det er tankevekkende hvordan myndighetenes standpunkt om at de norske soldatene er dyktige får slippe gjennom i artikkelen.

⁴² En gjennomlesning av kommentarartiklene viser at få kommentatorer tok opp hemmeligholdet, til tross for at informantene mener en kritikk av hemmeligholdet hørte hjemme her.

Det ser ut som at de kritiske stemmene tvang fram et svar fra Forsvaret. Ifølge Aftenposten hadde Forsvaret hittil ikke villet avvise at norske soldater kunne komme til å bryte konvensjonene, men gjorde dette i artikkelen ”Forsvarets overkommando med garantier etter taushet om Afghanistan styrken – Norske soldater følger norsk lov” (14. april 2002, s. 16).⁴³ Forsvaret forklarer i artikkelen hvordan Norge har sikret seg mot at norske soldater og befal ikke skal bli pålagt å gjøre noe som er i strid med norsk lov eller konvensjoner Norge har sluttet seg til. I tillegg til en respons fra Forsvaret ble kritikken fra Haga gjentatt, og kritikk mot Forsvaret ble også fremmet av assisterende direktør Ståle Henriksen ved Norsk utenrikspolitisk institutt (NUPI). Aftenposten er også langt mer kritisk mot hemmeligholdet enn i tidligere artikler og omtaler hemmeligholdet som ”informasjons-tørken”. Svaret fra major og pressetalsmann ved Forsvarets Overkommando, Petter Linqvist, illustrerer hvordan spesialstyrkenes kompetanse og egnethet blir fremhevet nærmest i enhver sammenheng:

”Ja, men hvem er fienden? Det kan være folk i Norge som samler informasjon og gir bort eller selger den videre. For stor åpenhet vil være å kaste bort investeringene i norsk spesialstyrker ut av vinduet. Styrker som på sine områder er blant verdens beste” (ibid.)

7.6 Oppsummering: Ufarlige krigsaktører

Den kvalitative analysen bekrefter inntrykket av at til tross for at flere artikler hadde vinklingen *krigsaktør* enn *velgjører*, så ble deres krigshandlinger ikke løftet frem. Artiklene om spesialstyrkene befinner seg i ”sfæren av konsensus”. Det er ingen kritikk av den norske deltakelsen i artiklene, med unntak av ett sitat fra Kristin Halvorsen. Artiklene unngår å fokusere på de politiske emnene, men fokuserer heller på spesialstyrkenes profesjonalitet og kapasitet.

Det er tydelig hvem som er de norske styrkenes fiende: Al-Qaida. En slik fremstilling av to tydelige parter i konflikten kritiseres av fredsjournalistikken (jf. punkt 2.4.4). Artiklene viser at Aftenposten ikke etterstreber fredsjournalistikkens idealer, der en skal lete etter flere mulige løsninger på konflikten.

Hovedfunnet i den kvalitative delen av analysen er at myndighetenes standpunkt om at norske spesialstyrker er dyktige fikk prege seks av de sju artiklene. Samtidig skal en ikke se bort fra at framstillingen av soldatene som dyktige kan være riktig og at spesialstyrkene faktisk er ”eksperter på vinterkrig”. Haugen bekrefter at sensuren førte til at

⁴³ Kritikken ble også besvart av Brigader Kjell Grandhagen i kronikken ”Hemmeligholdet om Afghanistan” (23. mai 2002, s. 22).

Aftenposten måtte basere seg på det en allerede visste om spesialstyrkene og at det kan være årsaken til at de i stor grad fremstilles som dyktige:

”(...) man har jo en del generell kunnskap om norske militæres kunnskaper når det gjelder krig under vinterforhold [...] og det er at de har høy kompetanse på det området. Det er i hvert fall noe man satser på at man skal være gode på [...] men så vet man jo egentlig ikke så mye mer konkret hva operasjonene består i. Det blir da at man tøyer og drar i de generelle opplysningene man har og prøver å vurdere det ut i fra de forhold man forestiller seg finnes i Afghanistan. Det blir litt luftig og faren for at man sier ting som det ikke egentlig er noe særlig faktamessig grunnlag for å si er jo alltid til stedet. Så det er nok et utslag av manglende detaljkunnskap at det kan bli sånn, det er en fallgrube man kan gå i”. (Haugen, personlig intervju 3. november 2005).

8 Konklusjon: Den militære godteposen

Jeg har i denne oppgaven analysert Aftenpostens dekning av Norges deltakelse i krigen i Afghanistan fra 11. september 2001 til 31. desember 2002. Jeg har testet fem hypoteser som samlet vil gi svar på oppgavens overordnede forskningsspørsmål: *Var Aftenposten støttende eller kritisk til Norges deltakelse i krigen i Afghanistan?* Jeg vil nedenfor oppsummere og vise om de fem hypotesene er blitt svekket eller styrket.

8.1 Hypotese 1: Myndighetenes argumenter for norsk militær deltakelse i Afghanistan fikk stort gjennomslag i Aftenposten

Analysen viser at fire av fem av myndighetenes standpunkter ble reflektert i lederartiklene (jf. kapittel 6) og hypotesen ble derfor styrket. Standpunktet *Norge må vise USA solidaritet* fikk størst gjennomslag i lederartiklene. Oppslutning om solidaritetstankgangen viser at norsk sikkerhetspolitikk befant seg i "sfæren av konsensus". Solidaritetsargumentet spiller på følelser, og Aftenposten bygget opp under forestillingen om at Norge står i gjeld til USA og at det denne gangen var vår tur til å stille opp for vår gamle venn som alltid er der for oss. Standpunktet *Terror er en trussel også for Norge* fungerte som et argument for at en deltakelse i krigen i Afghanistan også ville bidra til å styrke vår egen sikkerhet. Dette standpunktet spiller også på følelser og kan ha skremt folk til å støtte opp om regjeringens politikk. Aftenposten tegnet et bilde av at "krigen mot terror" skapte et "større vi" som Norge måtte være en del av. Argumentasjonen reflekterte standpunktet *Vi må stå sammen mot terrorismen*. Frykten for å ikke ta del i den nye politiske utviklingen kan ha fremkalt et ønske om at Norge måtte ta del i krigen. FN ble i liten grad tatt opp av lederskribentene, men der FN ble nevnt støttet Aftenposten opp om standpunktet *Krigen har støtte i folkeretten*. Publikum forventer at journalistene avkler propaganda fra de ulike partene (Nohrstedt 2001:177). Dette kan en ikke si at Aftenpostens lederskribenter gjorde.

8.2 Hypotese 2: Aftenposten framstiller de norske soldatene som gode hjelpere i Afghanistan

Den kvantitative analysen viste at en større andel av nyhetsartiklene hadde vinklingen *krigsaktør* enn *velgjører*, og hypotesen ble derfor noe svekket (jf. kapittel 7). Med en

stor andel artikler med vinklingen *krigsaktør* løftet Aftenposten frem at de norske soldatene skulle i krig. Avisen var klar på at Norge sendte både militært utstyr og personell til Afghanistan og det var dermed klart at Norge skulle på et krigsoppdrag. Samtidig viste den kvalitative analysen at språket i stor grad ufarliggjorde de norske soldatene som krigsaktører. Dette viser nytten av å bruke ulike metodiske tilnærminger til en problemstilling.

Forsvarsminister Krohn Devold betegnet det norske tilbudet til USA som ”en skreddersydd pakke for norsk ekspertise innen vinterkrig, transport, og rydding av eksplosiver og miner” (Aftenposten 1. desember 2001, s. 7). Aftenpostens journalist fulgte opp med oppsummeringen ”USA får plukke fritt fra den norske militære godteposen” (ibid.). Definisjonen av de norske soldatenes rolle i utenlandsoppdrag har vært et problem som har blitt reist av soldatene selv. I forbindelse med krigen i Irak i 2003 gikk sjefen for de norske styrkene, oberst Tor Helge Moen, ut i mediene og fortalte at soldatene var frustrerte over at de selv opplevde at de hadde vært i krig, mens myndighetene ikke fremstilte det som et krigsoppdrag (NRK.no 7. april 2004). Det ikke urimelig å anta at dette også var en problemstilling for soldatene som tjenestegjorde i Afghanistan. Ifølge nestleder i Befalets Fellesorganisasjon (BFO), Eivind Solberg, er det viktig at myndighetenes språkbruk gjør det klart at soldatene er i krig:

”Det tok fire år før statsministeren gikk ut og kalte den begrensede militære operasjonen på Balkan for en krig. Det har vært et poeng fra BFO over tid at en kaller en spade for en spade. Det å ulle dette inn i et eller annen uforståelig politikerspråk tror jeg skader befolkningens oppfatning av den jobben som blir gjort” (ibid.)

Artiklene om spesialstyrkene viste at myndighetenes standpunkt *Norske soldater er dyktige* fikk fullt gjennomslag i seks av sju artikler. I den grad de utførte krigshandlinger var de så profesjonelle og dyktige at mulige negative konsekvenser av handlingene kom helt i skyggen. Karakteristikken ”krig er mandig”, som preget særlig første del av Vietnamkrigen (Hallin 1986:143-44), preget også deknningen av den norske militære deltakelsen i Afghanistan. De norske spesialsoldatene oppfyller kriteriene for det Hallin påpeker samfunnet definerer som mandig: de er tøffe og profesjonelle. De norske soldatene er ”eksperter”, ”internasjonalt anerkjent”, ”reflekterte” (”ikke Rambo-typer”) og de mestrer teknologien. De har bevist at de kan holde ut smerte: ”I kalde ugjestmilde strøk kan de ligge ”rolig på ett sted meget lenge uten å bevege seg eller røpe seg for omgivelsene” (jf. kapittel 7).

Hvorfor fikk standpunktet *Norske soldater er dyktige* dominere deknningen av spesialstyrkene? Jeg vil hevde myndighetenes hemmelighold rundt hva spesialstyrkene faktisk gjorde i Afghanistan førte til at standpunktet ble reflektert i Aftenposten. Det er mitt klare inntrykk at både journalistene og kildene kompenserte for mangel på informasjon ved å fortelle om hva spesialstyrkene var trent for og hva de hadde kapasitet til å gjøre. Til tross for at Aftenpostens journalister i stor grad trakk inn et metaperspektiv i artiklene om spesialstyrkene, vil jeg hevde at det er et tegn på selvsensur at ikke Aftenposten i større grad utfordret myndighetene på hemmeligholdet. Dette kunne Aftenposten for eksempel ha gjort ved å i større grad trekke inn kritiske kilder til hemmeligholdet i artiklene.

Analysen av Aftenpostens bruk av kilder avdekket at avisen i stor grad baserte seg på anonyme kilder for å fortelle leserne om det norske militære tilbudet til USA (jf. kapittel 5). Som nevnt i metodekapittelet er det en begrensning at jeg kun har sett på kildebruken i en uke og det kan derfor ikke trekkes den slutning at Aftenposten generelt baserte seg på anonyme kilder. De anonyme kildene fremmet følgende påstander som pekte på at det norske tilbudet ikke innebar at de norske soldatene skulle i krig: 1) Tilbudet til USA var kun symbolsk, 2) Det ble kun aktuelt å sende norske styrker til en fredsbevarende styrke og 3) Den norske assistansen vil kun bestå av instruktører i vinterkrig. Ut fra det en vet i dag om de norske soldatenes deltakelse i krigen i Afghanistan var påstandene direkte feil og avisen ga et villedende bilde av Norges rolle i krigen. Det skal samtidig nevnes at forsvarsministeren i en artikkel samme dag som tilbudet ble kjent, var klar på at de norske soldatene kunne komme i ”skarpe situasjoner”. Til tross for at Aftenposten ga fakta om hva tilbudet innebar av militært utstyr, som for eksempel jagerfly, transportfly og militære enheter på bakken, ble betydningen av tilbudet preget av spekulasjoner fremfor bekreftet informasjon.

Ved å fremme påstander fra anonyme kilder økte sjansen for at Aftenposten ble brukt som et middel for å gjøre tilbudet mer akseptert i befolkningen. En slik utstrakt bruk av anonyme kilder kan sees på som et brudd på det journalistiske ideal der kildene helst skal navngis. Men i lys av den situasjonen journalistene jobbet under, med få kilder som ville gi konkrete opplysninger, må bruken av anonyme kilder forstås som et forsøk på å trenge gjennom hemmeligholdet.

8.3 Hypotese 3: Aftenposten løftet i liten grad frem den folkerettslige debatten

Norske myndigheter inntok raskt standpunktet *Krigen har støtte i folkeretten* og erklærte at USA hadde "soleklar" rett til selvforsvar. Hvorfor var det så viktig for norske myndigheter å understreke at krigen var i tråd med folkeretten? Som et lite land med supermakten Sovjetunionen som nabo har Norge historisk ansett FN som viktig. Analysen av Aftenpostens valg av kilder (jf. kapittel 5) og Aftenpostens lederartikler (jf. kapittel 6) viser at standpunktet i stor grad fikk gjennomslag i Aftenposten. Selv om det kun var en kilde som viste til FN, ble FN da brukt som bevis for at krigen var legitim. Lederskribentene argumenterte også med at krigen var i tråd med folkeretten. Ingen kilder eller lederskribenter synliggjorde for leseren at det var uenighet om hvorvidt USA kunne påberope seg retten til selvforsvar eller om Sikkerhetsrådet hadde godkjent en væpnet angrep på Afghanistan, og hypotesen ble derfor styrket. De ulike analysene viser at en debatt rundt krigens legitimitet befant seg i "sfæren av det avvikende".

8.4 Hypotese 4: Aftenposten problematiserte i liten grad at norske styrker var under amerikansk kommando

Norske styrker som deltok i operasjon "Enduring Freedom" i Afghanistan var under amerikansk kommando. Analysen av kildevalgene i Aftenposten (jf. kapittel 5), Aftenpostens lederartikler (jf. kapittel 6) og analysen av artiklene om spesialstyrkene (jf. kapittel 7) styrker hypotesen om at Aftenposten i liten grad problematiserte dette. Analysen av kildene i den aktuelle uken viser at det kun var leder i SV, Kristin Halvorsen, som var kritisk til at styrkene skulle settes under amerikansk kommando. Analysen av lederartiklene viste at Aftenposten som medieorgan ikke så dette som problematisk. Potensielle dilemmaer norske soldater kunne komme i opp i under amerikansk kommando ble heller ikke nevnt i analysen av spesialstyrkene. Dette viser at innvendingene mot at norske styrker var under amerikansk kommando befant seg i "sfæren av det avvikende" der verken journalister eller den politiske elite anså temaet for å være verdt en debatt. Høsten 2002 så temaet derimot ut til å ha beveget seg over i "sfæren av legitim kontrovers". Åslaug Haga (Sp) fikk i en artikkel liste opp en rekke dilemmaer hun mente norske soldater kunne komme opp i under USAs ledelse.

8.5 Hypotese 5: Aftenposten fokuserte i liten grad på sivile ofre

Analysen av lederartiklene viste at Aftenposten i liten grad fokuserte på sivile ofre. Heller ingen av kildene i den utvalgte uken pekte på faren for at norske soldater kunne komme til å drepe sivile. Sivilbefolkningen ble heller ikke nevnt i artiklene om de norske spesialsoldatene. Alle analysene styrker derfor hypotesen. I den grad Aftenposten pekte på at menneskeliv kunne gå tapt i krigen, var det de norske soldatene en var bekymret for. Typiske forsikringer som ble gitt var at de norske soldatene var ”i god behold” eller utsagn som ”ingen nordmenn kom til skade”. At Aftenposten fremhevet bekymringen for de norske soldatenes liv framfor faren for tap av andre menneskers liv i krigen kan være en konsekvens av at de afghanske sivile eller fiendens soldater ikke ble vurdert som verdige ofre. På den annen siden kan en spørre seg om det er rimelig å kritisere Aftenposten, en norsk avis, for å forsikre leserne om at de norske soldatene var i ”god behold”.

8.6 Ikke rom for kritiske stemmer

Fire av fem hypoteser ble styrket, mens den femte ble noe svekket. Analysene viser dermed at Aftenposten i stor grad støttet den norske deltakelsen i krigen i Afghanistan. Det var liten debatt om det norske tilbudet til USA og den norske militære deltakelsen i krigen i Afghanistan befant seg derfor i ”sfæren av konsensus”. Aftenposten kritiserte til og med kritiske stemmer i Norge for å ødelegge landets forhold til USA. Dette sammenfaller med medieanalyser av amerikanske medier etter terrorangrepene der kritisk dekning og opposisjonelle meninger ble sett på som upassende (Hart og Ackerman 2001). Det var likevel en debatt som var synlig i Aftenposten: Debatten om hvorvidt regjeringen alene, uten en behandling i Stortinget, kunne vedta å tilby norske styrker til utlandet under et annet lands kommando. Grunnen til at debatten ble synlig i Aftenposten kan være at problemstillingen allerede var opp til diskusjon blant sentrale politikere og derfor befant seg i ”sfæren av legitim kontrovers”.

Det var uventet mange kritiske stemmer til USA. Funnet strider mot tidligere studier der det ble påvist at norske medier prøvde å unngå å bruke USA-kritiske argumenter (Kempf 2001:169-170). Kritikken var blant annet rettet mot de amerikanske militærdømstolen, fangebehandlingen på Guantanamo-basen på Cuba og det ble fremmet påstander om at de nye terrorlovene gikk ut over rettssikkerheten i USA. Et viktig funn er at da negative aspekter ved krigen ble avdekket, behandlet Aftenposten kritik-

ken separat fra den norske deltakelsen. Det er flere mulige forklaringen på hvorfor dette ikke ble sett i sammenheng. Ifølge van Dijk (1998) er det vanlig å fremstille våre gode handlinger og fiendens onde handlinger. Når våre handlinger ikke er å betrakte som gode blir de derfor ikke omtalt. I tråd med det ”norske godhetsregime” ville det være langt fra norske journalisters tankegang at nordmenn skulle ha bidratt til å ta fanger. Det faktum at norske soldater har tatt fanger i Afghanistan ble holdt tilbake av norske myndigheter til så sent som desember 2005.

Høsten 2002 ble de kritiske stemmene mot utviklingen innen norsk sikkerhetspolitikk langt mer synlige i Aftenposten. Kritikken må sees i sammenheng med at en denne høsten fryktet at Norge også skulle bli med i en krig i Irak. Opposisjonsklimaet var et helt annet i Norge og i store deler av verden i forkant av krigen i Irak i 2003 enn det var før krigen i Afghanistan.⁴⁴ En kan derfor konkludere med at muligheten for en kritisk journalistikk øker om det finnes en konflikt på et høyt politisk nivå. Om to viktige partier eller nasjoner er uenige om det er riktig å starte en krig eksisterer det en ”legitim kontrovers” som vil blir synlig i mediene.

Etter min oppfatning er hovedmålet med propaganda i demokratiske samfunn som Norge å få folkets støtte til myndighetenes politiske beslutninger. En kan spørre seg hva som gjør at propaganda fungerer i dagens mediekritiske samfunn. Mral gir en psykologisk forklaring der hun fremhever at i en krisesituasjon med mange kompliserte faktorer tas enkle løsninger takknemlig i mot (Mral 2004). Soldater som fremstilles som så dyktige at de ikke kan gjøre feil, som innehar en støttefunksjon til amerikanerne og som utfører en ”jobb” bidrar til å gjøre den norske militære deltakelsen i Afghanistan akseptabel. Retoriske virkemidler som metaforer og metonymer tilslører virkeligheten og ”antiterror” blir beskrivende for hva de norske soldatene utfører i Afghanistan.

8.7 Epilog

I februar 2006 ble ISAF-styrken i Meymaneh i Afghanistan angrepet av demonstranter (Forsvarsstaben 2006). Angrepet skal ha vært et utslag av striden rundt trykningen av Muhammed-karikaturene i den danske avisen Jyllands-Posten i september 2005 og den norske kristenavisen Magazinet i januar 2006. Demonstrantene angrep leieren med blant annet panservernraketter og granater. Ifølge Forsvaret kjempet nordmennene for livet og

⁴⁴ Motstanden mot krigen i Irak kom spesielt til uttrykk i februar 2003 da krigsmotstanderne mobiliserte til den største fredsdemonstrasjonen noen sinne i Norge (Berthelsen 2005:23). Selv om USA viste til at de hadde en solid koalisjon bak seg i krigen mot Irak, var viktige land som Tyskland og Frankrike var svært kritiske til krigen.

skjøt med skarpt mot demonstrantene (ibid.). Angrepet fikk myndighetene til å understreke at Norge ikke lot seg skremme ut av Afghanistan:

”Det er ikke aktuelt å trekke seg ut av Afghanistan etter gårsdagens hendelser. ISAF vil være Norges viktigste militære utenlandsoperasjon i lang tid fremover. Den har et tydelig FN-mandat og den er ledet av NATO. Arbeidet norske offiserer og soldater gjør har fokus på både stabilisering av samfunnet og reform av sikkerhetssektoren. Slik bidrar de direkte til å fremme menneskerettighetene i landet” (Forsvarsdepartementet 2006b).

Det er vanskelig å være imot at nordmenn skal jobbe for å styrke menneskerettighetene i Afghanistan, men demonstrasjonene mot ISAF-leiren gjorde folk oppmerksomme på hvor farlig oppdraget til de norske soldatene kan være. Norge sendte i februar 2006 fire F-16 fly til ISAF-styrkene. Til tross for at Norge trekker seg ut av den amerikanskledede operasjonen ”Enduring Freedom” skal flyene kunne støtte operasjonen i ”nødsituasjoner” (Strøm-Erichsen 2006). Spørsmålet fremover er om det norske samfunn er forberedt på at norske soldater kan bli sendt hjem i likposer eller at norske soldater kan komme til å drepe sivile afghanere. Ut fra hvordan de norske soldatene fremstilles i Aftenposten og måten norske myndigheter fremstiller deres oppdrag på, tror jeg svaret helt klart er nei. Et annet spørsmål som den siste tiden har blitt stadig mer gjeldende er om Forsvaret skal innrettes på operasjoner i Norge eller i utlandet. Dekningen av debatten om utviklingen av norsk sikkerhetspolitikk vil derfor være et viktig tema for videre forskning. Jeg har i oppgaven vist at det er en tendens til at det er lang enklere å kritisere USA enn vår egen regjering, selv i krigstid. Anti-amerikanske holdninger i norske aviser kan derfor være et spennende tema for videre studier og for å avdekke endringer i oppslutningen om Norges tradisjonelle sikkerhetspolitiske linje.

Vedlegg 1: Norsk militært engasjement i Afghanistan

Budsjettfordeling for det norske militære engasjementet i Afghanistan, 2001-2003 (i millioner kroner)⁴⁵. Oversikten er utarbeidet av Suhrke, Harpvigen, Berg og Strand (2004).

Special forces (90 million in 2003**) 190
Mine clearance experts 29
National support unit (Kandahar) 2
Transport aircraft Hercules C-130 (Kirgizistan) 105
Armoured personnel carriers (15) 24
Jet fighters F-16 (incl. ammunition costs)* 564
Additional costs – extended deployment period* 29,5
Total – OEF 943,5
Transport control unit (Kabul) 12
Explosive Ordnance Disposal (EOD) team 5
Additional costs – extended deployment period* 13
CIMIC** 25
Surgical unit** 35
Telemark Task Force** 50
Total – ISAF 140
Liaison officers (Tampa, Florida) 38
Strategic communication units (2) 120
Procurement and adaptation of equipment 26
Additional costs – extended deployment period* 42
Total – shared resources OEF/ISAF 226
Sea patrolling, Mediterranean (NATO support) 16
GRAND TOTAL 1325,5

Note: Costs marked * refer to *Stortingsproposisjon nr. 80*, where 300 million out of a total of 648 million was covered through an extraordinary grant; the remaining 348.5 million were covered through reallocations within the ordinary budgets (including the state budget for 2003). Costs marked ** refer to allocations for 2003 and 2004, which were part of the ordinary state budget, with the CIMIC team running till February 2004, the Surgical unit to March 2004, and the Telemark Task Force to July 2004. Costs for the participation in a British led PRT are not included. (The question of a possible Norwegian contribution to the Provincial Reconstruction Teams (PRTs) moved to the top of the policy agenda in the latter half of 2003)

⁴⁵ Oversikten er basert på Stortingsproposisjon nr. 39(2001-2002), 15 February 2002 (<http://odin.dep.no/fd/norsk/publ/stprp/010001-030016/index-dok000-b-n-a.html>) og Stortingsproposisjon nr. 80, 30 August 2002

Vedlegg 2: Diverse pressemeldinger

Pressemelding (Statsministerens kontor)

Nr.: 173/2001

Dato: 11. september 2001

Statsminister Jens Stoltenberg om terrorangrepene i USA

- En ufattelig katastrofe

- USA er i ettermiddag blitt utsatt for et bredt anlagt terrorangrep. Det som utspiller seg i New York, Washington og andre steder i USA tyder på en terrorhandling verden aldri har sett maken til. Vi er vitne til en ufattelig katastrofe som ryster og opprører en hel verden.

Det sier statsminister Jens Stoltenberg tirsdag kveld, etter meldingene om de omfattende terrorhandlingene i New York og Washington DC.

- Dette er et angrep på USA og det amerikanske folk. Men det er også et angrep på det åpne demokratiske samfunn. Alle demokratier har nå et ansvar for å stå sammen i en kompromissløs kamp mot internasjonal terrorisme, sier statsministeren.

- USA er Norges nærmeste allierte. Mange nordmenn oppholder seg i USA og våre bånd til det amerikanske folk er mange og nære. På vegne av den norske regjeringen vil jeg ta den kraftigste avstand fra de terrorhandlingene som er utført. Jeg vil uttrykke vår solidaritet med det amerikanske folk og sende den norske regjeringens dype medfølelse til de tusener av mennesker som er rammet, sier statsminister Jens Stoltenberg.

På vegne av den norske regjering sendte statsministeren tirsdag følgende kondolanse til USAs president, George W. Bush:

"På vegne av den norske regjering vil jeg få uttrykke sjokk og sorg etter det massive terrorangrepet mot Amerikas forente stater. Vi fordømmer på det sterkeste disse barbariske handlingene, som har rammet et stort antall uskyldige sivile.

USA er Norges nære allierte. Jeg vil få uttrykke vår solidaritet med det amerikanske folk og den amerikanske regjeringen. Terrorhandlingene er et direkte angrep mot demokratiet og mot våre samfunn. De understreker viktigheten av å stå sammen mot alle former for terrorisme.

Jeg vil få uttrykke min dypeste kondolanse med familiene til de som er rammet og overfor det amerikanske folk."

Pressemelding (Forsvarsdepartementet)

Nr.: 042/2001
Dato: 12.09.01

Forsvarsminister Bjørn Tore Godal sender kondolansebrev til sin amerikanske kollega

Forsvarsminister Bjørn Tore Godal har i dag sendt kondolansebrev til forsvarsminister Donald H. Rumsfeld. I brevet sender forsvarsministeren sine varmeste tanker til forsvarsminister Rumsfeld, hans stab og de menn og kvinner som arbeider i Pentagon. Han uttrykker også medfølelse med familiene, vennene og kollegene av de omkomne.

Godal forsikrer at norske myndigheter vil gjøre sitt ytterste for å hjelpe alt amerikansk personell i Norge. Han viser til at Norge er forberedt på å tilby USA den assistanse som anses hensiktsmessig for å avhjelpe den vanskelige situasjonen.

"Vi har et ansvar for å bekjempe terrorisme, og det er viktig at de skyldige blir gjort ansvarlige. Terrorisme skal aldri få kunne gjennomføres ustraffet og vil aldri bli belønnet", skriver Godal. Han skriver videre at Norge vil arbeide aktivt for å bidra til NATOs felles bestrebelser med å styrke sikkerheten.

Pressemelding (Forsvarsdepartementet)

Nr.: 044/2001
Dato: 14.09.01

Norsk støtte til USA

I forbindelse med enkelte presseoppslag som kan indikere at Norge vil være tilbakeholden med å yte støtte til USA under artikkel 5 i Atlanterhavspakten, dersom en henvendelse om bistand skulle komme, ønsker forsvarsminister Bjørn Tore Godal å understreke følgende:

" Vi er selvfølgelig innstilt på å yte USA all den støtte vi kan. USA er Norges viktigste allierte. Norge yter allerede etterretningshjelp til USA. Dersom det kommer forespørsler om annen støtte, herunder militær støtte, vil vi selvsagt stille oss positive til dette, i samsvar med våre solidaritetsforpliktelse i henhold til artikkel 5 i Atlanterhavspakten. Norske myndigheter tar solidaritetsplikten etter artikkel 5 meget alvorlig."

Pressemelding (Statsministerens kontor)

Nr.: 179/2001

Dato: 28. september 2001

Nye tiltak for å styrke beredskapen i Norge og for å bidra til å bekjempe internasjonal terrorisme

- For de aller fleste land er faren for terrorhandlinger økt etter angrepene i USA 11. september. Dette gjelder også Norge, og vi må være forberedt på at denne situasjonen kan vare ved. Vi har ikke særskilt informasjon om at det foreligger en trussel rettet spesielt mot Norge, men også vi må ta våre forholdsregler nasjonalt og i samarbeid med andre land.

Dette sier statsminister Jens Stoltenberg i en kommentar til at Regjeringen i dag har fattet flere vedtak med sikte på å styrke beredskapen i Norge og for å bidra til det internasjonale samarbeidet om å bekjempe terrorisme.

Fullmakt til innkalling av mannskaper for vakt- og sikringsoppgaver

Det er i Statsråd i dag vedtatt en kongelig resolusjon som gir forsvarsministeren fullmakt til å innkalle ekstramanskaper fra Heimevernet for å ivareta forsterket vakthold ved militære installasjoner. Det er også åpnet for at Forsvaret på kort varsel skal kunne stille nødvendige ressurser til vakthold og sikring av viktige samfunnsobjekter, dersom situasjonen skulle kreve det.

Norge undertegner Den internasjonale konvensjonen for å bekjempe finansiering av internasjonal terrorisme

Det er i Statsråd i dag også vedtatt en kongelig resolusjon om å undertegne Den internasjonale konvensjonen for å bekjempe finansiering av internasjonal terrorisme. Formålet med konvensjonen er å hindre og bekjempe finansiering av terroristhandlinger. Konvensjonen setter forbud mot å finansiere terrorisme direkte eller indirekte, og mot forsøk og medvirkning til slike handlinger. Med samme formål er det i dag ventet at FNs Sikkerhetsråd vil vedta en folkerettslig bindende resolusjon som kriminaliserer finansiering av terrorisme.

Samordning med EU

Det arbeides for at Norge raskt kan slutte seg til aktuelle EU-tiltak etter EU's ekstraordinære toppmøte og EU's justisministermøte. Arbeid pågår også for å gjennomføre tiltak som behandles eller iverksettes i henhold til Europol- og Schengen-regelverket.

- Siden terrorhandlingene i USA har Regjeringen systematisk gjennomgått beredskapssituasjonen på en lang rekke områder med sikte på å oppdatere og forbedre beredskapen der dette er nødvendig, sier statsminister Jens Stoltenberg.

De enkelte departementer og fagmyndigheter følger opp dette arbeidet og er selv ansvarlige for informasjonsvirksomheten.

Pressemelding (Statsministerens kontor)

Nr.: 186/2001

Dato: 7. oktober 2001

Norge gir full støtte til USA's angrep

- Regjeringen gir full støtte til de USA-ledete militære operasjonene mot terrornettverket i Afghanistan. Det er nå klarlagt at Afghanistan er base for et nettverk av terrorvirksomhet. Derfor er bruk av militærmakt nødvendig.

Dette sier statsminister Jens Stoltenberg i en kommentar til at det i dag ble innledet militære operasjoner mot terrornettverket i Afghanistan.

- USA utøver den soleklare retten til selvforsvar som landet har etter FN-pakten. Det er klart at Osama bin Laden og hans terroristnettverk gjennomførte de grufulle angrepene på USA 11. september. En bred internasjonal koalisjon fra alle verdensdeler står bak de tiltak som nå er iverksatt, sier statsministeren.

- Internasjonal terrorisme er en trussel mot mennesker over hele verden. Dette er en kamp mot terroristene, deres støttespillere og bakmenn. Det er ikke et angrep mot de arabiske land eller mot Islam, sier Stoltenberg.

Norge støtter USA's aksjoner sammen med de øvrige allierte i NATO. Norske styrker deltar ikke i de operasjonene som nå er innledet.

Statsministeren viser til at USA har understreket at operasjonene er rettet mot militære installasjoner og kommunikasjonsutstyr. USA har vektlagt de humanitære sidene ved situasjonen i Afghanistan og har allerede igangsatt flydropp av humanitære og medisinske forsyninger.

Norge har, i likhet med USA og en rekke andre land, trappet opp den humanitære innsatsen for å unngå lidelser for de internt fordrevne og flyktninger i nabolandene. Fredag 5. oktober ble det vedtatt en bevilgning på 200 millioner kroner til medisiner, klær og andre humanitære leveranser.

Det er siden 11. september innført en rekke beredskapstiltak i Norge og regjeringen vurderer situasjonen fortløpende.

Pressemelding (Forsvarsdepartementet)

Nr.: 062/2001
Dato: 30.11.2001

Norge tilbyr militære styrker til kampen mot internasjonal terrorisme

Regjeringen har besluttet å tilby militære styrker til den pågående militære kampanje, operasjon *Enduring Freedom*, og til eventuelle humanitære støtteoperasjoner i og rundt Afghanistan. Tilbudet, som fremsettes med forbehold om Stortingets samtykke, inkluderer jagerfly, transportfly, helikoptre og militære enheter på bakken. Styrkene vil bli tilbudt USA. Tilbudet vil være utgangspunkt for videre drøftelser om norsk militær deltakelse. Det kan også være aktuelt å gi materielstøtte til USA i forbindelse med de pågående operasjoner.

- Vår egen sikkerhet er nært og uløselig knyttet til utfallet av kampen mot internasjonal terrorisme. Vi må derfor være beredt til å ta vår del av de militære byrdene, uttaler forsvarsminister Kristin Krohn Devold i en kommentar etter dagens møte i Stortingets utvidede utenrikskomité.

Hun uttaler videre: - I likhet med en rekke andre allierte land, vil Norge nå tilby mulige militære bidrag til USA. Det er svært lite sannsynlig at alle tilbudte elementer vil bli etterspurt. Det er likevel viktig at styrkebidragene forberedes for utplassering, slik at vi raskt kan stille med det som faktisk blir etterspurt.

De norske styrkebidragene er basert på frivillighet på linje med deltakelse i fredsoperasjoner. NATOs erklæring av artikkel 5 åpner riktignok for beordring av personell med hjemmel i vernepliktsloven, men Regjeringen anser at dette ikke er aktuelt i den nåværende situasjon.

Følgende styrker tilbys til operasjon *Enduring Freedom*:

- Seks F 16 jagerfly
- Fire Bell helikoptre
- Ett DA 20 elektronisk krigføringsfly
- Et mindre antall stabsoffiserer
- Et begrenset antall spesialister innen vinteroperasjoner
- Et mindre antall eksplosivryddere
- En transportkontrollenhet

Følgende tilbys til eventuelle humanitære støtteoperasjoner i og rundt Afghanistan:

- Ett til to C-130 Hercules transportfly
- Et mindre antall eksplosivryddere
- En transportkontrollenhet
- Diverse mindre ingeniørenheter
- Et mindre antall rådgivere/eksperter innen vintertrening, sivil-milært samarbeid, minerydding og flydropp.

Pressemelding (Forsvarsdepartementet)

Nr.: 066/2001
Dato: 21.12.01

Norge tilbyr bidrag til den internasjonale sikkerhetsstyrken i Afghanistan

Norge vil sende en eksplosivryddeenhet (EOD-team) på ca. 15 personer og opp til 4 stabsoffiserer til den britisk-ledede stabiliseringsstyrken i Afghanistan ISAF (International Security Assistance Force). I tillegg har Norge tilbudt et transport-kontrollag (MOVCON-team) på 7-10 personer. FNs sikkerhetsråd ble i går enige om mandat for stabiliseringsstyrken. Styrken vil bli plassert i Kabul og områdene rundt hovedstaden.

"Jeg ser det som svært viktig at også Norge deltar i denne initielle sikkerhetsstyrken", sier forsvarsminister Kristin Krohn Devold. –"Konseptet med EOD-teamet er det samme som ble benyttet for det norske EOD-personellet i Makedonia og som vi derfor har god erfaring med," sier forsvarsministeren. Den endelige styrkekonferansen i London i romjulen vil klargjøre sammensetningen av ISAF. De norske styrkebidragene vil kunne reise over nyttår. Styrken vil sannsynligvis bestå av ca. 3000 mannskaper fra en rekke bidragsland. Det norske tilbudet ligger innenfor de militære kapasiteter som Regjeringen tidligere har besluttet å tilby for operasjoner i kampen mot internasjonal terrorisme.

Eksplosivryddeenheten vil ha kapasitet til å rydde miner og udetonerte eksplosiver for å gjøre det mulig for stabiliseringsstyrken å etablere seg og operere. Transportkontrollaget vil ha kapasitet til å lede transportvirksomheten inn og ut av en flyplass i styrkens operasjonsområde.

Bidraget kommer i tillegg til den minerydderstyrken som allerede er besluttet satt inn til støtte for den amerikanske operasjonen "Enduring Freedom" på flyplassen ved Kandahar, og som forventes å reise i neste uke.

Vedlegg 3: Intervjuguide

- Hvor lenge har du jobbet i Aftenposten?
- Hva var dine ansvarsområder under dekningen av Norges deltakelse i Afghanistan?
- Hvordan jobbet dere med dekningen av den norske deltakelsen?
- Hvorfor valgte Aftenposten å støtte norsk deltakelse i lederartiklene?
- Jeg har lest gjennom flere pressemeldinger fra myndighetene og jeg har funnet at myndighetene standpunkter i stor grad reflekteres i lederartiklene, hva er tror du er grunnen til det?
- Hvordan opplevde du informasjonstilgangen fra myndighetene?
- Hvordan opplevde du hemmeligholdet rundt spesialstyrkene?
- Hva gjorde Aftenposten for få tilgang til informasjon om spesialstyrkene?
- Hvordan behandlet Aftenposten prinsipielle spørsmål som:
 - krigens folkerettslige grunnlag
 - norske styrker under amerikansk kommando
- Hvordan behandlet Aftenposten hemmeligholdet rundt spesialstyrkene?
- Hvordan dekket dere Guantanamo-basen på Cuba?
- Min analyse viser at Aftenposten ikke satte fangene på Cuba i sammenheng med den norske dekningen, stemmer det?
Hvorfor ble ikke den norske deltakelsen satt i sammenheng med fangene på Cuba?
- Min analyse viser at hemmeligholdet rundt spesialstyrkene i liten grad ble problematisert i nyhetsartiklene, hva er grunnen til det?
- Er det noe vi ikke har vært innom som du vil legge til?

Vedlegg 4: Tabell: Tema i antall og prosent

Tabellen gir en oversikt over fordelingen av de ulike temaene i hele utvalget:

Tema	Antall	Prosent
Afghanistan etter Taliban	39	5
Annet	58	7
Forsvarsindustri	16	2
Global politikk	8	1
Krim/rett	18	2
Kultur	145	18
Nobelprisen	20	2
Norsk asylpolitikk	23	3
Norsk deltakelse	175	22
Norsk forsvarspolitikk	73	9
Sport	5	1
Terror	119	15
USAs stormaktspolitikk	77	10
Økonomi	21	3
Total	797	100

Vedlegg 5: Tabell: Tema og måned

Måned	tema													Total	
	Afghanistan etter Taliban	Annet	Forsvars- industri	Global politikk	Krim /rett	Kultur	Nobel- prisen	Norsk asylpolitikk	Norsk deftakelse	Norsk forsvarspolitikk	Terror	Sport	USAs stormakts- politikk		Økonomi
september01	0	0	1	1	0	3	0	2	11	0	13	0	5	3	39
oktober01	2	9	0	1	1	24	4	5	31	10	47	1	17	7	159
november01	11	9	4	3	2	30	3	1	34	11	12	1	13	3	137
desember01	9	12	0	1	1	16	12	2	25	5	8	1	8	2	102
januar02	3	12	3	0	1	15	0	1	16	3	3	1	6	1	66
februar02	4	3	2	0	1	6	0	0	4	4	1	1	5	1	32
mars02	1	4	0	0	2	10	0	0	10	6	6	0	3	0	42
april02	1	3	1	0	2	1	0	0	10	4	1	0	1	1	25
mai02	0	3	0	1	0	3	0	2	4	1	1	0	4	2	21
juni02	2	1	0	0	1	4	0	0	5	2	0	0	1	0	16
juli02	0	0	0	0	3	1	0	0	3	1	0	0	0	0	8
august02	1	1	0	1	0	5	0	3	1	3	3	0	2	1	21
september02	0	0	1	0	1	7	0	2	7	3	24	0	5	0	50
oktober02	1	0	2	0	1	10	1	2	5	6	0	0	2	0	30
november02	0	0	2	0	2	4	0	2	3	5	0	0	2	0	20
desember 02	4	1	0	0	0	6	0	1	6	9	0	0	3	0	30
Total	39	68	16	8	18	145	20	23	175	73	119	5	77	21	797

Litteraturliste

- Allern, Sigurd (1996) *Kildenes makt: ytringsfrihetens politiske økonomi*, Oslo: Pax
- Allern, Sigurd (1999) "Informanter med 'finlandshette'", i "Pressens verdier - stemmer selv-bildet?", bilag til Journalisten 8.10.1999, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk
Tilgjengelig: http://www.ij.no/publikasjoner/pressens_verdier/filer/informanter.pdf [1.2.2006]
- Allern, Sigurd (2001) *Nyhetsverdier: om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*, Kristiansand: IJ-forlaget
- Amnesty International Norge (2001) *Ingen våpen til Nordalliansen uten betingelser*, press-melding 22.10.2001, Tilgjengelig:
<http://www.amnesty.no/web.nsf/pages/EC6F81BEC26D1362C1256AED0038D16D>
[1.2.2006]
- Arkin, William M. (2003) "Media mongering Information warfare becomes part of the US armoury", i *Index of censorship*, Vol. 32, nr. 1, January, s. 25-28
- Bell, Martin (1998) "The truth is Our Currency", i *Harvard International Journal Press/Politics*, vol. 3 nr.1, Winter, s. 102-109
- Bennett, Lance W. (1990) "Toward a Theory of Press-State Relations in the United States", i *Journal of Communication*, Vol. 40 nr. 2, Spring, New York: Oxford University Press, s. 103-125
- Bennett, Lance W. (1994) "The News about Foreign Policy", i Bennett, Lance W. og Paletz, David L. (red.) *Taken by Storm: the Media, Public opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, Chicago: University of Chicago Press, s. 12-40
- Berg, Jens Petter (2001) "Terrorbekjempelse etter 11. september 2001 – folkerettslig og menneskerettslige spørsmål", i *Kritisk Juss*, nr. 28, s. 223-42, Oslo/Bergen: Rettspolitiskforening/Fagbokforlaget
- Berthelsen, Ole (2005) *En frelser, en prest og en satan: USA, Norge og Irak-krigen*, Oslo: Gyldendal akademisk
- Borgersen, Tor Aagaard (2000) "Forsvar i skuddlinjen En analyse av debatten rundt opprettelsen og iverksettelsen av Telemarkbataljon", *Det sikkerhetspolitiske bibliotek* [online] nr. 2, Tilgjengelig: <http://www.atlanterhavskomiteen.no/publikasjoner/sp/2000/2-2000.htm>
[15.4.2005]
- Braanen, Bjørgulv og Rønsen, Arild (2001) "Regjeringen får avgjøre", nyhet, *Klassekampen*, 6.12.2001
- Brown, Robin (2003) "Spinning the War: Political Communication, Information Operations and Public Diplomacy in the War on Terrorism", in Freedman, Des og Thussu, Daya Kishan (red.) *War and the media: reporting conflict 24/7*, London: Sage Publications/ New Delhi: Thousand Oaks, s.87-101

Bruhn Jensen, Klaus (2002) "The complementarity of qualitative and quantitative methodologies in media and communication research", i Bruhn Jensen, Klaus (red.) *A Handbook of media and communication research: qualitative and quantitative methodologies*, London: Routledge

Brurås, Svein (2000) *Etikk for journalister*, Bergen: Fagbokforlaget

Bush, George W. (2001) *Address to a Joint Session of Congress and the American People*, tale, Tilgjengelig: <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html> [1.2.2006]

CNN.com (2002), *New Pentagon Office spearhead information war* [online], 20.2.2002, Tilgjengelig: <http://archives.cnn.com/2002/US/02/19/gen.strategic.influence/> [1.2.2006]

Dadge, David (2004) *Casualty of war: the Bush administration's assault on a free press*, Amherst, New York: Prometheus

Dagbladet (2002) "Større åpenhet", leder, *Dagbladet*, 15.3.2002. s. 3

Dijk, Teun A. van (1988) "News analysis: case studies of international and national news in the press", Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum

Dijk, Teun A. van (1998) "Opinions and Ideologies in the Press", i Bell, Allan og Garrett, Peter (red.) *Approaches to Media Discourse*, Oxford: Blackwell Publishers Ltd., s. 21-63

Dorman, William A. og Livingston, Steven (1994) "News and Historical Content The Establishing Phase of the Persian Gulf Policy Debate", i Bennett, Lance W. og Paletz, David L. (red.) *Taken by Storm The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, Chicago: The University of Chicago Press s. 63-82

Eide, Elisabeth (2002a) "'Vi' og 'de Andre' – sett og oversett", i Ottosen, Rune og Eide, Elisabeth (red.) *Krigens retorikk*, Oslo: Cappelen, s. 49-80

Eide, Elisabeth (2002b) "'Down there' and 'up here': 'Europe's others' in Norwegian feature stories", i *HiO-rapport*, nr. 31

Eide, Elisabeth (2003) "Warfare and dual vision", i *Article from reading list to the course War and peace journalism*, Oslo: Universitetet i Oslo

Eide, Elisabeth (2004) "Warfare and Dual Vision in Media Discourse", i Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (red.) *U.S. and the Others Global Media Images on "The War on Terror"*, Göteborg: NORDICOM, s. 263-284

Eide, Martin (2001) "Journalistisk makt. Et oppslag", i Eide, Martin (red.) *Til dagsorden! Journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk

Ellingsen, Per (2002a) "Nekter å informere", nyhet, *Dagbladet*, 11.4.2002, s. 15

Ellingsen, Per (2002b) "Krigshissig kvinnetrio sender soldater til Afghanistan: - Krigen er kvinnefrigjøring", nyhet, *Dagbladet*, 11.8.2002, s. 12

- Ellul, Jacques (1973) *Propaganda*, New York: Vintage Books
- Engebretsen, Martin (2005) *Den forståelige nyhet*, Kristiansand: Ij-forlaget
- Entman, Robert M. (1993) "Framing. Towards Clarification of a Fractured Paradigm", i *Journal of Communication*, nr.43 (4), New York: Oxford University Press, s.51-58
- Eriksen, Anders R. (2005) "Replikk til Urszula Srebrowskas artikkel 'ATEKST kan lede på villspor'", i *Norsk medietidsskrift*, nr 1, Oslo: Universitetsforlaget, s. 44-49
- Eriksen, Thomas Hylland (2003) "Hvordan kunne det vært annerledes?", i *Arr. Idéhistorisk Tidsskrift*, nr. 3-4, Oslo: Universitetet i Oslo, s. 3-9
- Erjavec, Karmen (2004) "The Newsweek War on Terrorism. A Construction of Risk", i Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (red.) *U.S. and the others: global media images on "The war of terror"*, Göteborg: NORDICOM, s. 93-106
- Eskeland, Ståle (2003) *Krig og fredsbevarende operasjoner: Lovlig, ulovlig eller straffbart?*, Foredrag i Oslo Militære Samfund 6.10.2003, Tilgjengelig: <http://home.online.no/~ivajoha/nato/Krigogfredsbevarendeoperasjoner.htm> [1.2.2006]
- Esser, Frank (2005) "Metacoverage" of Mediated Wars: Framing the News Media and Military News Management in the Gulf War Coverage of 1991 and 2003, foredrag på konferansen "Communication: Questioning the Dialogue", New York, 26.-30.mai 2005
- Fabricius, Julie og Roksvold, Thore (2004) *Anvendt retorik: tag sproget i munden*, København: Akademisk forlag
- Figenschou, Tine Ustad (2004), *Courting, criticism, censorship and bombs: a study of the relation between the Al Jazeera Channel and the US administration during the war in Iraq*, Hovedoppgave i medievitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo
- Forr, Gudleiv (2001) "Det åpne samfund", kommentar, *Dagbladet*, 22.9.2001, s. 2
- Forsvarsdepartementet (2001) *Norge tilbyr militære styrker til kampen mot internasjonal terrorisme*, Pressemelding Nr.:062/2001, Dato: 30.11.2001, Tilgjengelig: <http://www.odin.no/fd/norsk/aktuelt/pressesenter/pressem/010011-070134/dok-bn.html> [1.2.2006]
- Forsvarsdepartementet (2002) "Norske bidrag i Afghanistan – status 1. juli 2002", *ODIN* [online], Tilgjengelig: http://www.dep.no/fd/norsk/dok/andre_dok/veiledninger/010011-120039/dok-bn.html [1.2.2006]
- Forsvarsdepartementet (2006a) "Norges bidrag til militære operasjoner i utlandet første halvår", *ODIN* [online], Tilgjengelig: <http://odin.dep.no/fd/norsk/tema/p30006442/010051-210157/dok-bn.html> [1.2.2006]

Forsvarsdepartementet (2006b) ”- Klokt håndtert”, *ODIN* [online], Tilgjengelig: <http://www.dep.no/fd/norsk/aktuelt/nyheter/010051-210167/dok-bn.html>

Forsvarsnett (2002) ”Bruk av spesialstyrker”, *Forsvarsnett* [online] Tilgjengelig: <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=12104> [1.2.2006]

Forsvarsnett (2003a) ”Statsministeren gav ærlig svar”, *Forsvarsnett* [online], Tilgjengelig: <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=51491> [1.2.2006]

Forsvarsnett (2003b) ”Spesialstyrker – en spesialitet”, *Forsvarsnett* [online], Tilgjengelig: <http://www.mil.no/start/aktuelt/nyheter/article.jhtml?articleID=47596> [1.2.2006]

Forsvarsnett (2005) ”Spesialstyrker til Afghanistan”, *Forsvarsnett* [online], Tilgjengelig: <http://www.mil.no/start/article.jhtml?articleID=95127> [1.2.2006]

Forsvarsnett (2006) ”ISAF”, *Forsvarsnett* [online], Tilgjengelig: <http://www.mil.no/fol/afg/start/styrken/isaf/> [1.2.2006]

Forsvarsstaben (2006) *Gjennomgang av foreløpig rapport – Meymaneh*, Pressemelding Nr.12, Dato 9.2.2006, Tilgjengelig: <http://www.mil.no/start/aktuelt/pressemeldinger/article.jhtml?articleID=116737> [1.2.2006]

Fosland, Geir (1993) *Sensur og propaganda: to kriger og to aviser*, Hovedoppgave i statsvitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo

Friedman, Herbert A. (2002) *Psychological Operations in Afghanistan* [online], Tilgjengelig: <http://www.psywarrior.com/Herbafghan.html> [1.2.2006]

Garbo, Gunnar (2002) *Også krig er terror: et kritisk oppgjør med det nye NATO, krigen i Afghanistan og Kosovo og Norges egen rolle*, Oslo: G. Garbo

Gervin, Anne Dorthea Eger (2004) *Bare propaganda?: en analyse av NATOs og norske myndigheters informasjonsvirksomhet under Operation Allied Force i 1999*, Hovedfagsoppgave i Statsvitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo

Gjerstad, Tore (2003) ”– Drepende sensur”, nyhet, *Dagbladet*, 27.8.2003, s. 51

Gowing, Nik (1994) “Real Time Television Coverage of Armed Conflicts and Diplomatic Crises: Does it Pressure or Distort Foreign Policy Decisions”, i *Harvard Working Paper Series*, nr. 1, The Joan Shorenstein Center on the Press, Politics and Public Policy, London: President and Fellows of Harvard University, Tilgjengelig: http://www.ksg.harvard.edu/presspol/Research_Publications/Papers/Working_Paper_s/94_1.pdf [1.2.2006]

Gran, Gunnar, Norsk Presseforbund (1995) *Vær varsom: forarbeid til revisjon av etiske normer for trykt presse, radio og fjernsyn*, Fredrikstad: Institutt for journalistikk

Haga, Åslaug (2002) *Skriftlige spørsmål til skriftlig besvarelse* [online], Stortinget, Dokument nr. 15 (2001-2002), Spørsmål nr. 407, datert 27.5.2002, Tilgjengelig: <http://epos.stortinget.no/spmDetalj.aspx?id=24756> [1.2.2006]

Hallin, Daniel C. (1986) *The "uncensored war": the media and Vietnam*, Berkeley/ Los Angeles, California: University of California Press, Ltd

Hart, Peter og Ackerman, Seth (2001), "Patriotism & Censorship Some journalists are silenced, while others seem happy to silence themselves", *FAIR Fairness & Accuracy In Reporting* [online], nr. November/December, Tilgjengelig: <http://www.fair.org/index.php?page=1089> [1.2.2006]

Hegge, Vidar (2002) "Rett til sjølvforsvar mot terrorgrupper? Oversyn over enkelte problemstillinger og argument", *FFI-rapport*, nr.03524
Tilgjengelig: <http://www.nupi.no/IPS/filestore/03524.pdf> [1.2.2006]

Hellevik, Ottar (1991) *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*, Oslo: Universitetsforlaget

Heradstveit, Daniel og Bjørge, Tore (1987) *Politisk kommunikasjon: introduksjon til semiotikk og retorikk*, Oslo: TANO

Herman, Edward S. og Chomsky, Noam (1988) *Manufacturing consent: the political economy of the mass media*, New York: Pantheon Books

Hickey, Neil (2002) "Access denied: Pentagon's war reporting rules are toughest ever", i *Columbia Journalism Review* [online], January/February, Tilgjengelig: <http://archives.cjr.org/year/02/1/hickey.asp> [1.2.2006]

Hjarvard, Stig (1997) "Forholdet mellom kvantitative og kvalitative metoder i medieforskningen", i *Norsk medietidsskrif*, nr. 2, Oslo: Universitetsforlaget, s. 59-80

Hjarvard, Stig (2001) "Introduction", i Hjarvard, Stig (red.) *News in a Globalized Society*, Göteborg: NORDICOM, s. 7-17

Höijer, Birgitta, Nohrstedt Stig A. og Ottosen, Rune (2004) "Introduction", i Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (red.) *U.S. and the others: global media images on "The war of terror"*, Göteborg: NORDICOM, s.7-23

Ivie, Robert L (2004) "Den onde fienden vs. Den agnostiske andre" i Kjeldsen, Jens E. og Meyer, Siri (red.) *Krig, rett & retorikk – en bok om kommunikasjonsregimer*, Åstorp: Rhetor förlag, s. 57-76

Joint Pub 3-13 (1998) *Joint Doctrine for Information Operations* [online]
Tilgjengelig: http://www.c4i.org/jp3_13.pdf [1.2.2006]

Jowett, Garth og O'Donnell, Victoria (1999) *Propaganda and persuasion*, Thousand Oaks, California: Sage

Kempf, Wilhelm (2001) "News Media and Conflict Escalation", i Nohrstedt, Stig Arne og Ottosen, Rune (red.) *Gulf war, national news discourses and globalization. Journalism and the New World Order, vol. 1*, Göteborg: NORDICOM, s.149-174

Kempf, Wilhelm (2003) "Constructive conflict coverage - A social-psychological research and development program", i *Conflict & communication online* [online], Vol. 2, Nr. 2
Tilgjengelig: 1.2.2006
http://www.cco.regener-online.de/2003_2/pdf_2003_2/kempf_engl.pdf

Kempf, Wilhelm og Luostarinen, Heikki (2002) *Studying War and the Media. Journalism and the New World Order, vol. 2*, Göteborg: NORDICOM

Kjeldsen, Jens E. og Meyer, Siri (2004) "Krig, rett og retorikk – en introduksjon", i Kjeldsen, Jens E. og Meyer, Siri (red.) *Krig, rett & retorikk – en bok om kommunikasjonsregimer*, Åstorp: Rhetor förlag, s. 7-14

Klassekampen, (2002), "Norge er ikke i krig", nyhet, *Klassekampen* 31.8.2002

Knightley, Phillip (2003) *The first casualty: the war correspondent as hero and myth-maker from the Crimea to Iraq*, London: André Deutsch

Krohn Devold, Kristin (2003) "Nordmenn i krig i utlandet følger norske forpliktelser", kronikk, *Aftenposten*, 5.6.2003, s. 18

Leonard, Mark (2002) "Diplomacy by Other Means", i *Foreign Policy*, September/October, side 48-56

Lippe, Von der Berit (1999) "Kirurgisk krigføring eller kirurgisk mediedekning" i Johansen, Jan og Mathisen, Thomas (red.) *Mediekrigen: søkelys på massemedienes dekning av Golfkrigen*, Oslo: Cappelen Forlag, s. 145-167

Lovdata (2006) *Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814*, Tilgjengelig: <http://www.lovdata.no/all/nl-18140517-000.html>

Lynch, Jake (2002) *Reporting the world: a practical checklist for the ethical reporting of conflicts in the 21st Century / produced by journalist, for journalist*, Taplow Court: Conflict & Peace Forums

Luostarinen, Heikki (2002a) Propaganda and Reporting in Total Wars, i Kempf, Wilhelm og Luostarinen, Heikki (red.) *Studying War and the Media. Journalism and the New World Order, vol. 2*, Göteborg: NORDICOM, s. 89-99

Luostarinen, Heikki (2002b) "Propaganda Analysis", i Kempf, Wilhelm og Luostarinen, Heikki (red.) *Studying War and the Media, Journalism and the New World Order, vol. 2*, Göteborg: NORDICOM, s. 17-39

Luostarinen, Heikki (2002c) "Journalism and Cultural Preconditions of War", i Kempf, Wilhelm og Luostarinen, Heikki (red.) *Studying War and the Media, Journalism and the New World Order, vol. 2*, Göteborg: NORDICOM, s. 273-283

Luostarinen, Heikki og Ottosen, Rune (2001) "The Media Gulf War and its Aftermath", Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (red.) *Gulf war, national news discourses and globalization. Journalism and the new world order vol. 1*, Göteborg: NORDICOM, s. 35-57

Magder, Ted (2003) "Watching What We Say: Global Communication in a Time of Fear", i Freedman, Des og Thussu, Daya Kishan (red.) *War and the media: reporting conflict 24/7*, London: Sage Publications/ New Delhi: Thousand Oaks, s. 28-45

McChesney, Robert W. (2002) "September 11 and the structural limitations of US journalism", i Zelizer, Barbie og Allan, Stuart (red.) *Journalism after September 11*, London og New York, Routledge, s. 91-101.

McLaughlin, Greg (2002) *The war correspondent*, London: Pluto Press

McQuail, Denis (1994) *Mass communication theory: an introduction*, London: Sage

Mediebedriftenes Landforening (2006) *Opplags- og lesertall for MBL-avisene i 2006* [online], Tilgjengelig: <http://www.mediebedriftene.no/index.asp?id=52072> [26.2.2006]

Mral, Birgitte (2004) "We're a peaceful nation' Krigsretorik efter 11. september", *KBM:S Temaserie*, nr. 5, s. 1-129, Tilgjengelig: http://www.krisberedskapsmyndigheten.se/EPiBrowser/Publikationer/KBMs%20publikationsserier/Temaserie/peaceful_sv_2004.pdf [1.2.2006]

Nilsen, Bjørn og Sjøe, Finn (1998) *Skjult dagsorden: mediene og de hemmelige tjenestene*, Oslo: Universitetsforlaget

Nohrstedt, Stig Arne (2001) "US Dominance in Gulf War News? Propaganda Relations Between News Discourses in US and European Media" i Nohrstedt, Stig Arne og Ottosen, Rune (red.) *Gulf War, National News Discourses and Globalization. Journalism and the New World Order Vol. 1*, Göteborg: NORDICOM, s. 175-215

Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (2001a) *Gulf war, national news discourses and globalization. Journalism and the new world order, Vol. 1*, Göteborg: NORDICOM

Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (2001b) "Studying The Media Gulf War", i Nohrstedt, Stig A. og Ottosen, Rune (red.) *Gulf war, national news discourses and globalization. Journalism and the new world order, Vol.1*, Göteborg: NORDICOM, s. 11-35

Nohrstedt, Stig A, Höijer, Birgitta og Ottosen, Rune (2002) *Kosovokonflikten, medierna och medlidandet: ett projekt om medierapporteringen, propagandan och allmänhetens reflektioner*, Rapport/ Styrelsen för psykologiskt försvar; 190, Stockholm: Styrelsen för psykologiskt försvar

Nord, Lars, Shehata, Adam og Strömbäck (2003) "Från osäker källa Bevakningen av Irakkriget i svenske medier", i *KBM:S Temaserie*, nr 4, Tilgjengelig: http://www.krisberedskapsmyndigheten.se/EPiBrowser/Publikationer/KBMs%20publikationsserier/Temaserie/fran_osaker_kalla_temaserie-2003-4.pdf [1.2.2006]

Norsk Presseforbund (2006) *Vær Varsom*, Tilgjengelig: <http://www.presse.no/varsom.asp#ENDRINGER%20I%20VÆR%20VAR SOMPLAKA TEN> [1.2.2006]

- NRK.no (2001) – *Pressefolk bør ut av info-beredskap* [online], 26.9.2001, Tilgjengelig: <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/medier/1313291.html> [1.2.2006]
- NRK.no (2004) ”Frustrerte norske soldater”, nyhet, *NRK.no* [online], 7.4.2004, Tilgjengelig: <http://www.nrk.no/nyheter/innenriks/3912246.html> [1.2.2006]
- NTB (2005) ”Norske styrker har tatt krigsfanger”, 6.12. 2005
- Ordbok.no (2006) *Bokmålsordboka* [online], Tilgjengelig: <http://www.ordbok.no/>
- Ottosen, Rune (1993) ”Fiendebilder i avisenes utenriksdekning: en studie av endringer i fiendebilder i tre norske aviser”, i *PRIO Report*, nr.2, Oslo: PRIO
- Ottosen, Rune (1994) *Mediestrategier og fiendebilder i internasjonale konflikter: norske medier i skyggen av Pentagon*, Oslo: Universitetsforlaget
- Ottosen, Rune (2001) ”Journalistenes konfliktfylte lojalitet” i Martin Eide (red) *Til Dagsorden, Journalistikk, makt og demokrati*, Oslo: Gyldendal akademisk, s. 197-227
- Ottosen, Rune (2002) ”Pressefriheten under press etter 11. september”, i Finslo, Stig (red) *Redaktøren leder og har ansvaret. Redaktørinstituttets status: 2002*, Kristiansand: IJ-forl.
- Ottosen, Rune (2005) ”The Norwegian Media Image of the War in Afghanistan Peacekeeping or Aggression?”, i *Nordicom Review*, nr.1, Göteborg: NORDICOM, s. 95-109
- Overrein, Arne (2005) *Kampen om folkeretten: krig, makt og rett i verdenssamfunnet*, Oslo: Abstract forlag
- Page, Caroline (1996) *U.S. Official Propaganda During the Vietnam War, 1965-1973. The limits of persuasion*, London: Leicester
- Payne, Kenneth (2005) “The Media as an Instrument of War”, i *Parameters* [online], nr. Spring, Tilgjengelig: <http://www.carlisle.army.mil/usawc/parameters/05spring/payne.htm> [1.2.2006]
- Reporters Without Borders (RFS) (2002), *Afghan annual report 2002* [online], Tilgjengelig: http://www.rsf.org/article.php3?id_article=1475 [1.2.2006]
- Robinson, Piers (2002) *The CNN effect: the myth of news, foreign policy and intervention*, London: Routledge
- Roksvold, Thore (1989) *Retorikk for journalister*, Oslo: Landslaget for norskundervisning: Cappelen Forlag
- Roksvold, Thore (1997) ”Riss av norske avisers sjangerhistorie”, i Roksvold, Thore (red.) *Avissjangerer over tid*, Fredrikstad: Institutt for journalistikk s. 9-109
- Roksvold, Thore (2001) "Fire artikler", i Berge m.fl. (red.) *Fire blikk på sakprosaen*, Norsk sakprosa, nr. 1, Oslo: Norsk sakprosa: Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, s. 117-136, Tilgjengelig:

http://www.hf.uio.no/iln/forskning/forskergrupper/tekstvitenskap/sakprosa/Skriftserie/Nr1Berge,Breivega,Roksvold,Tonnesson_Fire_blikk_pa_sakprosa.pdf [1.2.2006]

Romarheim, Anders G. (2005) *Crossfire of fear: propaganda in the US War on terrorism* Oslo: A.G. Romarheim, Hovedoppgave i statsvitenskap, Oslo: Universitetet i Oslo

Rosland, Irene E. (2003) *Pressetur til Kirgisistan og Afghanistan 7.-15. mai 2002. – Gir norske journalister støtte til den norske deltakelsen i Afghanistan?*, Semesteroppgave på hovedfagskurset "War and Peace Journalism", vår 2003

Ryen, Anne (2002) *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*, Bergen: Fagbokforlaget

Said, Edward W. (2004) *Orientalismen Vestlige oppfatninger av Orienten*, Oslo: Cappelen

Semb, Anne Julie (2003) "Spillet om spillereglene: Folkerettens bestemmelser om bruk av væpnet makt", i Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary og Per Kristen Mydske (red.) *Spillet om Irak*, Oslo: Abstrakt forlag, s. 135-151

Shaw, Martin (1996) *Civil society and media in global crisis: representing distant violence*, London: Pinter

Shudson, Michael (2002) "What's unusual about covering politics as usual", i Zelizer, Barbie og Allan, Stuart (red.) *Journalism after September 11*, London og New York, Routledge, s. 36-48

Sjøvaag, Helle (2005) *Attached or Detached Subjective methods in War Journalism*, Masteroppgave i Medievitenskap, Bergen: Universitetet i Bergen

Smilden, Jan-Erik (2002) "Første gang siden 2. verdenskrig: Norske jagerfly skal bombe", nyhet, *Dagbladet*, 11.5.2002, s. 24

Sneve, Stein (2002) "Kommentarsjangeren: den journalistiske kommentarens historie og posisjon i dag - både sett i forhold til samfunnsutviklingen og utviklingen i andre journalistiske sjangre", *HBO-rapport*; nr. 19, Bodø: Høgskolen i Bodø

Snow, Nancy (2003) *Information War: American Propaganda, Free Speech, and Opinion Control since 9/11*, New York: Seven Stories Press

Srebrowska, Urszula (2005) "ATEKST kan lede på villspor", i *Norsk medietidsskrift*, nr 1, Oslo: Universitetsforlaget, s. 40-43

Statsministerens kontor (2001a) *Norske tiltak etter terroristangrepene mot USA*, Pressemelding Nr.: 182/2001, Dato: 4.10. 2001. Tilgjengelig: <http://www.odin.no/odinarkiv/norsk/smk/2001/presse/001001-070389/dok-bn.html> [1.2.2006]

Statsministerens kontor (2001b) *Norge gir full støtte til USAs angrep*, Pressemelding Nr.: 186/2001, Dato:7.10.2001 Tilgjengelig: <http://www.odin.no/odinarkiv/norsk/dep/smk/2001/presse/001001-070394/dok-bn.html> [1.2.2006]

Statsministerens kontor (2001c) *Statsminister Jens Stoltenberg om terrorangrepene i USA: - En ufattelig katastrofe*, Pressemelding Nr.: 173/2001, Dato: 11.9.2001, Tilgjengelig: <http://www.odin.no/odinarkiv/norsk/dep/smk/2001/presse/001001-070379/dok-bn.html> [1.2.2006]

Statsministerens kontor (2001d) *Statsminister Jens Stoltenberg Minnehøytidelighet Oslo Domkirke, 13. september 2001*, tale, Tilgjengelig: <http://www.odin.no/odinarkiv/norsk/stoltenbergI/smk/taler/001001-090216/dok-bn.html>

Strobel, Warren P. (1997) *Late-breaking foreign policy: the news media's influence on peace operations*, Washington, DC: U.S. Institute of Peace Press

Strøm-Erichsen, Anne-Grete (2006) "Norske F16 fly til Afghanistan", nettmøte, *VG.no* [online], 6.2.2006, Tilgjengelig: <http://tpn.vg.no/intervju/index.php?lnr=687> [1.3.2006]

Suhrke, Astrid, Harpvigen, Kristian Berg og Strand, Arne (2004) "Conflictual Peacebuilding: Afghanistan Two Years after Bonn", *CMI rapport*, nr. 4, Bergen: Michelsens institutt: s.1-75, Tilgjengelig: <http://www.cmi.no/publications/publication.cfm?pubid=1763> [1.2.2006]

Taylor, Philip M. (1992) *War and the media: propaganda and persuasion in the Gulf War*, Manchester: Manchester University Press

Taylor, Philip M. (2003) "'We Know Where you Are': Psychological Operations Media During *Enduring Freedom*", i Thussu, Daya Kishan og Freedman, Des (red.) *War and the Media: Reporting Conflict 24/7*, London: Sage, s. 101-115

Thagaard, Tove (1998) *Systematikk og innlevelse*, Bergen: Fagbokforlaget

Thumber, Howard og Prentoulis, Marina (2003) "Journalists Under Fire: Subcultures, Objectivity and Emotional Literacy", i Thussu, Kishan Daya og Freedman, Des (red.), *War and the Media: reporting Conflict 24/7*, London: Sage, s. 215-231

Thune, Henrik (2002) "Tv-titteren", i Iver B. Neumann (red.) *Global politikk. Krig, diplomati, handel og nyhetsformidling i praksis*, Oslo: Cappelen, s. 237-307

Thussu, Kishan Daya (2003) "Live TV and Bloodless Deaths: War, Infotainment and 24/7 News", i Thussu, Kishan Daya og Freedman, Des (red.) *War and the Media: reporting Conflict 24/7*, London: Sage, s. 117-133

Timm, Morten (2002) "Medieslagmarken", *Kommunikasjonsforum* [online], Tilgjengelig: http://www.kommunikasjonsforum.dk/log/CNN_EFFEKT_SPECIALE.pdf [1.2.2006]

Tin, Ina (2002) "Norge bryter krigens folkerett i Afghanistan", i *Mennesker og Rettigheter*, nr.3, Oslo: Universitetsforlaget, s. 75-78

Tuchman, Gaye (1978) *Making news: a study in the construction of reality*, New York : Free Press

Tvedt, Terje (2003) *Utviklingshjelp, utenrikspolitikk og makt: den norske modellen*, Oslo: Gyldendal akademisk

U.S. Departement of Defense (2006) "Defend America, News About the War on Terror", *U.S. Departement of Defense* [online], Tilgjengelig: <http://www.defendamerica.mil/> [1.2.2006]

Ulfstein, Geir (2002) "Terror og folkerett", i *Lov og rett Norsk Juridisk tidsskrift* (LoR), nr. 2 s. 67-81

Undheim, Åslaug (1997) "Innhald, sjanger og stil i tre landsmålsaviser fra siste halvdel av 1800-tallet", i Roksvold, Thore (red) *Avisjanger over tid*, Fredrikstad: Institutt for Journalistikk s. 137-169

Utenriksdepartementet (2002) *Afghanistans regjering overtar arbeidet til Støttegruppen for Afghanistan*, Pressemelding Nr. 220/02, 18.12.2002, Tilgjengelig: <http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2002/presse/032091-991609/dok-bn.html> [1.2.2006]

Utenriksdepartementet (2006) "Norge og NATO", *ODIN* [online], Tilgjengelig: <http://odin.dep.no/ud/niv/globalt/032001-990703/dok-bn.html> [1.2.2006]

Vestad, Jon Peder og Alme, Bjarne (2002) *Mediespråk: form og formidling i journalistikk*, Oslo: Det Norske Samlaget

Vogt-Kielland, Cato (2002) "Hun holder tett", nyhet, *Dagbladet*, 23. mars.2002, s.23

Wernersen, Camilla (2005) *PS! Vi er i krig*, semesteroppgave i "War and Peace Journalism", vår 2005

Webster, Frank (2003) "New dimensions of managing conflict". i Thusu, Daya Kishan and Freedman, Des (red.) *War and the Media: Reporting Conflict 24/7*, London: Sage, s. 57-70

Winther Jørgensen, Marianne og Phillips, Louise (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*, Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag

Woodward, Bob (2002) *Bush at War*, New York: Simon & Schuster

Ødegården, Svein (2003) "Norske soldater i krig i fjerne land", kronikk, *Aftenposten*, 22.5.2003, s. 22

Østbye, Helge, Knut Helleland, Karl Knapskog og Terje Hillesund (1997) *Metodebok for mediefag*, Bergen: Fagbokforlaget

Østlyngen, Trine og Øvrebø, Turid (1998) *Journalistikk: Metode og fag*, Oslo: Ad notam Gyldendal